

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

SUUDİ ARABİSTAN'IN AFRİKA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Alpaslan ARSLAN

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

NİSAN 2024

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

SUUDİ ARABİSTAN'IN AFRİKA POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Alpaslan ARSLAN

Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Enver ARPA

NİSAN 2024

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının son halini almasında büyük emeği geçen, bilgi birikimi ve akademik tecrübesiyle bana destek olan değerli danışmam hocam Prof. Dr. Enver ARPA'ya, bu tezin hazırlanmasında benden desteklerini esirgemeyen Doç.Dr. Mürsel BAYRAM ve Prof.Dr. Murat GÜL hocama şükranlarımı sunarım.

Bu tezin yazılması sırasında destek verip sabır gösteren sevgili eşim Filiz ARSLAN'a ayrıca teşekkür ederim.

ÖZET

SUUDİ ARABİSTAN’IN AFRİKA POLİTİKASI

ARSLAN, Alpaslan

Yüksek Lisans, Afrika Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Enver ARPA

Nisan 2024

Bu tez çalışması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanmaya başlayan Afrika ülkelerinde Suudi Arabistan Krallığının yürüttüğü dış politikanın incelenmesini içermektedir. Çalışmada, Suudi Arabistan’ın özet olarak kuruluşundan itibaren kısa tarihi, ülkenin uyguladığı genel dış politikası ve ayrıntılı olarak Afrika ülkeleri ile siyasi, askeri, iktisadi ve dini yönden ilişkilerine değinilmiştir. Suudi Arabistan uzun zamandır Afrika kıtasından uyguladığı pasif dış politikayı 2010 yılında Tunus’ta başlayan Arap baharı sonrası yaşanan iktidar değişimleri ve ülke gelirinin yüzde yetmişine tekabül eden petrole alternatif enerji kaynaklarının artması ile daha aktif bir politikaya dönüştürmek zorunda kalmıştır. Kral Faysal ile 1960’larda yükselen Afrika ile ilişkiler 2017 yılında Veliaht Prens ünvanını alan Muhammed bin Selman’ın liderliğinde zirveye çıkmıştır. Selman tarafından Afrika Bakanlığı kurulması, İlk Afrika-Suudi Arabistan Zirvesine ev sahipliği yapılması ve yenilenebilir enerjiye büyük yatırımlar yapılması başta olmak üzere birçok önemli girişimler ile Afrika kıtası ile ilişkiler üst seviyeye çıkmıştır. Muhammed bin Selman’ın Arabistan’ın genel dış politikasında oluşturduğu iddialı politikaların Afrika kıtası ile yapılan dış politikada da görüldüğü söylenebilir. Sonuç olarak; Suudi Arabistan’ın Afrika politikasında her ne kadar askeri anlamda girişimlerde bulunsa da bölgenin kaderini değiştirecek ciddi girişimler olmadığı, Arabistan’ın Afrika Kıtası’nda daha çok tarım alanı kullanımı, yenilebilir enerji tesisi gibi ülke gelirini çeşitlendirmeyi hedefleyen iktisadi girişimler ve vakıf, kurum, üniversiteler ve hac gibi unsurlar ile Vahhabilik anlayışını özendiren ve İslam alemine liderlik etme hedefi olan dini girişimlerin öne çıktığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Afrika, Dış İlişkiler, Diplomasi

ABSTRACT

SAUDI ARABIA'S POLICY TOWARDS AFRICA

ARSLAN, Alpaslan

Master, Department of African Studies

Supervisor: Prof. Dr. Enver ARPA

Nisan 2024

This thesis examines the foreign policy of the Kingdom of Saudi Arabia in the African countries that gained their independence after the Second World War. In the study, the brief history of Saudi Arabia since its establishment, the general foreign policy of the country, and its political, military, economic and religious relations with African countries are discussed in detail. Saudi Arabia has had to transform its long-standing passive foreign policy from the African continent into a more active policy with the changes in power after the Arab Spring in Tunisia in 2010 and the increase in alternative energy resources to oil, which corresponds to seventy per cent of the country's income. Relations with Africa, which rose with King Faisal in the 1960s, reached its peak under the leadership of Mohammed bin Salman, who was crowned Crown Prince in 2017. Relations with the African continent have reached a high level with many important initiatives, including the establishment of the Ministry of Africa by Salman, hosting the First Africa-Saudi Arabia Summit and making large investments in renewable energy. It can be said that the ambitious policies of Mohammed bin Salman in the general foreign policy of Arabia are also seen in the foreign policy with the African continent. As a result, it can be said that in Saudi Arabia's African policy, although there are military initiatives, there are no serious initiatives that will change the fate of the region, and Arabia's economic initiatives aiming to diversify the country's income, such as the use of agricultural land, renewable energy facilities, and religious initiatives that encourage the Wahhabi understanding and aim to lead the Islamic world with elements such as foundations, institutions, universities and pilgrimage.

Keywords: Saudi Arabia, Africa, Foreign Policy, Diplomacy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	3
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
3. Araştırmanın Metodolojisi ve Özgünlüğü	4

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Rejim Güvenliği	6
2. Tehdit Dengesi	7
3. İddialı Dış Politika.....	9

BÖLÜM II

SUUDİ ARABİSTAN'IN TARİHİ VE GENEL DIŞ POLİTİKASI

1. Suudi Arabistan'ın Tarihi.....	13
2. Suudi Arabistan'ın Genel Dış Politikası.....	17
2.1. Petrol Ekonomisi ve ABD ile Yakın İlişkiler	17
2.2. İslam Dünyasına Liderlik Etme Politikası	22
2.3. Arabuluculuk Politikası.....	25
2.4. İddialı Askeri, Sosyal ve İktisadi Girişimler	27
2.4.1. Bahreyn'e Askeri Müdahale.....	27

2.4.2. Katar Ablukası.....	28
2.4.3. Vizyon 2030 Planı.....	29
2.4.4. BRICS’e Katılım.....	33
2.4.5. EXPO 2030 Fuarı ve FİFA 2034 Turnuvasına Ev Sahipliği	34

BÖLÜM III

SUUDİ ARABİSTAN’IN AFRİKA POLİTİKASI

1. Suudi Arabistan’ın Afrika’daki Siyasi-Diplomatik Faaliyetleri	37
1.1. Afrika Bakanlığı.....	38
1.2. Afrika ile Yapılan Zirveler	38
1.2.1. Birinci S.Arabistan-Afrika Zirvesi.....	39
1.3. İnsani ve Kalkınma Yardımları	40
1.4. Afrika’da Arabuluculuk Politikası	41
1.4.1. Etiyopya-Eritre.....	42
1.4.2. Cibuti-Eritre	43
1.4.3. Sudan.....	43
1.5. Afrika Boynuzu Politikası.....	43
1.6. Aşı Desteği Politikası.....	44
2. Suudi Arabistan’ın Afrika’daki Askeri Faaliyetleri.....	45
2.1. Yemen İç Savaşına Afrika’dan Asker İthali	45
2.2. Cibuti’de Askeri Üs Kurma Girişimi	47
2.3. Libya Krizine Müdahale	49
3. Suudi Arabistan’ın Afrika’daki İktisadi Faaliyetleri	53
3.1. Mısır ile İktisadi İlişkiler.....	56
3.2. Güney Afrika ile İktisadi İlişkiler	57
3.3. Etiyopya ile İktisadi İlişkiler.....	57
3.4. Diğer Ülkeler ile İktisadi İlişkiler	59

4. Suudi Arabistan'ın Afrika'daki Dini Faaliyetleri	60
4.1. Dini Kurumlar	62
4.1.1. Dünya İslam Birliği (Râbıtâtü'l-âlemi'l-İslâmî)	62
4.1.2. Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı	64
4.2. Eğitim Diplomasisi	64
4.2.1. Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi	65
4.2.2. Medine İslam Üniversitesi	65
4.2.3. Ümmül Kura Üniversitesi	66
4.3. Hac ve Umre Diplomasisi	66
4.3.1. Hac ve Umrenin Ekonomik Önemi	66
4.3.2. Hac ve Umrenin Siyasi Önemi	67
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	72

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Suudi Arabistan Haritası.....	14
Şekil 2. Arabistan’da Büyük Petrol Keşfi (Dammam)	18
Şekil 3. Kral Abdülaziz Askeri Hava Üssü (Dhahran Air Base)	19
Şekil 4. Bahreyn’e Askeri Müdahale	28
Şekil 5. Katar Krizi	28
Şekil 6. Sindalah Adası Projesi.....	30
Şekil 7. Trojena Projesi.....	30
Şekil 8. Oxagon Projesi	30
Şekil 9. The Line Projesi	30
Şekil 10. Vizyon 2030 QİDDİYA Eğlence Merkezi Projesi.....	32
Şekil 11. Vizyon 2030 ROSHN Gayrimenkul Projesi.....	32
Şekil 12. BRICS+ Üye Haritası.....	33
Şekil 13. Afrika ve Suudi Arabistan Haritası.....	36
Şekil 14. Birinci Suudi Arabistan – Afrika Zirvesi.....	39
Şekil 15. Kararlı Fırtına Operasyonu İttifakı.....	46
Şekil 16. Suudi Arabistan – Cibuti konum haritası.	48
Şekil 17. Libya Krizi Güncel Harita	50
Şekil-18. (2012-2022) Afrika- Körfez Ülkeleri Doğrudan Yabancı Yatırım Çizelgesi...54	
Şekil 19. İslami Kalkınma Bankası Sağlanan Fon Şeması.....	54
Şekil 20. 2010 ve 2022 yıllarına ait SA-Afrika arasında İhracat ve İthalat Durumu.....55	
Şekil 21. Afrika’da Müslüman Nüfus Yoğunluğu Haritası.....	61

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AOAD	Arap Tarımsal Kalkınma Örgütü
ARAMCO	Arabian American Oil Company
AWACS	Havadan Erken İhbar ve Kontrol Sistemi
BASA	İkili Hava Hizmetleri Anlaşması
BRICS	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika C.
BADEA	Afrika Ekonomik Kalkınma Arap Bankası
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BIE	Uluslararası Fuar Ofisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
COMESA	Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
DP World	Dubai Port World
GSMH	Gayrisafi Milli Hâsıla
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
KAISAIA	Yurtdışı Suudi Tarımsal Yatırım için Kral Abdullah Girişimi
KSRelief	Kral Selman Yardım ve İnsani Çalışmalar Merkezi
MWL	Dünya Müslüman Birliği
MbS	Muhammed bin Selman
NOC	Libya Ulusal Petrol Şirketi
İKÖ	İslami Konferansı Örgütü
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı

IsDB	İslami Kalkınma Bankası
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Komitesi
PIF	Suudi Arabistan Kamu Yatırım Fonu
SA	Suudi Arabistan
SPA	Suudi Basın Ajansı
STK	Sivil Toplum Kuruluğu
UMH	Ulusal Mutabakat Hükümeti
WAMY	Dünya Müslüman Gençlik Meclisi

GİRİŞ

Uzun yıllar Osmanlı himayesinde kalan Arabistan Yarımadası Birinci Dünya Savaşının ardından İngilizlerin kışkırtmasıyla ayaklanmıştır. 1926 yılında Yarımada'nın lideri olan Suud Hanedanı kendisini Hicaz kralı ve Necid bölgesi sultanı ilan etmiştir. İngilizlerin desteklediği Şerif Hüseyin ile devam eden uzun iktidar mücadelesinden sonra 1932 yılında şeriat ilkelerini temel alan krallığını dünyaya ilan etmiştir.

Ciddi bir geliri olmayan Krallık Amerikalıların verdiği teknolojik destekle bulunduğu petrol sayesinde 1940'lı yıllardan sonra önemli bir ekonomik gelir elde etmeye ve bölgesinde hatırı sayılır bir bölgesel aktör olmaya başlamıştır. ABD ile kazan-kazan politikası gereği yakın temas halinde bulunan Suud rejimi son yıllarda petrole alternatif olarak kaya gazı ve benzeri unsurların enerjide kullanılması ve ABD'nin ilgisini Orta Doğu'dan Uzak Doğu'ya çevirmesi sonrasında yeni bölgesel ve küresel ittifak arayışlarına mecbur kalmıştır.

Suud rejiminin dış politikasındaki en önemli problem hemen hemen tüm bölgelerde ve farklı alanlarda İran ile yaşamış olduğu mezhepsel rekabettir. İran Şii inancını birçok ülkede benimsetecek başarılı politikalar üretmesine rağmen Suudi Arabistan'ın petrolden kaynaklı ekonomik olarak kayda değer büyümesi ve ABD ile yakın ilişkileri, Arap Yarımadasında ve Afrika'da İran'a karşı üstün pozisyonda kalmasını sağlamıştır.

Suudi Arabistan'ın Afrika'daki varlığı özellikle Kral Faysal'ın bölgeyi ziyaretleri ile ivme kazanmıştır. Öncelikle dini diplomasi ile kıtaya yakınlaşan Arabistan, Suudi Kalkınma Fonu aracılığıyla yatırım ve kalkınma gibi enstrümanları kullanarak tarihi bir yakınlaşma içine girmiştir. Rejimin Afrika kıtasında bulunan 54 ülke ile ilişkileri aynı seviyede olmamıştır. Dini, etnik, coğrafi, sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel açıdan yakın bağlarının olduğu Müslüman ve Arap çoğunluklu Mağrip bölgesi ile Kızıldeniz'e sınırı olan ticari ve güvenlik açısından Doğu Afrika ülkeleri her zaman daha fazla gündeminde olmuştur. Kral Faysal döneminde yükselişe geçen Afrika ilişkileri son yıllarda Veliaht Prens Muhammed bin Selman tarafından yürütülen karşılıklı ticari ve güvenlik politikaları, Arap-Afrika ve Arabistan-Afrika zirveleri aracılığıyla ciddi anlamda büyüyerek devam etmektedir.

Tez'in giriş bölümünde Tezin konusu, amacı, önemi ve araştırmanın metodolojisi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Rejim güvenliği, Tehdit dengesi ve İddialı politika başlıkları ile tezin kavramsal çerçeve bakımından içeriği anlatılmıştır. İkinci bölümün birinci kısmında Suudi Arabistan'ın kuruluş yılı olan 1932'den günümüze yöneticiler nezdinde tarihi ele alınmıştır. İkinci kısımda ise Suud rejiminin dünya genelinde uyguladığı politika dört kısım halinde anlatılmıştır. Birinci kısımda, kurulduğunda ekonomisi zayıf bir ülke olan Arabistan'ın ABD tarafından 1938 yılında adanın doğu bölgesinde yer alan Basra körfezinde petrol bulunması ile ekonomisinin hızla iyileşmesi ve bu bağlamda ABD ile güvenlik ve ticaret dâhil uzun soluklu ilişkisinden bahsedilecektir. İkinci kısımda İslam'ın çoğunluk olarak kabul edildiği ülkeler başta olmak üzere Afrika'nın tamamında İran'ın Şii mezhebine karşılık olarak Vehhabilik düşüncesini yayarak, İslam ortak paydasında koalisyonlar kurması incelenecektir. Üçüncü kısımda petrolden kaynaklı ciddi gelir elde etmesi ile öncelikle ekonomik nüfuzunu, iki kutsal şehir Mekke ve Medine'nin Hadimül Haremeyn unvanı alması ile de dini nüfuzunu kullanarak kendisine zararı dokunacak çatışmaları arabuluculuk politikası sayesinde yerinde sonlandırmaya çalışması ele alınacaktır. Dördüncü kısımda ise ülkenin uzun zamandır ekonomik olarak ayakta kalmasını sağlayan en önemli gücü olan petrole bağımlılığını azaltacak sosyal ve iktisadi girişimlerden ve 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap baharı sonrası yaşanan iktidar değişimlerinin rejim güvenliğini tehdit etmesiyle askeri olarak Arabistan'ın uyguladığı aktif askeri politika örnekleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde, Riyad rejiminin Afrika kıtasında uygulamış olduğu politika dört kısım halinde incelenmiştir. Birinci kısımda Arabistan'ın Afrika'da uyguladığı siyasi ve diplomatik faaliyetler ile diplomatik nüfuzunu artırmak için Afrika'dan sorumlu bakan ataması, Suudi Kalkınma Fonu başta olmak üzere çeşitli kurumlar aracılığıyla İnsani ve Kalkınma Yardımları, Etiyopya, Eritre, Cibuti ve Sudan'da yaptığı arabuluculuk faaliyetleri ve Afrika Boynuzunda yürüttüğü siyaset işlenmiştir. İkinci kısımda Suud rejiminin Afrika'da askeri üs kurma girişimi, Ortak Askeri operasyonları, ikili askeri anlaşmaları, askeri sanayileşme girişimlerinden ve savaşlarda kullanmak üzere Yemen İç Savaşına ucuz asker ithalinden bahsedilmiştir. Üçüncü kısımda iktisadi faaliyetler ile Arabistan'ın kıtadaki en önemli ticaret ortakları Mısır ve Güney Afrika Cumhuriyetleri ile ilişkileri ve tarım politikasını icra ettiği coğrafi yakınlığı olan Etiyopya ve diğer

lkelerle ilişkiler incelenmiştir. Son kısımda ise dini faaliyetler ile Vehhabilik düşüncesinin ihracı için yapılan faaliyetler ve bu faaliyetlerin uygulanması için Arabistan tarafından kurulmuş İşlami sivil toplum kuruluşları, İşlami merkezler, yardım vakıfları ve camilerden bahsedilmiştir.

1. Araştırmanın Konusu

Suud rejiminin kuruluşundan itibaren izlediği genel dış politika tercihleri ile özellikle Afrika kıtasında uyguladığı dış politika siyasi, iktisadi, askeri ve dini faaliyetler başlığı altında detaylı analiz edilmiştir. Çoğunlukla tarafsızlık ve savunmaya yönelik pasif bir dış politika izleyen Suud rejimi, özellikle 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk ayaklanmalarının birçok ülkeye sıçramasıyla rejime karşı ciddi bir tehdit algısı hissetmiştir. Bunun yanı sıra dünyada kaya gazı başta olmak üzere alternatif enerji kaynaklarının çoğalmasıyla petrolün gelecekte ülkenin ekonomisini sırtlayacak gücünün kalmaması, İran'ın Yemen'de bulunan Husileri siyasi ve askeri olarak desteklemesi ile güney sınırlarında güvenlik boşluğu oluşması ve Vehhabilik anlayışını yakın coğrafyasına yaymasında İran'ın şii mezhebi ile yaşadığı mücadele dış politikasını çeşitlendirme zorunluluğu doğurmuştur. Bu kapsamda askeri ve iktisadi olarak daha önce olmadığı kadar agresif askeri politika ve alternatif ekonomik girişimlere başvurmuştur.

Suudi yönetimi Afrika'da dini politikalarını ve diplomatik faaliyetlerini daha çok yakın coğrafyası olan Afrika boynuzu ve Afrika'nın kuzeyindeki Müslüman mağrip bölgesi ülkeleri ile devam ettirmektedir. Ancak iktisadi faaliyetlerde kıtanın ekonomik olarak güçlü devletleri ile son yıllarda ticari ilişkilerini artırmıştır. Özellikle iktisadi anlamda yapılan faaliyetlerin büyük çoğunluğunu yenilenebilir enerji kaynaklarına erişim oluşturmuştur.

Ayrıca Suudi Arabistan'ın gıda ihtiyaının büyük kısmını ithal etmesi, Yemen'deki iç savaş ile güney sınırında ve Kızıldeniz bölgesinde güvenlik tehdidi oluşması ve petrolün azalan etkisiyle milli gelirinin daralmasını önlemek için aldığı farklı önlemler ve politikalar aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada; Suudi Arabistan Krallığının 2010 sonrası yaşanan Arap baharı sonrası rejim için zorunlu olan askeri politika uygulamaları ve petrole alternatif olarak yeni

ekonomik girişimlerinin detayları ile bu politika değişikliklerinin getirebileceği sonuçlar irdelenecektir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezde, Suudi Arabistan'ın Afrika'da uyguladığı siyasi, dini, askeri ve iktisadi politikaları ortaya koyarak Suud rejiminin son yıllarda Afrika kıtası üzerindeki artan etkisini ve kıta üzerinde bölgesel bir aktör olarak nasıl varlığını gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Suudi Arabistan'ın Afrika kıtası üzerine yaptığımız literatür taramasında makale, dergi, internet üzerinden erişilen kaynaklarda Afrika Boynuzu, Mağrip bölgesi ve Batı Afrika gibi bölgesel ya da sadece ülke bazında çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Suudi Arabistan'ın Afrika kıtasının genelinde uyguladığı siyasi, askeri, ekonomik ve dini dış politikasının ayrıntılarının verildiği bu çalışma sayesinde özgün bir içerik ortaya konmuştur.

3. Araştırmanın Metodolojisi ve Özgünlüğü

Tezin yöntemsel yaklaşımı nitel araştırma üzerine inşa edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler belge tarama tekniği ile yayımlanmış lisans, yüksek lisans ve doktora tezleri, konuya dair kitaplar, uluslararası hakemli dergilerde ve süreli yayınlarda yayınlanmış makaleler, arşiv belgeleri, sempozyum bildirileri, çeşitli düşünce kuruluşlarınca yayınlanan analiz, rapor, inceleme, makale ve görüşler, gazete yazıları, haberler, istatistikler, haritalar, internet üzerinden erişilen kaynaklar temel başvuru kaynakları olmuştur.

Yapılan literatür taramasında Suudi Arabistan'ın Afrika ile ilgili dış politikası konusunda çeşitli araştırmaların yapıldığı ancak bunların belli hususlar üzerinde yoğunlaşarak Suudi Arabistan'ın genel Afrika politikasını konu edinmediği görülmüştür. Sözelimi bu çalışmalardan biri olan Serap KAYA'nın 2021 yılında hazırladığı "Suudi Arabistan'ın Afrika Boynuzu Siyaseti" başlıklı yüksek lisans tezinde Afrika'nın sadece bir kısmına odaklanılmıştır. Mohammad CAMARA tarafından 2018 yılında hazırlanan "Sahra-altı Afrika'da Arap Yardımının Belirleyici Faktörleri, Sebepleri ve Sosyo-Kültürel Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezinde yardım konusu incelenmiştir. Mohammad

ARAFAT tarafından 1990 yılında hazırlanan “İsrail ve Arap Devletlerinin Afrika Siyaseti 1948-1973” başlıklı doktora tezinde Arabistan da söz konusu edilmiştir. Sibel Bülbül PEHL VAN tarafından 2015 yılında hazırlanan “Suudi Arabistan'ın Mısır Politikasında Selefilik Rolü” isimli yüksek lisans tezinde Suudi Arabistan'ın Mısır politikası Selefilik bağlamında ele alınmıştır. Kadir TÜRK tarafından 2006 yılında hazırlanan “Mısır ve Suudi Arabistan'ın ekonomik yapıları ile karşılıklı ekonomik ilişkilerinin değerlendirilmesi” isimli tezde ise Suudi Arabistan ile Mısır'ın ekonomik yönden karşılaştırmaları yapılmıştır. Yapılan çalışmaların tamamında Suudi Arabistan'ın Afrika'ya yönelik politikasının kısmi olarak ele alındığı görülmektedir. Bizim  alışmamızda ise Suudi Arabistan Krallığı'nın Afrika kıtasının tamamında uyguladığı dış politikanın siyasi, ekonomik, askeri ve dini açıdan ayrıntıları ele alınmış ve özgün bir içerik ortaya konulmuştur.

BÖLÜM I

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Rejim Güvenliği

Uluslararası ilişkilerin ana akım teorileri oluşturulurken devlet ana aktör olarak esas alınmıştır. Modern batılı, devleti çalışırken oluşum ve gelişim açısından üçüncü dünya ülkelerini dikkate almamıştır (Ryan, 2009, 24-25). Üçüncü Dünya devletleri ile ilgili çalışan yazarlar, modern Batılı yazarların bakış açısından farklı olarak üçüncü dünya devletlerinin modern devletten farklı güvenlik sorunları olduğunu, bu devletlerde hem içeriden hem de dışarıdan kaynaklanan güvenlik sorunları bulunduğunu belirtmiş ve bunu ifade etmek için “rejim güvenliği” kavramını kullanmışlardır. Rejim güvenliği kavramı ile bir ülkede iktidarda olan seçkinlerin hem içeriden hem de dışarıdan iktidarlarına gelebilecek tehditlere karşı siyasal ve fiziksel varlıklarını, çıkarlarını korumak için izledikleri politikalar kastedilmektedir (Ryan, 2009, 12-14).

Bu ülkelerde liderler kendi vatandaşlarına her ne kadar devlet güvenliği gibi nedenlerle hareket ettiklerini belirtse de esas gayeleri kendi şahsi çıkarlarını korumak ve iktidarlarını sürdürme arzusudur. Bu devletlerde rejimlerin devam etme isteği o kadar güçlüdür ki iktidarlarını sürdürebilmek için devlet için hayati hususlarda birçok büyük tavizler verebilirler. Bu yüzden bu devletlerde öncelik rejimin güvenliği sonra devletin çıkarlarıdır (Jackson, 2007, 163).

Rejim güvenliğine karşı oluşabilecek tehditler içeriden ve dışarıdan kaynaklı olabilir. En yaygın olanlar başta askeri darbeler olmak üzere, boykot, grev ve dini liderlik kurumları tarafından kendi çıkarlarını öncelemek için devlet otoritesine başkaldırı, terör örgütlerinin devlet otoritesini zayıflatma girişimleri, etnik ve dini azınlıklar gibi memnuniyetsiz kitlelerin iktidar karşıtı hareketleri en önemli iç tehdit unsurlarıdır. Dış tehdit unsurları olarak ise küresel güçler tarafından doğrudan ya da ülke içerisindeki muhalefet ile ittifak yaparak ülkeye yapılan müdahaleler ile sınır boyunca yeterli denetim olmamasından kaynaklı kaçak göç, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi dış tehdit unsurlar zikredilebilir (Jackson, 2007, 165).

Otoriter rejimle yönetilen devletlerde temsilci olan seçkinler ülke zenginlikleri ile ülke dışından gelen yardım, borç ve rant gibi kaynakları ülkenin altyapı hizmetleri yerine kendi iktidarlarının devamı için harcarlar. Bu harcamanın büyük bir kısmı rejimin güvenliğini sağlayacak güvenlik sektörüne aktarılmaktadır. Sonuç olarak altyapı, tarım, eğitim ve sağlık gibi temel öğelerde harcamalar azalırken güvenlik, diplomatik servis ve yönetim kısmında ciddi bir artış meydana gelir (Fukuyama, 2005, 30). Bu devletler demokrasi ve insan haklarına saygı duyulan bir yönetim oluşturma isteğini rejim açısından bir tehdit olarak algırlar. Basın yayın organları başta olmak üzere düşünce ve ifade hürriyetini ciddi anlamda kısıtlar ve devlet kontrolünü artırır.

Körfez İşbirliği Konseyi örneğinde olduğu gibi genellikle kendisi gibi benzer sorunları yaşayan rejim güvenliğini önceleyen ülkeler ittifak kurmaktadır (Jackson, 2007, 168). Anti-demokratik yollarla iktidarı elinde tutan hükümetler genellikle meşruiyet sorunu, siyasi kırılganlık, yetersiz sosyal uyum, sosyal ve ekonomik hususlarda anlaşmazlık, kurumsal yetersizlikler gibi problemler yüzünden ciddi güvenlik sorunları ile karşılaşabilmektedir (Ayoob, 1995, 28).

Toplumda güçlü bir ulus devlet anlayışının olmayışı, seçkinlerin toplum ile demokratik anlamda anlaşma kabiliyetinin eksikliği, ülke içindeki kurumların meşruiyet sorunlarına karşı rejimin halka karşı baskı uygulama kabiliyeti Suudi Arabistan'ın zayıf devlet kategorisinde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Devletin askere alma, vergi toplama ve doğal kaynaklara erişim gibi konularda baskıya başvurmaksızın elde etme kabiliyetinin, ülkenin rantiyer karakteri ile rejim muhalefetini etkisizleştirmek için yönetimin tepeden aşağıya kadar patronaj ilişkisi biçiminde paylaştırılması da zayıf devlet varsayımını destekleyen unsurlardır. Rejimin devletin içindeki bu zayıflık durumu, Suudi Arabistan'ın Üçüncü Dünya Güvenlik Okulunun hipotezlerine göre rejim güvenliğini en önemli politika olarak görmesine sebep olmaktadır.

2. Tehdit Dengesi

Ana gayesi ayakta kalmayı sürdürmek olan uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletler diğerlerinin davranışlarına endişeyle bakar. Bir devlet imkân ve kabiliyetlerini arttırmaya başladığında esas amaçlarının bilinmemesi ve uluslararası

sistemde saldırgan olanları cezalandıracak üst otoritenin olmaması sebebiyle diğerleri tarafından icraatları tehdit olarak algılanacaktır.

Devletlerin ittifak davranışlarını inceleyen uluslararası ilişkiler literatüründe iki öne çıkan teorik yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar, K. Waltz'ın "Güç Dengesi" ve S. Walt'ın "Tehdit Dengesi"dir. Her iki yaklaşımda da ortak nokta uluslararası sistemde devletlerin ana aktör olarak kabul edilmesi ve devletlerin kendi kendine yardım ilkesidir. Walt'ın teoriye en önemli katkısı, siyasi aktörlerin güç ve saldırgan kapasitesine değil tehdiye karşı duyarlı olduğu iddiasıdır. "Saldırgan niyetler taşıyan devletler diğer devletleri kendilerine karşı dengeleme yapmaya tahrik eder" (Walt, 1990, 25). Morgenthau ve Thompson; dengelemeyi bir devletin diğer bir güce karşı gelebilmek için en az onun kadar gücünü artırması olarak tarif etmiştir (Morgenthau ve Thompson, 1950, 103).

Walt'a göre dengeleme gerçekleştiğinde agresif olan devlet, karşısında güçlü bir koalisyon göreceği için devletler daha güvendedir. Bu yüzden uluslararası sistemde tehdiyle karşılaşan devletlerin genel eğilimi tehdidi dengeleme politikası olmuştur (Walt, 2000, 96-103). Dengeleme; ya bir devletin milli kaynaklarından büyük kısmını savunma harcamalarına ayırması ile askeri kapasitesini artırması şeklinde iç dengeleme ya da savunmaya dönük ittifaklar yaparak sistemdeki dengeyi bozan saldırgan devlete karşı dış dengeleme şeklinde uygulanabilir (Mearsheimer, 2001, 156-157).

Walt'a göre tehdidin derecesini gösteren dört ana faktör bulunmaktadır. Birinci faktör devletlerin elinde bulunan toplam güçtür. Walt toplam gücün devletin nüfusu, askeri kapasitesi, sanayileşme ve teknolojik gelişmişlik seviyesini içeren materyal verilerden oluştuğunu belirtmiştir. Walt'a göre, devletler toplam güç ile isterse düşmanlarını cezalandırıp dostlarını da ödüllendirebileceğinden toplam güç tehdidin en önemli faktörü olarak kabul edilmiştir (Walt, 1987, 22). Tehdidi belirleyici ikinci faktör ise saldırı gücüdür. Walt'a göre devletlerin saldırı gücü başka devletleri provoke eden ve askeri kapasiteyi ifade eden bir faktördür. Bu saldırı gücü devletlerin bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmaktadır. Bundan dolayı saldırı gücü diğer devletleri dengeleme politikasını uygulamaya zorlamaktadır. Tehdidin derecesini gösteren üçüncü faktör ise coğrafi yakınlıktır. Walt'a göre tehdit derecesini belirleyen diğer şartlar aynı olduğunda birden daha fazla tehdit algılayan devlet önceliğini coğrafi yakınlığı olana

verecektir. Tehdit derecesini belirleyen son faktör ise saldırgan niyetlerdir. Walt bir devletin saldırgan girişimlerde bulunmasını diğer devletleri provoke edecek bir unsur olarak değerlendirmektedir. Walt'a göre saldırgan niyetler saldırgan devlet ile kurulacak ittifakla dahi çözülemiyorsa savunmasız devlet için onu dengelemekten başka bir ihtimali bulunmamaktadır (Walt, 1987, 26).

Devletlerin davranışlarını incelerken uluslararası sistemin yapısını öne alan neo-realizm ise tehdit durumunda devletlerin varlığını teminat oluşturacak bir üst otoritenin olmadığını vurgulamakta ve bu anarşik düzen ile devletlerin tehdit kaygısını ortaya koymuştur. İttifaklar eski zamanlardan bu günlere devletlerin çok sık uyguladığı bir dış politika aracı olarak özellikle uluslararası ilişkiler disiplini takip eden teorisyenlerin dikkatlerini çeken bir konu olmuştur.

Walt'ın yorumladığı tehdit dengesi teorisi Riyad yönetiminin yıllardır İran'dan kaynaklanan tehdidi ifade etmede anlamlı bir analiz çerçevesi sunmaktadır. İran'ın Suud rejimi ile karşılaştırılamayacak askeri gücü, coğrafi bakımından Suudi Arabistan sınırlarına yakınlığı ve özellikle İran rejiminin revizyonist yapısı ve Suud rejimine karşı olan açık saldırgan tavrı Suud yönetiminin İran'dan algıladığı tehdidi haklı çıkarmaktadır. İran'ın, 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı sürecinde Şii nüfusun yoğun olduğu Bahreyn, Yemen ve Suriye'de Suud rejimine ciddi tehdit oluşturacak girişimlerde bulunması ve Suudi Arabistan'ın doğu yakasındaki Şiileri rejime karşı ayaklandırması Suud rejimi için İran'ı dengelemesi gereken ana karşıt güç haline getirmiştir.

3. İddialı Dış Politika

Uluslararası ilişkiler teorilerinin varsayımına göre rasyonel aktör kabul edilen devletler varlıklarını devam ettirebilmek ve menfaatlerini artırmak için dış politikalarını oluştururken sahip oldukları imkân ve kabiliyetlere, rakiplerinin imkân ve kabiliyetlerine bakarak hareket ederler. İddialı dış politika bir devletin uluslararası sistemde çıkarlarını devam ettirmek için takındığı cesur ve girişimci tavrı ve bu tür bir dış politikanın sonuçlarını inceleyen kavramsal bir çerçeve sunmaktadır.

İddialı dış politika, bir devletin rakibi olan diğer devlet üzerindeki maliyeti eskiye kıyasla daha fazla artırması anlamına gelen bir diplomasi biçimidir. Bu politikayı seçen bir devlet hem müttefikleri hem de rakipleri ile ilişkilerinde kendi hayati çıkarlarını

uzlaşma ve diplomatik yollar yerine askeri güç kullanmayı da içeren çatışmacı bir yöntem kullanarak elde etmeye çalışır (Jerdén, 2014, 48-49).

Bir devletin uyguladığı dış politikasının değişime uğrayıp uğramadığı aynı girdilere verdiği farklı tepkiler üzerinden ölçülebilir. Bir devletin uzun zamandır devam ettirdiği duruşuna uyumlu olan, dış politikasında yaşanan sınırlı değişiklikler dış politika değişikliği değil “politika ayarlama” grubu içerisinde değerlendirilmelidir. Bir devletin iddialı dış politikaya geçtiğini kabul etmemiz için tamamen yeni kabul edilebilecek bir politika uygulamaya başlaması ve geçmiş ile kıyaslandığında belirgin farkların dış politikasında gözükmesi gerekmektedir. Turcsányi bir siyasi aktörün iddialı bir dış politikayı tercih etmesine sebep olan faktörleri genel olarak üçe ayırmaktadır; bölgesel veya küresel güç dağılımında ortaya çıkan değişim, ülke içinde yaşanan gelişmeler ve diğer aktörlerin tutumları (Turcsányi, 2017, 14).

Bir devletin iddialı dış politikayı seçmesine sebep olan birinci faktör aktörün kendine olan güvenini artıran, güç dengesinde lehine ortaya çıkan değişimdir. Uluslararası ilişkiler teorisyenleri gücü, işlevi sebebiyle ekonomideki paraya benzeterek, uluslararası politikada para birimi olarak kabul etmişlerdir. Bu analizlere göre güç, anarşik kabul edilen uluslararası ortamda, egemen devletin güvenlik ve bekasını sağlayan en etkili unsur kabul edilir (Waltz, 1979, 102-105).

İddialı dış politikaya yönelmesine sebep olan ikinci faktör diğer siyasi aktörlerin tavırlarıdır. Bir devletin, çıkar çatışması ve mücadele içinde olduğu devletlerin gücünde yaşanan bir artışa veya kendi güvenliğine tehdit oluşturabilecek politikalarına tepkisiz kalması imkânsızdır. Rakip pozisyonda bulunan devletlerin geliştirdiği politikalar diğer devletin güç ve güvenliğinde azalmaya sebep olduğunda her devlet kendi çıkarlarını koruyacak uygun bir politika geliştirmek zorundadır.

Bir siyasi aktörün iddialı dış politikaya yönelmesine sebep olarak üçüncü faktör ülke içerisinde yaşanan sıra dışı gelişmelerin dış politikada etkisidir (Swaine, 2010, 2-3). Bu kısımda ülke yönetimindeki seçkinler arasında yaşanan rekabet ve lider değişikliğine, ülke içinde rejim güvenliğine tehdit oluşturacak istikrarsızlık ve güvensizliğin dış politika aracılığıyla ihraç edilme çabası ve bir ülkenin tarihinden gelen üstünlük ve bilgelik anlayışının dış politikaya etkisine değinilecektir. Öncelikle bir devlette yaşanan yönetici seçkinlerin değişikliği dış politikada daha iddialı bir politikaya yönelmeye sebep olabilir.

Özellikle yönetime yeni gelen yöneticiler toplum nezdinde iktidarını sağlamlaştırmak için dış politikayı bir araç olarak kullanırlar. Genellikle iddialı dış politika liderin kişilik özellikleri veya rejimin politik yapısı ile bağlantılıdır (Turcsányi, 2017, 11).

Kral Abdullah bin Abdülaziz'in 2015'teki ölümü ve yerine Selman bin Abdülaziz'in tahta oturarak kendisinden sonra oğlu Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ı tahta hazırlaması Suud rejimi için bu dönemdeki iddialı dış politikası için gereken lider desteğini sağlamıştır. Yine Riyad yönetimi ülkenin Doğu vilayetinde meydana gelen gösterileri İran karşıtı dış politikasına gerekçe olarak kullanmıştır. Suudi rejim, gösterileri rejime karşı Şii bir başkaldırı olarak lanse ederek ülkedeki Şiilik karşıtı muhalefeti İran'a karşı uyguladığı politikasında arkasına almayı başarmıştır. Bu şekilde rejimler ülke içinde yaşanan sorunlarda iddialı bir dış politika uygulamak suretiyle bastırmaya, ertelemeye veya dışarıya ihraç etmeye çalışırlar.

Bir devletin geçmiş tarihinde diğer ülkeler üzerinde yaşamış olduğu bir üstünlük olması dış politikasında daha iddialı bir politikaya yönelmesine sebep olabilir. Devletlerin kendine has tarihleri, tarihte elde ettikleri başarılar, dünya arenasında yön veren bir geçmişe sahip olması toplumda kendine güven duygusuna sebep olur. Riyad yönetiminin son zamanlarda geliştirdiği bu iddialı dış politikada Suudi Arabistan'ın İslam'ın beşiği, İslam ve Müslümanların koruyucusu unvanından kaynaklanan, İslam Dünyasına liderlik etmiş bir geçmişe sahip olma duygusunun Suud rejiminin omuzlarına yüklediği sorumluluk bilinci etkili olmuştur.

2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap baharı sürecinde monarşi ile yönetilen ülkelerde yaşanan iktidar değişimleri Suudi rejimin iddialı bir dış politikaya yönelmesine uygun bir zemin hazırlamıştır. ABD başkanı Obama'nın çıkar politikalarını Ortadoğu'dan Asya'ya çekmesiyle ABD yönetiminin Riyad yönetimine geçmişte sağladığı güvenlik desteğini sürdürme konusundaki tereddütleri, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin Suud rejimini zayıflatan bölgesel politikaları, içeride artan rejim karşıtı eylemler, Kral Selman'ın oğlu Muhammed bin Selman'ın yeni dönemde rejimin iddialı bir dış politika uygulaması için gereken ortamı sunmuştur. Veliaht Prens Selman tarafından bizzat takip edilen Vizyon 2030 planı, BRICS gibi büyük bir ekonomik topluluğa katılımın sağlanması, Uluslararası arenada anti demokratik görünümünü ortadan kaldırmaya yardımcı olabilecek 2030 EXPO fuarına ev sahipliği yapması ve 2034 FIFA futbol

turnuvasına ev sahipliği yapması sosyal ve ekonomik açıdan iddialı politikalar olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda Bahreyn ve Yemen'e müdahale, Katar ablukası, Cibuti'de Askeri Üs kurma ve Libya krizine müdahale gibi daha önce olmadığı kadar askeri anlamda rejim güvenliği için ortaya koyduğu cesur ve agresif askeri politikalar da iddialı politika için uygun örnekler olacaktır.

BÖLÜM II

SUUDİ ARABİSTAN'IN TARİHİ VE GENEL DIŞ POLİTİKASI

1. Suudi Arabistan'ın Tarihi

Osmanlı İmparatorluğu, on altıncı yüzyılın başlarında doğuya doğru büyük topraklar elde etmesinin ardından, bugün Suudi Arabistan Krallığı'na ait olan topraklar üzerinde itibari bir hükümdarlığı sürdürdü. I.Selim 1517'de Mısır'ı işgal ettiğinde, Memlûkler ona Mekke'nin anahtarlarını verirken Hicaz'ın velayetini miras aldı. Osmanlı Padişahı, Mekke emiri Şerif Berekat'ın bu görevde olduğunu doğrulayan bir ferman yayınladı. Osmanlı Padişahları daha sonra Cidde ve Medine'ye valiler atadılar ve Şerif ailesiyle iş birliği içinde Hicaz'da dört yüz yıl hüküm sürdüler (Al-Rasheed, 2002, 14).

Suud Hanedanı, 1744'ten bu zamana kadar Arap Yarımadası'ndaki ana yönetici hanedan olmuştur. Sünni vaiz olan Muhammed İbn Abdul Vehhab'ın (1702-1792), İslam'ın sonradan eklentilerinin kaldırılarak İslam dininin özüne dönüş felsefesi Dir'iyye Şeyhi Muhammed bin Suud'a ilham vermiştir (Fadaak ve Roberts, 2019, 3-4). Bu ilham El Suudların yarımada'daki diğer kabilelerin çoğunu birleştirmesine veya fethetmesine imkân tanıdı. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa 1812'de Vahhabi tehlikesini ortadan kaldırmak için Arabistan'a birlikler gönderdi. Paşa, önce oğlu Ahmet Torun Paşa ve sonra da İbrahim Paşa komutasında gönderdiği birlikler ile Necid ve Hicaz'ı, 1818'de Vahhabi işgalinden kurtarmıştır. Osmanlılar tüm Orta Doğu'yu kendi imparatorluklarına dâhil ettiler, ancak hiçbir zaman Arap Yarımadası'nın kıyı bölgelerinden fazlasını kontrol edemediler (Fadaak ve Roberts, 2019, 4).

Birinci Dünya Savaşı esnasında İngilizler Arap Yarımadasındaki iki önemli figür olan Şerif Hüseyin ve İbn Suud'u Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmayı başardılar. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya harbinde mağlubiyetinin ardından Yarımada'da bulunan kabileler arasında iktidar için uzun bir mücadele verdi. 3 Mart 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halifeliğin kaldırılmasından sadece iki gün sonra Şerif Hüseyin'in halifelik sıfatını kendisine aldığını ilan etmesi ve İngiltere'nin 31 Mart'ta İbn Suud'a olan mali yardımı kesmesi sonrası iktidarı ele geçirmek için Hicaz'a saldırmaya karar vermiştir (Erdoğan, 2006, 105). Abdülaziz İbn Suud 8 Ocak 1926 tarihinde,

kendisini Hicaz kralı ve Necid bölgesi Sultanı olarak ilan etmiştir. Arap yarımadasında verdiği çetin mücadeleden başarılı çıkan İbn Suud, Arap birliğini kurarak 23 Eylül 1932 tarihinde şeriat ilkelerini esas alan bir yönetim şekli ile krallığını tüm dünyaya ilan etmiştir.

Şekil 1. Suudi Arabistan Haritası.

Kaynak: uyduharita.org

Yeniliğe ve dış ilişkilere açık olan kral Abdülaziz bin Suud, 1936 ve 1939'da petrol imtiyazlarını çoğu zaman güven vermeyen İngilizler yerine Amerikalı şirketlere verdi. Bu şirketler büyük petrol yataklarını tespit edip işlenebilir hale getirdikten sonra 1944'te Arabian-American Oil Company (ARAMCO) kuruldu. Kral Abdülaziz, Amerikalılar ile işlettikleri petrol sanayiini geliştirerek gelirlerin artmasına ve ülkesinin kalkınmasına ciddi katkıda bulunmuştur. Yollardan havaalanlarına, okullardan hastanelere, limanlardan demiryollarına kadar birçok tesisin hayata geçmesi sağlanmıştır. Birçok evlilik yapan Kral Abdülaziz'in, öldüğü tarihte otuz beş oğlu vardı. 9 Kasım 1953'te kalp krizi sonucu ölümünden sonra yerine kraliyet ailesi ve ulema tarafından onaylanan oğlu Prens Suud bin Abdülaziz tahta geçti (Yavuz, 1988).

Kral Suud, ilk büyük icraat olarak bugün Riyad Üniversitesi olarak anılan Kral Suud Üniversitesini kurdu. Hadimül Haremeyn olarak Arap liderliğine soyunan Kral aynı dönemde Mısır'ın 2. Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır'ın Panarabizm politikaları sebebiyle Mısır ile karşılıklı nefretin arttığı bir mücadeleye girmiştir. Suûd bin Abdülaziz'in aşırı savurgan harcamaları, etkisiz yönetimi kısa süre içerisinde geçim sıkıntısı yaşayan halk arasında kendisine karşı bir muhalefet oluşturdu. Kral ve kraliyet ailesinin üyeleri cömertçe para harcamaya devam ettiler. Yeni kral kendisi için binlerce hizmetçi, köle ve cariyeden oluşan birçok saray inşa ettirdi. Kralın prenslerin yolsuzluğunu geniş çapta tolere etmesi ve kişisel zevklerine o kadar çok para harcaması ülkenin borcunu 5 yıl içerisinde iki katına çıkardı (Al-Rasheed, 2002, 102-103).

1958'de kraliyet ailesinin üyeleri ve ulema, devam eden bu kötü yönetime çözüm olarak Kral Suud'un yürütme yetkisini Veliht Prens Faysal'a devretmesine ikna etti ve Suud'un hükümdar olarak kalmasına izin verdi. Faysal'ın dengeli bir bütçe getirmesi, prenslerin kamu fonlarını özel kullanım yetkisini sona erdirmesi, ülkenin uluslararası borçlarının yeniden planlanması ve bütçeye modern muhasebe yöntemlerini getirmesi ile iki yıl içinde ülkenin mali durumu iyileşti. Ancak Suûd bin Abdülaziz para desteğinin azaltılmasından rahatsız oldu ve 1961'de Faysal'ı başbakanlıktan istifa etmeye zorladı. Ancak Faysal yapmış olduğu ekonomik atılımlardan dolayı halk nezdinde popülerlik kazanmıştı ve ulema, Suud'u 1962'de Faysal'ı yeniden başbakanlığa getirmeye zorladı. 1964'te, Suud uzun bir yurt dışı turundayken, ulema ve kraliyet ailesi, Suud'un yetkilerini bir kez daha azalttı ve Faysal'ın iktidara gelmesine yol açtı (Bowen, 2008, 108).

Yeni kral, en yüksek önceliği Suudi Arabistan'ın altyapısının ilerlemesine verdi. Ekonomiyi iyileştirmek ve vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltmek için eğitim, ulaşım, sanayi ve diğer alanlara milyarlarca dolar yatırım yaptı. Örneğin, 1969'da ulusal bir sosyal sigorta sistemi başlattı ve 1970'te hastaneler inşa etme, sağlık personellerini eğitime ile ülke çapında temel sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirme planını başlatarak, büyük kalkınma programlarını tamamlamaya odaklandı. Kral Faysal ayrıca üniversite düzeyi de dâhil olmak üzere tüm Suudi erkek vatandaşları için ücretsiz eğitim başlattı (Bowen, 2008, 109). Dindar bir Müslüman olan Faysal, bir yandan ekonomide, eğitim ve sosyalleşmede bu projeleri takip ederken, bir yandan da özellikle dış politikada kilit bir rol oynadı. Örneğin, 1973'te İsrail ile Arap devletleri Suriye, Ürdün ve Mısır arasında yaşanan savaş esnasında Faysal, İsrail'i savaşta destekleyen ülkelere petrol ambargosunun

başlatılmasında önderlik etti; ambargo petrol fiyatlarının üç katına çıkmasına neden oldu. Kız çocuklarının eğitimini ve eğitimi teşvik edecek devlet televizyon kanallarının açılmasını sağladı. Faysal trajik bir şekilde 25 Mart 1975'te yeğeni tarafından öldürüldü (Nyrop, 1993, 37).

Veliaht Prens Halid bin Abdülaziz yeni kral oldu. Ancak Halid aktif bir kral değildi ve hükümetin günlük işlerini Fahd bin Abdülaziz'in ellerine bırakmayı tercih etti. Dindar ve özel bir adam olan Halid genel olarak popülerdi ve krallığının benzersiz refahından yararlandı. Kral Halid'in kalp probleminden dolayı 1982'de ölmesi, Veliaht Prens Fahd'ın 1975'ten beri Halid adına yönettiği makama bizzat geçmesine olanak sağladı. 1972 ile 1981 arasında hükümetin yıllık petrol gelirleri 2,7 milyar dolardan 102,1 milyar doların üzerine çıktı (Creed ve Menkhaus, 1986, 2-3). Krallık Aramco ve diğer petrol şirketlerinden o kadar çok kazandı ki gelirlerinin tamamını yurt içinde harcayamıyor, bunun yerine milyarlarca doları ABD ve diğer denizaşırı pazarlara yatırıyor. Fahd bin Abdülaziz felç geçirdiği 1995 tarihine kadar dünya arenasında çok ciddi savaş ve çatışmalar yaşandı. Fahd bu yakın coğrafyasında yaşanan olaylara karşı genellikle tarafsız kalma eğiliminde oldu. Ancak Körfez savaşında ABD tarafında olmayı seçti ve aynı zamanda ülkesinde ABD'nin üs kurmasına müsaade etti. 2005'in sonlarında Kral Fahd'ın sağlığı hızla kötüleşti ve 1 Ağustos 2005'te öldü. Fahd'ın 1995'teki felcinden bu yana eyaleti yöneten Veliaht Prens Abdullah, 81 yaşındayken hemen kral ve başbakan olarak tahta çıktı. Altıncı Suudi hükümdarı olarak Kral Abdullah, değişken petrol gelirlerini yönetmek, ABD ile ilişkiler, kraliyet siyasetinin karmaşıklıkları ve süregelen terörizm tehdidinin yanı sıra en tehlikeli koşullardan birinde hayatta kalmak da dâhil olmak üzere bir dizi zorluğu miras aldı (Bowen, 2008, 128). Mısır Devlet başkanı Mursi'nin devrilmesinde Sisi'ye mali destek sağladığından Mısır ve Arabistan ilişkileri tarihte ilk defa bu kadar iyi seviyeye çıktı. Abdullah ayrıca Müslüman Kardeşleri de terör listesine aldı. Akciğer rahatsızlığından dolayı 23 Ocak 2015 tarihinde ölmüştür.

Selman bin Abdülaziz üvey kardeşinin ölümünün ardından Suudi Arabistan Krallığının 7. Kralı olarak tahta geçmiştir. Göreve gelir gelmez ilk icraat olarak memurlara, emeklilere, öğrencilere, sosyal güvenlikle yararlananlara ve engellilere 2 maaş ikramiye verdi. Yardım ve dayanışma kuruluşlarına ciddi yardımlar yaparak halkın gönlünü alarak işe başladı (Dünya Gazetesi, 2015). 2017 yılında SA-ABD ilişkilerinde ciddi bir yakınlaşma görülmüştür. Mart 2017'de Muhammed bin Selman ABD'yi ziyaret

etmiş ve hemen arkasından Mayıs 2017’de Trump Riyad’ı ziyaret etmiştir. Trump’ın Riyad ziyaretinde, SA-ABD arasında yaklaşık 110 milyar dolarlık silah anlaşması imzalanmıştır (Mehta, 2017). Ayrıca Mısır Devlet Başkanı Sisi, ABD Başkanı Donald Trump ve Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz’in bir küre üzerine ellerini koyarak verdikleri fotoğraf yakınlaşmanın ne boyutta olduğunu gösteren bir an olarak Dünya kamuoyunu da etkiledi.

Haziran 2017’de Kral Selman bin Abdülaziz tarafından Veliaht Prens olarak Muhammed bin Selman atandı. Prens Muhammed bin Selman’ın ülkede iç ve dış politikada çok ciddi kararlar alması, onun fiili kral olarak yorumlanmasına sebep oldu. Katar’ın izole edilmesi, Akıllı şehir projesi NEOM’u ilan etmesi, Suudi Arabistan petrol şirketi ARAMCO’nun özelleştirilmesi, Lübnan başbakanı Hariri’nin ülkeyi ziyaretinde istifaya zorlanması vb. birçok önemli kararlar almıştır (Mepanews, 2017). Muhammed bin Selman’ın modern atılımları Arabistan tarihinde daha önce görülmemiş birçok yeniliklerle ülkeyi buluşturacak gibi görünüyor.

2. Suudi Arabistan’ın Genel Dış Politikası

Ortadoğu bölgesinde Arap yarımadasında bulunan Suudi Arabistan, bölgenin en büyük ordusuna ve petrol rezervlerine sahip, İslam âleminin en önemli şehirleri olan Mekke ve Medine’ye ev sahipliği yapan ülkedir. Suudi Arabistan dış politikasının genel hatları çok yönlü bir sistem içerisinde yürütülmektedir. Bunları; petrol ekonomisi ve ABD ile yakın ilişkiler, İslam dünyasına liderlik etme, arabuluculuk politikası ve yenilikçi girişimler olarak sıralamak mümkündür.

2.1. Petrol Ekonomisi ve ABD ile Yakın İlişkiler

Birinci Dünya Savaşı’nın bitmesinin ardından deniz aşırı imparatorluk sahibi güneşi batmayan ülke İngiltere ciddi bir güç kaybı yaşamış ve İkinci Dünya Savaşı bitiminde yerini yeni süper güç ABD’ye bırakmıştır.

ABD’nin donanma gemilerinde kömürden petrole geçmesi ve ülkedeki üretim artışından kaynaklanan petrol ihtiyacı önemli bir sıkıntı olmuştur. ABD bu soruna çözüm bulmak için petrol varlığı yüksek olan ülkelerle siyasi ve askeri yakın temas politikası uygulamıştır. İngilizlerle verilen uzun mücadele neticesinde ABD Bahreyn ve Suudi Arabistan’ın doğu bölgesi olan Basra Körfezinde petrol arama yetkisi almıştır. 1932 yılında başlayan 6 yıllık arama sonucu 1938 yılında ülkenin doğu yakasında Dammam

bölgesinde büyük petrol yatağı bulunmuştur. Petrolün bulunmasıyla Suudi Arabistan muazzam bir gelir kaynağına ve ülkesini büyütecek güce kavuşmuştur (Öz, 2021, 50-53).

Şekil 2. Arabistan’da Büyük Petrol Keşfi (Dammam)

Kaynak: www.businessinsider.com

ABD’nin Ortadoğu’da İkinci Dünya savaşından sonra kuracağı yeni düzen için Suudi Arabistan hayati bir öneme sahipti. ABD Suudi Arabistan’ı korumak için askerlerini dahi göndermişti. İngilizlerin sömürü düzenine karşı ABD’nin self-determinasyon politikası aralarındaki güven duygusunu artırarak ilişkilerin gelişmesine sebep olmuştur.

Genellikle tarafsızlık politikasını takip etmiş olan Suudi Arabistan, Sovyet komünizmini dinsizlik olarak değerlendirdiğinden yenedünya düzeninde ABD liderliğindeki ittifaka yönelmiştir. 1943’te Amerikan Başkanı Roosevelt’in Suudi Arabistan’ı savunmanın hayati bir konu olduğunu belirtmesinin ardından Kral Abdülaziz Bin Suud ile Süveyş’te bulunan USS Quincy gemisinde bir araya gelmiş ve Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin temeli atılmıştır. Böylelikle Suudi Arabistan, güvenlik konusunda ABD himayesi altına girerken ekonomik olarak da petrol ticareti sayesinde Batı ile ilişkilerini derinleştirmiştir (Bayraktar, 2020, 20-21).

ABD, Suud rejiminin güvenliğine ve Suudi Arabistan'ın toprak bütünlüğüne farklı zamanlarda gerçekleşmiş önemli üç tehdide karşı destek vermiştir. İlk olarak Mısır'da darbeyle iş başına geçen Mısır'ın 2. Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır görevi süresinde ciddi popülerlik kazanmış ve Panarabizm politikasıyla İslam âleminde liderlik rolüne soyunmuştur. Abdünnasır'ın anti-empyralist söylemleri neticesinde başta Yemen olmak üzere Arabistan'ın doğu bölgesi petrol sahalarında çalışan Şii işçiler arasında ciddi ses getirdi. Burada çalışan Şii işçiler 1953-56 yıllarında, rejimin petrol sanayisini tahrip edecek kadar büyük grevler yaptılar. Devlet olayları bastırmaya çalışmış, ancak baş edemeyince anlaşma süresi dolan ABD askerlerinin kaldığı şimdiki adı Kral Abdülaziz olan Zahran (Dhahran) askeri üssünün sözleşmesini yenileyerek ülkeye dönük tehdidi ABD'nin desteğiyle bertaraf etmiştir (Acar, 2018, 128-129).

Şekil 3. Kral Abdülaziz Askeri Hava Üssü (Dhahran Air Base)

Kaynak: www.zianet.com

ABD Başkanlığı yapan Dwight Eisenhower'ın 5 Ocak 1957'de Orta Doğu bölgesinde Komünizm akımının önüne geçmek için bu ülkelere askerî ve ekonomik destek verilmesini içeren Eisenhower Doktrini radikal güçler tarafından baskıya maruz kalan Suud rejimine cankurtaran simidi olmuştur. Kral Suud'un bu gelişmelerden hemen sonra 1957 yılı şubat ayında ABD'ye gitmesiyle ABD ülkeye desteğini yenilemiş, 10 milyon dolarlık yeni bir silah yardımı, ek askeri eğitim programları ve Zahran'daki (Dhahran) askeri üssünü daha aktif olarak işleteceğini belirtmiştir. 1957 yılı sonunda bir ABD jet eğitim filosu Arabistan'a iyi niyet ziyaretinde bulunmuş, böylelikle ABD

bölgedeki en önemli dostunu gerektiğinde askeri güçle destekleyeceğini tüm bölgedeki revizyonist güçlere hatırlatmıştır. 1967’de Altı Gün Savaşları olarak da bilinen İsrail ile Mısır, Suriye ve Ürdün arasındaki savaşta Mısır’ın ağır bir yenilgi alması Suud rejimine karşı Abdünnasır tehdidini ortadan kaldırmıştır (Acar, 2018, 87-88).

ABD’nin Suud rejimini koruduğu ikinci tehdit 1979 yılında o dönemki İran yönetiminin son monarşi lideri Muhammed Rıza Şah Pehlevi’den Şii mezhebi anlayışını esas alan Ayetullah Ruhullah Humeyniye geçerek İslam Cumhuriyeti kurulması ile Suud rejimi aleyhine bölgede oluşturduğu tehdittir. İran devrimi ile Suudi vatandaşı olan Şiiler rejime karşı ayaklanmaya teşvik edilerek ve Suudilerle müttefik olan küçük Körfez Şeyhliklerini istikrarsızlaştırarak rejime bir tehdit haline getirilmek istendi. İran rejiminin ideolojik tehdidine 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan işgali ile başlayan Körfeze yönelik askeri tehdidi eklenince Suudi Rejimi ABD’ye daha çok bağımlılık hissetmiştir. Suudi Arabistan bu süreçte bir taraftan İran’ın yayılmacı politikasını engellemek için Irak’a destek olurken diğer taraftan Afganistan’da ABD’nin yürütmüş olduğu anti-komünist çatışmayı hem insan kaynağı ile hem de finansal olarak desteklemiştir. ABD rejimin güvenliğinin kendisi için önemini vurgulamak için başta hava muharebelerinin yönetiminde hayati olan havadan erken ihbar ve kontrol sistemi AWACS uçakları dâhil çok sayıda gelişmiş silahların satışını onaylayarak Arabistan’ın bölgedeki iki kritik rakibine önemli bir mesaj vermiştir. AWACS’ın Suud rejimine verilmesi ABD için Suudi Arabistan’ın ne kadar önemli olduğunu ve ne kadar yakın ilişkiler yürüttüğünü ortaya koymuştur (Bronson, 2008, 158).

ABD’nin Suud rejimine destek verdiği üçüncü tehdit ise Irak’ın 5. Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin’in politikasından kaynaklanan tehdittir. Özellikle 1990 yılında Saddam’ın Kuveyt işgal girişimi Suudi Arabistan için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Irak’ın Kuveyt’i ele geçirmesi körfezde bir kayıp olarak Suud rejimi için bölgesel güvenlik riski oluşturacaktır. Irak’ın Kuveyt’i işgali sırasında Arabistan’a ait bir kasabayı da ele geçirmesi ve sınıra ciddi yığınak yapması, Suudi Arabistan’ın toprak bütünlüğüne bir saldırı olarak yorumlandı. Bu risklerden dolayı Suud rejimi Kuveyt’in bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı kendisi için bir zorunluluk olarak gördü. ABD dışişleri bakanı James Baker 1991 yılında Irak’a karşı yapılacak Körfez Savaşı öncesi Suudi Arabistan kralına Irak ordusunun Arabistan sınır boyunca yaptığı askeri yığının görüntülerini göstermiş ve “ABD’nin Irak’a ve Irak’ın İsrail’e saldırması durumunda

ABD'nin yanında olup olmadıklarını sormuştur. Bu sorulara Kral'ın "Krallık ve ABD'nin birlikte olduğu" cevabını vermesi üzerine ABD Arabistan sınırına askeri yığınağa başlamış, yaklaşık yarım milyon ABD askeri ve çok sayıda askeri teçhizat konuşlandırmıştır. Saddam'a karşı Kuveyt'in özgürleştirilmesi için icra edilen bu operasyonun yaklaşık 61 milyar dolar olan maliyetinin 36 milyar dolarını Suudi Arabistan ve Kuveyt finanse etmek zorunda kalmıştır (Stilwell, 2015).

Bu dayanışmadan da anlaşılacağı üzere ABD ve Suudi Arabistan arasında petrol gelirinin devam etmesi, ABD'nin yeni süper güç olarak hegemonyasını kurabilmesi ve Arabistan'ın bölgesel güvenlik ve istikrarı için karşılıklı kazan-kazan politikası yakın tarihlere kadar devam etmiştir. Ancak bu sıkı ilişkiler yaşanan bazı olaylar sonucu izlenen politikalarda farklı sapmalara neden olmuştur.

ABD 1970'lerde kaya gazını endüstriyel seviyede üretmeye başlamış, 1981 yılında ilk kaya gazı kuyusunu Teksas eyaletinde açmıştır. 2011 yılından sonra ciddi anlamda üretim kapasitesi ABD'de doğal gaz tüketiminin %30'una ulaşmıştır (Karlı, 2015, 18-22). Kaya gazının enerjide kullanılmaya başlaması ABD'nin petrol ihtiyacının azalmasına dolaylı olarak da Suudi Arabistan petrollerine ihtiyacını azaltmıştır. Rejimin son yıllarda Yemen iç savaşındaki politikası, gazeteci Kaşıkçının acımasızca öldürülmesi ve ülkesinde uyguladığı insan haklarına karşı ihlaller ABD'den ciddi tepkiler almasına ve yakın ilişkilerin soğumasına sebep olmuştur. Yine 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de El Kaidenin üstlendiği 4 ticari uçağın kaçırılarak önemli noktalara çarptığı saldırıyı gerçekleştiren 19 teröristten 15'inin Arabistan vatandaşı olması rejimin sıkıntıları yaşamasına sebep olmuştur (Oktay, 2022). Kongrede saldırıda yaşamlarını yitirenlerin ailelerinin Suudi Arabistan'a tazminat davası açmasına yetki verilmiştir. Ayrıca Arabistan'ın ABD'deki varlıklarının dondurulması gibi yaptırımlar önerilmiştir. Buna karşın Arabistan ise ülkede bulunan 750 milyar dolarlık parasını çekmekle karşılık vermiştir (Kapmaz, 2017). Bütün bu olumsuzluklar Suudi Arabistan'ın ABD'nin en büyük silah ithalatçısı olmasına, ABD'nin de Arabistan'ın en büyük petrol ithalatçısı olmasına engel olmamıştır. İki ülke arasındaki inişli çıkışlı ilişkiler daha önceden yapılan enerji ve ticari antlaşmalar nedeniyle tamamen kopmadan devam edebilmektedir.

2.2. İslam Dünyasına Liderlik Etme Politikası

Suudi Arabistan iç ve dış politikada din hususuna ve Müslüman ülkeler ile dayanışmaya oldukça önem vermiştir. Bu dayanışmayı perçinlemek için çeşitli örgütlerin kurulmasına önderlik etmiştir ve bu kuruluşlarda kendi politikasını uygulama imkânı bulmuştur.

Avustralyalı bir Yahudi olan Denis Michael Rohan tarafından Mescid-i Aksa'yı kundaklama girişiminin ardından Suud rejiminin çağrısı üzerine tüm İslam ülkelerinin katılımı ile İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) 1969 yılında kurulmuştur. İKÖ'nün kuruluşunda ve idaresinde Riyad'ın baskın rolü, rejime uluslararası siyasi gündem belirleme kabiliyeti kazandırmıştır.

Merkezi Riyad olan Dünya Müslüman Gençlik Birliği isimli kuruluş, Müslüman öğrencilerin ve gençlerin İslam inancını doğru öğrenmesi ve kötü alışkanlıklardan korunması maksadıyla 1972 yılında kurulmuştur. Kuruluş aynı zamanda BM tarafından insani yardım hizmetleri için sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmektedir. Suud rejimi kuruluşu, dünyanın her tarafından Müslüman gençlerin hac ve umre ziyareti için Arabistan'a getirilmesi sorumluluğunu vermiştir. Buraya gelen gençler Vehhabilik ideolojisini öğrenerek ülkelere dönmüşlerdir.

1981 yılında ortak tarihi, dini ve kültürü olan Basra Körfezinde bulunan 6 ülkenin bir araya gelmesiyle yine genel sekreterliği Cidde'de bulunan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) kurulmuştur. Suudi Arabistan için Körfez'deki istikrar hayati önem taşımaktadır. Kuveyt, Katar, BAE, Bahreyn ve Umman gibi zengin petrol yatakları olan körfez ülkeleri, Irak'ta istikrarsızlık ve güvenlik sorunu ile karşılaştığında, İran'da ise Hürmüz boğazı yüzünden kriz çıktığında güvenli liman olarak Suudi Arabistan ile proje geliştirmek zorunda kalmışlardır. Basra körfezinde istikrar sağlamak için en önemli ordu Suudi Arabistan Ordusudur (Diriöz, 2012, 98-99).

1973 yılında ekonomik gücü yerinde olan 7 kurucu Müslüman ülkenin iş birliği ile yardıma muhtaç İslam ülkelerine destek maksadıyla Cidde'de İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. Suudi Arabistan, petrolden kaynaklanan zenginliği ile maddi yardımda bulunan ülke pozisyonundadır. Rejim kurduğu bu önemli kuruluşlar ile Müslüman ülkeleri bir arada tutmaya, ilişkileri geliştirmeye ve gücü yettiği ölçüde tamamında önderlik yapmaya çalışmaktadır.

Suudi Arabistan mezhepsel açıdan değerlendirilirse İslam'ın yeniliğe açık olmayan katı bir anlayışı benimseyen Vehhabilik ile özdeşleşmiştir. Vehhabilik Arabistan'ın monarşi yönetimini meşrulaştıran bir araç iken bu ideolojiye 1960'lı yıllardan itibaren büyük bütçeler ayrılarak dünyanın her bir yanına yayılması rejimin en önemli yumuşak güç unsuru olmuştur. Suudi Arabistan'da Vehhabilik; 1954-1967 yılları arasında Mısır Başkanı Cemal Abdünnasır'ın Panarabizm ideolojisini ve 1979 sonrası İran İslam devrimi sonrası Humeyni rejimini dengelemek için iki dönem olarak ele alınabilir.

Suud rejiminin kurulduğundan beri maruz kaldığı en ciddi ideolojik rekabet 1954 yılında Cemal Abdünnasır tarafından yöneltilen Panarabizm ideolojisi. 1952'de askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Abdünnasır Panarabizmi Mısır'da resmi doktrin haline getirmiş, bölgesindeki bütün monarşi yönetimlerinin kapatılıp, yerlerine milliyetçi, Arap cumhuriyetlerinin kurulması gerektiğini yüksek sesle bölgenin gündemine taşımıştır. Abdünnasır'ın çağrısı kendisine önemli ölçüde taraftar bulmuştur. 1962 yılında Yemende yeni tahta çıkan İmam Muhammed el-Bedir'in yönettiği krallık askeri darbeye devrilerek Yemen Arap Cumhuriyeti kuruldu, 1969 yılında Libya'da Albay Muammer Kaddafi önderliğinde Kral İdris'e karşı düzenlenen bir askeri darbe ile Libya'da monarşi sona erdi ve Libya Arap Cumhuriyeti kuruldu. 14 Temmuz 1958'de, General Abdülkerim Kasım liderliğinde yapılan darbeye Kral II. Faysal öldürüldü ve Haşimi monarşisi sonlanarak yerine Irak Cumhuriyeti kuruldu (Kurşun, 2007, 156-158). Bu dönemde rejimin içinde de ulemeden, ordudan ve hatta kraliyet ailesinden birçok kişi Abdünnasır'ın fikirlerini benimsemiş, Arabistan'da monarşiyi bitirip cumhuriyeti esas alan bir rejimin kurulmasını desteklemişlerdir. Etrafta ardı ardına yaşanan askeri darbeler ve cumhuriyet rejimlerinin kurulması rejim için çok ciddi güvenlik endişesine sebep olmuştur. Bu tehdide karşılık vermek için Arabistan dış politikada Panislamizm'i resmi devlet politikasına dönüştürmüştür. Abdünnasır'ın Arap milliyetçiliği söylemine karşılık İslam Ümmeti söylemi rejim için dış politikada anahtar kavram olmuştur. Abdünnasır propagandasını tüm bölgeye Dünyadaki ilk kurulan üniversitelerden Ezher Üniversitesi ile Kahire Radyosu ile yaymaktaydı. Cemal Abdünnasır Ezher'den mezun olan gençler aracılığıyla tüm Arap dünyasına fikrini yaymaya çalışıyordu.

Bu süreçte Suud rejimi, alternatif bir projesi olarak İslami dayanışmaya çağrıda bulunmak için 1961'de Medine İslam Üniversitesini kurmuştur. Üniversitenin Vehhabi

ulemanın denetimine verilmesi ile Vehhabi inancının geliştirilmesine ve dünyanın her yerine Vehhabilik anlayışının yayılmasına katkı sağlamıştır (Farquhar, 2015, 702). Bu dönemde Suud rejimi etkili bir yapı olan Müslüman Kardeşlerle (İhvan) de yakınlaşmış, eğitim kurumlarını Müslüman Kardeşler üyeleri ile doldurmuştur. Suud rejiminin Abdünnasır'ın Panarabizm propagandasına karşılık olarak geliştirdiği diğer yöntem Mekke Radyosunun kurulmasıdır. Mekke radyosunun kurulmasıyla Kahire ve Riyad arasında ciddi bir propaganda mücadelesi başlamıştır. Arabistan'ın kurduğu örgütsel yapılardan üçü Panislamizm ideolojisinin yayılması açısından büyük önem arz etmektedir; 1962 yılında rejim küresel Panislamizm politikasını etkin ve sürekli kılmak ve Abdünnasır'ın Panarabizm ideolojisi ile rekabet edebilmek için merkezi Mekke olan Dünya İslam Birliği (Rabita) teşkilatını kurdu. Suud rejimi tarafından desteklenen ve sivil toplum kuruluşu olan Rabita'nın esas hedefi Suudi İslam kültürü olan Vehhabilik fikrinin dünyada yaygınlaşmasını sağlamak ve Suudi dış politikası için yumuşak güç tesis etmektir.

Özellikle 1973 yılında ABD ve Batıya uygulanan petrol ambargosu, Suud rejiminin Müslüman ülkeler nezdinde ciddi bir popülerite kazanmasını sağlamıştır. Ancak 1979 yılında gerçekleşen üç vaka rejimin Vehhabilik ideolojisine tehdit oluşturmuştur. Birinci tehdit İran'da Şah Pehlevinin devrilerek yerine Humeyni idaresinde monarşinin yıkılarak cumhuriyet rejiminin kurulması ve yeni rejimi tüm bölgeye yayma politikasıdır. ABD'nin Pehlevi devrilirken monarşiyi korumak için harekete geçmemesi Arabistan'ın ABD'nin şemsiyesi altında olduğu inancını zedelemiştir. Humeyni'nin devrimci monarşisi Arabistan topraklarındaki Şiilerde bir ayaklanmaya yol açmıştır. Her iki rejim de başta Ortadoğu olmak üzere tüm dünyada dini eğitim merkezleri, camiler açıp, dini konferanslar düzenleyerek ve çeşitli projelere maddi destek vererek yarışmışlardır (Domazeti, 2021, 12-16).

1979 yılında yaşanan ikinci gelişme Cuheyman el-Uteybi'nin başını çektiği bir grup Suudi vatandaşı Mekke'deki Mescid-i Haram camisini basarak cami hoparlörlerinden rejim aleyhine propaganda başlatmıştır. Ayaklanma kısa zamanda bastırılmış ve Cuheyman ve beraberindekiler idam edilmişlerdir. Cuheyman'ın girişiminin ulusal muhafızlar tarafından da destek görmesi rejim için tehdidin boyutunu artıran bir unsur olmuştur. Bu dönemdeki üçüncü gelişme ise 1979 yılı sonlarında Sovyet birliklerinin Afganistan'ı işgale başlamasıdır. Müslüman bir ülke olan Afganistan'ın din

karşıtı komünist Sovyetler tarafından işgal edilmesi rejimi kaygılandırırken diğer taraftan rejime İslam'ın savunucusu itibarını pekiştirmek için büyük bir fırsat sunmuştur. Bu dönemde Suudi rejimi gayri İslami olmakla suçlayan İran müslüman ülke Irak'la savaşıırken, Suud rejiminin Komünist Sovyetler ile verdiği mücadele, Suud rejiminin Humeyni'ye moral olarak üstünlük kazanmasını sağlamıştır. Afganistan savaşına Suud rejimi 4 milyar dolar harcamış ve yaklaşık 30.000 Suudi vatandaşın savaşa katıldığı tahmin edilmektedir (Acar, 2018, 125).

Suud rejimi Panislamizm ideolojisini gerçekleştirmek ve İran'a bu rolü kaptırmamak için Dünyanın farklı noktalarında yaklaşık 1500 cami, 2000 okul ve İslam merkezinin açılmasına destek olmuştur. Rejim finansal zorluklardan dolayı destek olduğu bu ülkelerde eğitim müfredatına Vehhabilik inancının dâhil edilmesi için ekonomik katkıda bulunmuştur. Arabistan yaptığı bu yardımlarla İslam liderliği iddiasını hem yurtiçi ve hem yurtdışında meşrulaştırmayı amaçlamıştır (Acar, 2018, 125-126).

Suud rejiminin Vehhabilik anlayışını yaymak için kullandığı bir diğer araç ise ülkeye çalışmak için gelen göçmen işçilerdir. Ülkenin petrol gelirlerinin artmasından sonra artan nitelikli iş gücü ihtiyacı başta Mısır olmak üzere bölgedeki yoksul ülkelere karşılanmıştır. Ülkede uzun süre kalan işçilere Vehhabilik doktrini kabullenmesi için Suud Rejimi olağanüstü çaba sarf etmiştir. Rejimin bu girişimleri sonucunda fakir ülkelere gelen bu işçiler ülkelere döndüklerinde Vehhabilik anlayışını yaşamlarında yoğun bir şekilde göstermişlerdir (Gilles, 2002, 71).

2.3. Arabuluculuk Politikası

Suud rejimi kuruluş yıllarında tarafsızlık politikası izleyerek komşu ülkelerin iç işlerine karışmamayı tercih ediyordu. Ancak 1950'li yıllarda Arabistan'ın petrolden kaynaklı ciddi bir gelir elde etmesi ve yakın çevresinde bölgesel iktidarını tehdit eden riskler ortaya çıkmasından dolayı artık bu politikayı değiştirmek zorunda kalmıştır. Rejim bölgesinde gerginlik ve çatışmalar meydana geldiğinde çoğunlukla ülke sınırlarına yaklaşmadan durdurmaya çalışmaktadır. Ülke güvenliği açısından bu riskleri bertaraf etmek için diplomatik kanalları ve arabuluculuk politikasını uygulamaktadır. Suudi Arabistan'ın arabuluculuk politikasını dış politikada etkin bir şekilde kullanmasının belli gerekçeleri bulunmaktadır. Bunları Ortadoğu'nun ve özellikle Körfez bölgesinin siyasi ve ekonomik istikrarı, kutsal mekânlara ev sahipliği yapmanın diplomatik, politik ve

ekonomik lideri olma iddiası ve kendisine yakın bulduğu tarafa destek vererek çatışmayı uzakta tutma çıkarları olarak sıralamak mümkündür.

Suud rejimi arabuluculuk politikasını uygularken hard power (sadece ekonomi) ve soft power kaynaklarını senkronize olarak kullanmıştır. Arabistan'ın en güçlü soft power unsuru, İslam'ın iki kutsal mekânının olduğu ve İslam'ın doğduğu topraklara sahip olmasından kaynaklı dinsel üstünlükten gelir. Kutsal mekânlar Mekke ve Medine'nin bakım ve onarımını yapan ve her yıl Hac ve Umre ziyareti için gelen Müslümanlara ev sahipliği yapan Suudi Krallar 1986 yılından itibaren "Hadimül Haremeyn" sıfatını isimlerinin önüne koymaya başlamışlardır. Arabistan, modernleşen dünyada İslami yaşam biçimini muhafaza etmeye çalışarak İslam dünyasının liderliği rolünü dış politikasında en önemli araç haline getirmiştir. Suud rejiminin en başarılı arabuluculuk girişimlerinden biri 1989 yılındaki Taif anlaşması ile yaklaşık 200.000 insanın ölümüne sebep olan Lübnan iç savaşını sona erdiren diplomatik başarısıdır. Suud yönetimi, Eylül 1989'da siyasal ve finansal nüfuzunu kullanarak Lübnan iç savaşının taraflarını ve Suriye'yi toplantıya katılmaya ikna etmiştir. İmzalanan anlaşma ile Lübnan'daki Hristiyan ve Müslümanlar siyasal haklarda eşitlik kazanacak ve Suriye ordusu Lübnan'da iki yıllığına barış gücü olarak bulunacaktır. Bu arabuluculuk girişimi sonucunda, bölge genelinde mezhepsel bir gerilimin artmasına engel olundu ve Şii nüfusun siyasi gücü zayıflatılarak İran'ın bölgedeki güç kazanma zemininin daraltılması sağlandı (Acar, 2018, 104-107).

Rejimin diğer bir arabuluculuk girişimi İsrail-Filistin arasında yaşanan sorunun çözümüne yönelik olmuştur. 1981 yılında Filistin sorununa barışçıl bir çözümün bulunması adına yapılan Fahd planı sorunun barışçıl çözümü için rejimin en önemli girişimlerinden biri olmuştur. Fahd planı, İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmesi durumunda Araplar ile arasındaki ilişkilerin normalleşebileceğini vurgulamıştır. 2002 yılındaki Kral Abdullah planı ise 2000-2005 yılları arasında yaşanan ayaklanmada yaklaşık 3000 Filistinlinin öldüğü El Aksa intifadasının bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemeye ve Suudi yanlısı rejimlerin istikrarını tehlikeye atması ve 11 Eylül sonrası Batı'da bozulan Suudi imajının düzeltilmesi çabasıydı. 2007 yılında Filistin'deki taraflar (Hamis, el-Fetih) arasında Mekke'de düzenlenen ve Mekke Anlaşması adıyla imzalanan, Filistin'de iki tarafın iştirakiyle Filistin Birlik Hükümeti kurulmasını isteyen anlaşma, nihai hedefe ulaşmasa da bölgedeki gerginlikleri azaltarak İran'ın bölgedeki nüfuzunu daraltmıştır.

Suudiler Filistin birliği h k metini teŗvik etmek için (İran'ın 250 milyon dolarlık Hamas'a desteğine karŗı) 1 milyar dolarlık destekte bulunarak Hamas'ı İran tarafından kendi tarafına çekmeye  alıŗmıŗtır (Kostiner, 2009, 424-426).

Rejim, bu arabuluculuklardan baŗka Fas ve Cezayir arasındaki sınır anlaşmazlıkları, 1970'te Kara Eylül olayında Ürdün ve Filistinliler arasında, 1990'lı yıllarda Irak-Kuveyt arasında yaŗanan gerginliğin azaltılmasında, 2001 yılında Irak ve Suriye arasında Fırat nehrinde su paylaŗımı hususunda yaŗanan anlaşmazlıkta arabuluculuk yapmıŗtır. Tüm bu arabuluculuk faaliyetlerinin rejime belli baŗlı kazanımları olduğunu söyleyebiliriz: Arap politikasının radikalleşmesini önlemek, İran'ı çevrelemek, sıcak  atıŗmaların bölge geneline yayılmasını ve özellikle Sovyetler ve diğer radikal rejimlerin bu  atıŗma bölgelerinde nüfuzunu geniŗletmesini engellemek ve Batı yanlısı rejimleri desteklemek (Acar, 2018, 107-108).

2.4. İddialı Askeri, Sosyal ve İktisadi Giriŗimler

Suudi Arabistan gelecek yıllarda ciddi sıkıntılarla karŗılaŗmamak maksadıyla petrole bağımlılığını sonlandırmak ve ülkesine yabancı yatırımcıları çekmek için modern atılımlar yapmak zorunda olduğunu anladı. Özellikle Veliaht Prens Muhammed bin Selman tarafından planlanan ve takip edilen Vizyon 2030 planı ve Dünya'daki en büyük ekonomik topluluklardan BRICS'e katılımın Suudi Arabistan için çok farklı bir kazanım sağlayacağı aşık ardır. Ayrıca Arap baharı sonrası Suud rejimine bir tehdit oluŗturan iktidar deęiŗimleri Riyad yönetiminin askeri anlamda daha keskin ve agresif politika izlemesine sebep olmuŗtur.

2.4.1. Bahreyn'e Asker  Müdahale

Suudi Arabistan, 2010 yılında Tunus'ta baŗlayan Arap Baharı sürecinde monarŗi ile yönetilen ülkelerde demokratikleŗme talepleri sonrası yaŗanan iktidar deęiŗimleri kendi rejimi için de aynı kaderi yaŗamamak için çok sıkı tedbirler almıŗtır. Tunus'taki ayaklanmadan yaklaşık 2 ay sonra bölgesel müttefik Mısır lideri H sn  Mübarek'in iktidarı orduya teslim etmesiyle Riyad yönetiminin endiŗesi daha da artmıŗtır. Bahreyn'de nüfusun yaklaşık yüzde %70'ini oluŗturan Őiilerin ger ekleŗtirdięi ayaklanmaya karŗı Suudi rejim ilk defa ülke sınırını aŗarak kendi askeri ile operasyon ger ekleŗtirmiŗtir. Mart 2011'de Bahreyn'de Suudi rejim 1.000 ve Birleşik Arap Emirliği 500 kadar asker

göndermiştir (Öztürk, 2010, 396). İran'ın Basra Körfezi'ndeki etkisini azaltmaya yönelik bu müdahale istenen hedefe ulaşmıştır.

Şekil 4. Bahreyn'e Askeri Müdahale

Kaynak: AnadoluAjansı.com.tr

2.4.2. Katar Ablukası

Katar'ın İran ve Türkiye ile yakın ilişkiler içine girmesi Körfez bölgesinde Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiştir. Velihaht Prens Selman tarafından temelleri atılan dış politikada en çarpıcı adımlardan biri de Katar'a uygulanan abluka kararıdır. 2017 yılında Riyad yönetimi, bu girişimlerinden dolayı Katar'ı, terör örgütü olarak ilan etmiştir (BBCNewsTürkçe, 2017). Ancak Türkiye'nin Katar'a verdiği askerî, diplomatik ve lojistik destek sayesinde, Katar ablukasında askerî müdahale olasılığı boşa çıkmış ve Prens Selman'ın stratejik hamlesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Şekil 2. Katar Krizi

Kaynak: Anadolu Ajansı.com.tr

Suudi Arabistan'ın Katar hamlesini Körfez'deki bölgesel hegemonyasına bir tehdit olarak görmek mümkündür. Rejimin Katar'a ablukası başarısızlıkla sonuçlansa da Türkiye'nin Katar'da kurduğu askerî üs İran'a karşı körfez bölgesinde dengeleyici bir rol üstlenmiştir.

ABD'de 2020'deki başkanlık seçimini kazanarak tarihteki 46. ABD başkanı olan Joe Biden'ın İran'a karşı saldırganlığın azaltılması politikası Suudi Arabistan'ı diğer Körfez ülkeleri ile ilişkilerini yeniden değerlendirilmesi gerektiğine ikna etmiştir. 5 Ocak 2021'de Suudi rejimin el-Ula şehrinde gerçekleştirilen 41. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Zirvesi'nde imzalanan el-Ula bildirgesi ile üç buçuk yıldır süren Katar ablukası resmen sona ermiştir (Kınık, 2022, 37-38).

2.4.3 Vizyon 2030 Planı

2016 yılında Veliaht Prens Muhammed bin Selman tarafından bizzat takip edilen plana göre Suudi Arabistan özellikle yaklaşık yüzde yetmişe yakın petrole dayalı ekonomisine alternatif üretme, ekonomik girişimleri artırma, eğitim, sağlık, altyapı ve turizm dâhil birçok farklı başlıklarda ilerleme göstermek için hazırlanmış plandır. Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayan küresel bir ticaret ve yatırım merkezi olma, İslam ve Arap âleminin kalbi ve küresel yatırım gücü olma hedefi Vizyon 2030'un 3 temel ayağını oluşturmaktadır. Başlıca Projeler:

- **NEOM:** Muhammed bin Selman tarafından tanıtılan planda mega projelerle dünyanın dikkatini ülkeye çekme arzusu vardır. Özellikle turizm odaklı projelerden fütüristik bir şehir olan NEOM, birbirinden farklı Sindalah, Trojena, Oxagon ve LINE adında dört bölgeden oluşmaktadır (Göncüoğlu, 2023). Daha önce benzeri olmayan Kızıldeniz kıyısında inşa edilecek bu şehirlerle turizm ve iş istihdamında ciddi bir artış bekleniyor.

* **Sindalah Adası:** Kızıldeniz'de yapılacak deniz seyahatlerinde ana giriş kapısı olacak proje yaklaşık 840 bin m²'lik bir sahada yer alacak ve bölgenin ilk lüks deniz destinasyonu ve yat kulübü olma özelliğine sahip olacaktır. Eşsiz konumu ve doğasıyla uluslararası standartlarda yapılan tesislerin çok sayıda turist çekmesi bekleniyor. Ada'da 86 rıhtımın yanı sıra büyüleyici bir marina bulunmaktadır. Lüks oteller, plajlar ve mağazalarıyla entegre bir tesis olarak hizmet verecektir (Arabnews, 2022).

Şekil 6. Sindalah Adası Projesi

Kaynak: www.turkish.aawsat.com

* **Trojena Projesi:** Suudi Arabistan'ın Tebuk bölgesinde yaklaşık 60 kilometre karelik alanda kurulacak proje ile çöl içinde yıl boyunca açık bir kayak pisti, yapay bir tatlı su gölü, dağ evleri, villalar ve lüks otellerin yer alması planlanmaktadır. Projenin tüm ayrıntılarıyla çevre dostu bir turizm sistemi oluşturarak, küresel dağ turizmi kavramına yeni bir boyut kazandırması beklenmektedir.

Ayrıca 2029 yılında yapılacak olan Asya Kış oyunlarına ev sahipliği yapması bekleniyor. Bu tesisler ile 2045 yılına kadar 9 milyon turisti ağırlaması beklenmektedir.

Şekil 7. Trojena Projesi

Kaynak: www.turkish.aawsat.com

* **Oxagon Sanayi Şehri:** 1994 yılından beri Duba limanı adıyla kullanılan liman NEOM projesi kapsamında Oxagon sanayi şehri olarak değiştirilmiştir. Yaklaşık 40 km²'lik bir alanda gerçekleşen projenin dünya üzerinde bulunan en büyük yüzen sanayi kompleksi olması planlanıyor. Güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisini en gelişmiş ve temiz teknolojiler ile sunan merkezin yüzde yüz temiz enerji ile çalışması planlanıyor.

Şekil 8. Oxagon Projesi

Kaynak: www.arkitera.com

* **The Line Projesi:** NEOM bölgesinde 170 km uzunluğunda ve 200 metre genişliğinde 9 milyon kişiyi ağırlayacak projede yaşayanlar 5 dakikalık mesafede her tesise ulaşabilecek imkânlarla sahip olacak. Şehir tasarımında dikey inşa etme kullanılarak yepyeni bir proje ortaya konacaktır.

Şekil 9. The Line Projesi

Kaynak: www.aawsat.com

- **QİDDİYA:** Başkent Riyad'ın güneyinde Qiddiya'da 334 km²'lik dünyanın en büyük spor, kültür ve eğlence komplekslerinden birinin yapımı ilan edildi. Projede meşhur Six Flags tema parkı da bulunacak.

Şekil 10. Vizyon 2030 QİDDİYA Eğlence Merkezi Projesi

Kaynak: sahl-hasheesh.net

- **ROSHN:** 2030 yılına kadar vatandaşlarının yüzde 70'ini ev sahibi yapmayı ve vatandaşların yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen ve kültürel yaşam biçimini koruyan bir gayrimenkul projesidir.

Şekil 11. Vizyon 2030 ROSHN Gayrimenkul Projesi

Kaynak: thesaudiboom.com

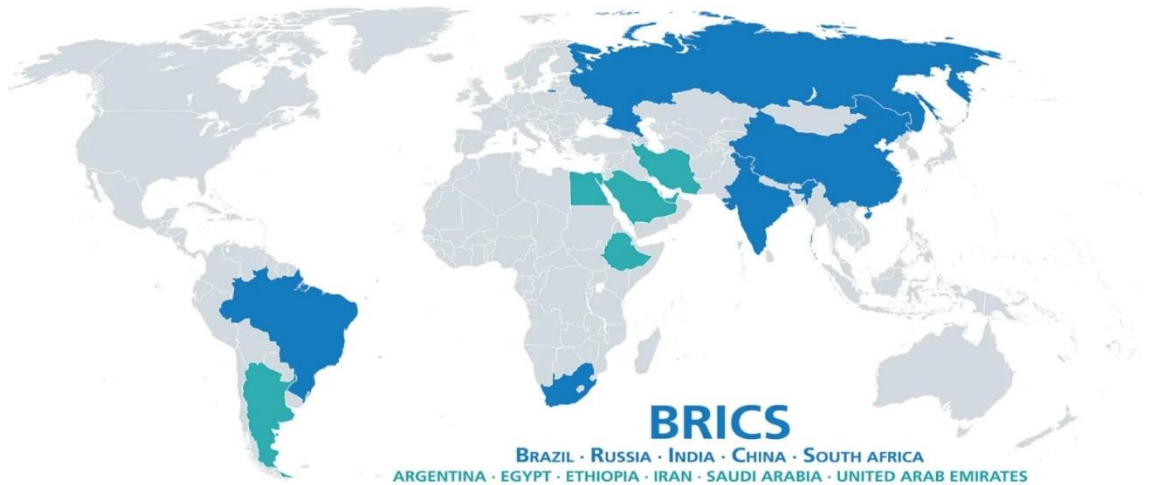
- Kral Selman Enerji Parkı, Diriyah, Suudi Genom Projesi ve benzeri birçok önemli proje Vizyon 2030 içerisinde yürütülmektedir.

Vizyon 2030'un amacı; İslam âleminin merkezi olmaya devam etmek, ülkeyi yatırım merkezine dönüştürüp ekonomiyi canlandırmak ve gelirleri çeşitlendirmek ve stratejik güç elde etmektir. Ülkenin önemli su yollarına yakın olması ona bu hedef açısından avantaj sağlamaktadır. Bu avantaj sayesinde ülke ticaretin küresel merkez üssü ve dünyaya açılan kapı haline getirilecektir. Özellikle stratejik ve ekonomik hedefler nedeniyle Afrika Boynuzu ile ilişkiler önemli hale gelmiştir. Afrika Boynuzunda bulunan limanlar ve önemli boğazların güvenliği Suudi Arabistan'ın hedefleri için önemli yer tutmaktadır. Özellikle Assab ve Massawa'daki Suudi ticari yatırımları aracılığıyla Pakistan'ın Gwadar Limanı'nı Suudi Arabistan'ın Cizan limanı ile bağlayacak ve bu sayede Çin'in Tek Kuşak, Tek Yol girişimleriyle de bağlantı kurabilecektir (Studies, 2020, 15-16).

2.4.4 BRICS'e Katılım

2030 olmasa da 2050 yılına kadar BRICS ülkelerinin küresel ekonomik faaliyete hâkim olması beklenmektedir. 1 Ocak 2024 itibariyle İran'dan sonra BAE ve Suudi Arabistan'ın topluluğa katılımıyla küresel ham petrol üretiminin neredeyse %42'sini BRICS elinde bulundurmaktadır. Suudi Arabistan, güçlü mali desteği ve devasa altın ve döviz rezervlerine sahip olmasıyla BRICS'te önemli bir ağırlık kazanabilir. Suudi Arabistan zaten BRICS'in Orta Doğu'daki en büyük ticaret ortağıdır (Saidi, 2023).

Şekil 12. BRICS+ Üye Haritası

Kaynak: ibanet.org

Riyad bu oluşuma katılarak, diğer gelişen piyasalarla ticaretini genişletebilir ve üyeleri arasındaki petrol ithalatçılarıyla ticareti artırabilir. Aynı zamanda daha fazla ekonomik entegrasyon Arabistan'a doğrudan büyük yabancı yatırım da çekecektir. Bu arada, ikili ticaretin finansmanında ulusal para birimleri kullanılabilir. Petroyuan, Çin ile Suudi Arabistan ve diğer KİK ülkeleri arasındaki ticareti finanse etmek için kullanılabilir.

BRICS'in alternatif ödeme sistemleri, dolar dışı finansal sistemler oluşturma, yerel para birimleriyle ticareti artırma ve ortak bir para birimi oluşturma konusundaki önceki ve gelecekteki çabaları Suudi Arabistan'a fayda sağlayabilir ve ABD dolarına olan bağımlılığını azaltabilir. Riyad, gıda ihtiyaçlarının bir kısmını ithal ediyor ve BRICS sayesinde, kolay hammadde ve tahıl tedariki elde edebiliyor, tedarik zinciri maliyetlerini azaltabiliyor ve stratejik ve gıda ihtiyaçlarını karşılayabiliyor (Saidi, 2023).

BRICS'e katılarak Riyad, petrol dışı ihracatın artması, yenilenebilir enerjiye önemli yatırımlar yapılması ve BRICS üyelerinin en son teknolojilerine erişim gibi avantajlara da erişebilir. Suudi Arabistan'ın BRICS'e katılmasıyla turizm sektörü BRICS üyeliğinden faydalanacak, turizmi geliştirebilecek ve ana ve yeni BRICS ülkelerinden gelen turist sayısını artırabilecektir.

2.4.5 EXPO 2030 Fuarı ve FIFA 2034 Turnuvasına Ev Sahipliği

Suudi Arabistan Expo 2030 için yapılan oylamada oyların üçte ikisinden fazlasını aldı. 20 yıl aradan sonra ilk kez bir aday ilk tur oylamada doğrudan galip geldi. Riyad'ın zaferi, Uluslararası Fuar Ofisi (BIE) delegelerine diplomatik mücadele ve gösterişli etkinlikler yoluyla ikna etmeye yönelik uzun bir kampanya sonrası geldi (Leali ve Villepin, 2023)

Veliaht Prens Muhammed bin Salman dönüm noktası niteliğindeki bu olay sonrası Arabistan'ın saygın Dünya Fuarı da dahil olmak üzere önemli uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmak için ideal bir destinasyon haline geldiğini belirtti (Al-Harthi ve Najm, 2023). Bu zafer, Veliaht Prens Muhammed bin Salman'ın ülkeyi petrol bağımlılığından kurtarmayı amaçlayan iddialı Vizyon 2030 programı yılına denk gelmesi ile daha da anlam kazandı (Al-Jazeera, 2023).

Riyad'ın bir başka zaferi 2034 Dünya kupası ise FIFA Başkanı Gianni Infantino tarafından "Dünya Kupası şu anda tek aday olan Suudi Arabistan'da düzenlenecek" ifadesiyle netleşti (TRHaber, 2024).

Futbol, Suudi ekonomisini ve toplumunu, zenginliğini besleyen petrol üretiminin ötesinde bir gelecek için modernleştirmek amacıyla 2016 yılında başlatılan Vizyon 2030 planında önemli bir yer aldı. Suudi Arabistan Futbol Federasyonu Başkanı Al-Misehal, "Halkımız için, ekonomimiz için her şeyi yapmaya çalışıyoruz ve aynı zamanda dünyanın her yerinden olabildiğince çok insanı ağırlamak istiyoruz" dedi (Arabnews, 2023).

Suudi toplumundaki son reformlarının hızının "geçen 80 yılda yaptıklarından çok daha fazla" olduğu söylenebilir.

BÖLÜM III

SUUDİ ARABİSTAN'IN AFRIKA POLİTİKASI

Afrika'da Suudi Arabistan Krallığı'nın dış politika ilkeleri coğrafi, tarihi, dini, ekonomik, güvenlik ve siyasi verilere dayanmaktadır. Bu bağlamda krallığın anayasası olarak şeriat ilkeleriyle uyum, iyi komşuluk, başka ülkelerin iç işlerine karışmamak, uluslararası barış ve adalet için çalışmak, terörizmin her türlü birimini ve yöntemini reddetmek, uluslararası hukuk kurallarına ve uluslararası ve ikili anlaşma ve sözleşmelere bağlı kalmak, uluslararası forumlarda Arap ve İslam meselelerini savunmak, petrol üretimi ve pazarlaması alanında dengeli bir politika uygulamak, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar çerçevesinde aktif rol oynamak genel prensipleridir (Şahin, 2022, 36).

Şekil 13. Afrika ve Suudi Arabistan Haritası

Kaynak: pazaktiv.net

Afrika kıtası Arap, İslam ve uluslararası çevreler arasında ortak bir paydayı temsil etmesi nedeniyle seçkin bir konuma sahiptir. Bu nedenle Krallık, 1960'lı yıllardan itibaren Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazanması ve BM'ye katılmasıyla aynı zamana denk gelen Afrika ülkeleriyle iletişim köprüleri kurmaya istekli oldu. Suudi hükümdar Kral Faysal bin Abdülaziz' in 1965'te Sudan'ı ziyareti ve 1972'de Afrika gezisi, Suudi-Afrika ilişkileri tarihinde en önemli kilometre taşları olarak kabul ediliyor. Suudi ilişkileri istisnasız tüm Afrika bölgelerini kapsamaktadır. Ancak Afrika Boynuzu bölgesi, özellikle artan İran ve İsrail nüfuzu karşısında, Krallığın ve Basra Körfezinin güvenliğiyle yakın bağlantısı nedeniyle ön planda olmayı sürdürmüştür. Veliht Prens Selman tarafından 2018 yılında oluşturulan Afrika Bakanlığı, diplomatik temsilciliklerin artırılması ve ilk Arabistan-Afrika zirvesinin gerçekleşmesi Riyad yönetiminin Afrika ile ilişkilerinde çok daha ileri bir boyut kazandırmıştır.

Suudi Arabistan'ın Afrika'da yürüttüğü politikaları siyasi ve diplomatik faaliyetler, askeri faaliyetler, iktisadi faaliyetler ve dini faaliyetler olarak dört kısımda açıklayabiliriz:

1. Suudi Arabistan'ın Afrika'daki Siyasi-Diplomatik Faaliyetleri

Krallık Afrika ülkeleriyle karşılıklı diplomatik temsilcilik açma konusunda da istekli; Afrika birliğine bağlı 55 ülkeden 40'ının Riyad'da büyükelçiliği bulunmaktadır. 2024 itibariyle Afrika'daki Suudi büyükelçilik sayısı 29, diplomatik temsilcilik sayısı ise 35'e ulaşarak (SA Dışileri, 2024), 2016'da Tahran ile Riyad arasında yaşanan diplomatik krizden önce 30 Afrika ülkesiyle diplomatik temsilcilikleri bulunan İran'ı geride bıraktı. Ayrıca 2016'da kıtanın bazı ülkelerinin İran'la diplomatik ilişkilerini kesmesine neden oldu. Veliht Prens Muhammed bin Selman, Arabistan-Afrika zirvesinde Suudi Arabistan'ın Afrika'daki büyükelçilik sayısını çok kısa zamanda 40'ın üzerine çıkaracağını da dile getirmiştir (Avsat, 2023).

Suudi Arabistan, özellikle kıtanın Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki oylamaya katılan bloklar arasında toplamda 54 ülke ile Asya blokundan sonra ikinci sırada yer alması nedeniyle, bölgesel ittifak gücünü artırmak için Afrika kıtasına açılmayı amaçlıyor. Afrikalıların, Siyonizm'i ırkçı bir ideoloji olarak kabul ederek 1975'te BMGK kararının çıkarılmasındaki ve ardından 1991'de bu kararın iptal edilmesindeki rolü, Afrika'nın uluslararası forumlardaki ağırlığını yansıtıyor (Manor, 2010).

1.1. Afrika Bakanlığı

Riyad, birçok Afrika ülkesiyle daha güçlü siyasi bağlar, yeni güvenlik bağlantıları ve kurumsal çerçeveler kurmak için 2018 yılında tecrübeli diplomat Mısır Büyükelçisi Ahmet Kattan'ı Afrika işlerinden sorumlu bakan olarak atadı.

Suudi-Afrika ilişkileri, uluslararası ekonomik, mali, bilimsel, eğitimsel, kültürel, medya ve sosyal bağların tüm yönlerini kapsayan diplomatik olmayan ilişkiler kapsamında da derinleşiyor. Suud rejimi, yaşam koşullarının dengesizliğini, çevre sorunlarını, gıda kıtlığını ve Afrika halklarını etkileyen salgını ele almayı amaçladı.

Suudi Arabistan'ın Afrika işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Ahmed Kattan, genel işbirliği anlaşması ve siyasi istişarelere yönelik mutabakat zaptı imzalamak üzere birçok Afrika ülkesini her yıl ziyaret etmektedir. Suudi Arabistan ile Afrika arasındaki ilişkiler, Kral Selman bin Abdülaziz'in görevi devralmasından bu yana daha da ilerledi. Karşılıklı ilişkilerde ve ortaklıkları geliştirmede etkisi açıkça görüldü (Awsat, 2021).

Genç nüfusu ve hızlı büyüme oranıyla son zamanlarda dikkatleri üzerine çeken Afrika kıtasına Suud rejiminin atmış olduğu bu adım, Krallığın kıta ile ilişkilerin geliştirilmesi için ne kadar istekli olduğunu gösteren en güçlü işaretlerden biri olmuştur.

1.2. Afrika ile Yapılan Zirveler

Suudi Arabistan'ın 1945 yılında Arap Birliğinin kurucularından olması ve Arap Yarımadasındaki Arap Birliği üyelerinin bir anlamda yönlendiricisi olması hasebiyle Afrika ile Arap Birliğinin yapmış olduğu zirvelerde Arabistan'ın kıta ile yaptığı ilk temaslar ve anlaşmalar olarak değerlendirilebilir.

İlk Afrika-Arap zirvesi 1977 yılında Mısır'ın Kahire kentinde yapılmıştır. Ekonomik açıdan ziyade siyasi dayanışmaya odaklanan tarihi, dini ve kültürel ortak noktalarda bir arada bulunmayı esas alan bir girişim olmuştur. Ancak geçen uzun zamanın ardından 2010 yılında Libya'da, 2013 yılında Kuveyt'te ve 2016 yılında Ekvator Gine'sinde gerçekleştirilen zirveler ile siyasi yakınlaşmaya ekonomik, ticari ve tarım gibi birçok önemli başlık eklenmiştir (AfricaUnion, 2019). 2023 yılında Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde yapılması planlanan zirve ise Gazze'de yaşanan çatışmalar nedeniyle ertelendi. Bu yapılan zirveler neticesinde birçok iş birliği yapılmıştır. Bunlardan Afrika-Arap Ticaret fuarları, Afrika Ekonomik Kalkınma Arap Bankası (BADEA) Afrika'daki

gelişmemiş ülkelere kredi ve yardım sağlaması ve Kalkınma ve Gıda Güvenliği kapsamında, Arap Tarımsal Kalkınma Örgütü'nün (AOAD) ev sahipliğinde bir “Kolaylaştırma Birimi” oluşturulması öne çıkan başlıkları oluşturmaktadır.

1.2.1. Birinci Suudi Arabistan - Afrika Zirvesi

Riyad yönetiminin Afrika kıtası ile bağlarını sıkılaştırmak ve ilişkileri geliştirmek için yaptığı ilk zirve ise Riyad kentinde 11 Kasım 2023 tarihinde Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın başkanlığında yapıldı. Zirvede Nijerya, Kenya, Zambiya, Cibuti ve Moritanya cumhurbaşkanları, Etiyopya ve Nijer başbakanları ve Mısır dışişleri bakanı olmak üzere birçok üst düzey temsilci yerini aldı.

Şekil 14. Birinci Suudi Arabistan – Afrika Zirvesi

Kaynak: <https://alafarika.org>.

Zirvede ortak karar olarak "Riyad Deklarasyonu" ile işgal altındaki Filistin topraklarındaki askeri operasyonların durdurulması ve sivillerin korunması çağrısında bulunuldu. Vizyon 2030 planının bir parçası olarak Suudi Arabistan, on yılın sonuna kadar Afrika'ya yaklaşık 25 milyar dolar yatırım yapma sözü verdi. Devlete ait Suudi Basın Ajansı (SPA), 50'den fazla anlaşma ve ön anlaşmanın imzalandığını belirterek, Suudilerin kıtaya 10 milyar dolarlık ihracatının 2030 yılına kadar finanse edileceğini ve sigortalanacağını, Suudi Kalkınma Fonu'nun da aynı zaman diliminde yaklaşık 5 milyar

dolar değerindeki kalkınma projelerini finanse edeceğini belirtti. Zirvede turizm, enerji, finans, madencilik ve lojistik gibi alanlarda da görüşmeler yapıldı. Kamu Yatırım Fonu'nun (PIF) sermaye taahhüdüyle birlikte yeni yatırım taahhütleri öngörüldü. Bu yatırımlar, Mozambik'teki hastanelerin ve barajların geliştirilmesi için tahsis edilen 158 milyon dolar da dâhil olmak üzere, 500 milyon dolarlık yeni projeleri kapsıyor; bu da Suudi Arabistan'ın önemli Afrika altyapısına yaptığı yatırımın altını çiziyor” (Reuters, 2023).

Suudi Arabistan, Arap-Afrika ilişkilerindeki liderliğini vurguluyor. "Afrabia" kavramı Suudi medyasında ilgi görüyor ve ülkenin Arap dünyası ile Afrika arasında daha güçlü bağların geliştirilmesindeki rolünü vurguluyor. Suudi Arabistan'ın Afrika'daki hedefleri açık olmakla birlikte, yatırım açısından BAE'nin, eğitim diplomasisi gibi çeşitli yumuşak güç çabalarında ise Türkiye'nin gerisinde kaldığını belirtmekte fayda var.

Bu zirve Muhammed bin Selman'ın Afrika'yı Suudi Arabistan'ın çok kutuplu dış politika gündemine entegre etme vizyonunu öne çıkardığını söylüyor.

Zirvenin oturum aralarında Nijerya ve Suudi Arabistan bir dizi büyük yatırım ve işbirliği anlaşmasına imza attı. Krallığın Nijerya'nın para birimini desteklemek için "önemli miktarda döviz mevduatı" yapacağını ve Riyad yönetiminin, petrol şirketi Saudi Aramco aracılığıyla Nijerya'nın devlete ait dört eski rafinesinin kullanılabilir hale getirilmesine yatırım yapacağı belirtildi (İntellinews, 2023).

Suudi Enerji Bakanı Suudi Prens Abdülaziz bin Selman, Çad, Etiyopya, Nijerya, Ruanda ve Senegal ile anlaşmalar imzaladı. Bunların petrol, gaz ve inovasyon da dâhil olmak üzere bir dizi farklı sektörleri içerdği belirtilmiştir.

1.3 İnsani ve Kalkınma Yardımları

Birleşmiş Milletler, muhtaç ülkelere yardım yapan ülkelerin milli gelirlerinin en az %0,7'sini sağlamalarını tavsiye etmektedir. Suudi Arabistan, Gayrisafi Milli Hasılaya (GSMH) oranla yaptığı dış yardım miktarı belirtilen bu minimum oranı karşılamaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Komitesi (OECD) tarafından 21 Aralık'ta yayınlanan ve 2021'de bağışçı ülkeler tarafından sağlanan resmi kalkınma yardımını gösteren verilere göre Suudi Arabistan'ın, milli gelirinin %1.05 ile diğer ülkeleri geride bıraktığı belirtilmiştir (Avsat, 2022). Bu yardımdan yararlananlar arasında 41 ülke ile Afrika en ön sırada yer alıyor.

Suudi Arabistan aynı zamanda insani yardım ve yoksullukla mücadele operasyonlarında da önde gelen bağışçı ülke konumundadır. Suudi Kalkınma Fonu, Krallığın Afrika ülkelerine insani yardım ve kalkınma yardımı sağlamakla ilgilenen birincil organ olarak kabul ediliyor. Afrika'da 46 ülkede sayısı 400'ü geçen projelere 10,7 milyar dolar aktarıldı. Bu, fonun ülkelere ayırdığı paranın yüzde 57'sine tekabül ediyor. Krallık, bu yardımların koşulsuz olduğunu ve insanlar arasında herhangi bir dini veya etnik temelde ayrım yapılmadığını belirtiyor (Independent, 2023).

Arabistan yakın coğrafyasından gelen çok sayıda ucuz işçiyi müzakere kozu olarak kullanmaktadır. 2020'de Suudi Arabistan'da yaklaşık 100.000'den fazla Eritreli vardı. Riyad bazı Eritrelilere krallıkta oturma izni verdi. Ucuz vasıfsız işgücü olarak kabul edilen, çoğu kadın göçmen ev hizmetçisi olarak çalışıyor. Erkekler ise hizmet sektörünü karşılıyor. Çoğu çalışan aile ve akrabalarına havale göndermek durumunda kaldığından Eritre'nin ulusal ekonomisine kritik bir döviz girdisi sağlıyor. Körfez ülkelerinin 1970'lerdeki bağımsızlığından bu yana Sudanlı göçmenler kamu sektöründe (ordu, polis, idare) istihdamında kullanılıyor. Suudi Arabistan'da bazı tahminlere göre 900.000 Sudanlı vatandaşın yaşadığı belirtiliyor. Çoğu yasadışı olarak Suudi Arabistan'da 400.000'den fazla Etiyopyalı çalışıyor ve bu Riyad için güçlü bir müzakere kozu oluşturuyor (Donelli ve Cannon, 2019, 1-3). Ayrıca Afrika Boynuzu ülkelerinden gelen gençler Körfez'de eğitim görüyor; örneğin Suudi Arabistan'daki Kral Fahd Petrol ve Maden Üniversitesi'nde en çok Sudanlı öğrenciler temsil edilmektedir. (Özellikle tıp, enerji çalışmaları vb. alanlarda).

Suudi Arabistan, Sudan iç savaşının başlamasından bu yana yabancıların Sudan'dan tahliyesinin kolaylaştırılmasında da aktif rol alıyor. Suudiler, çeşitli milletlerden yaklaşık 8.000 kişiyi Cidde'ye taşımak üzere Sudan Limanı'na donanma ve ticari gemiler göndererek önemli bir güven kazanmıştır (Cafiero, 2023).

1.4. Afrika'da Arabuluculuk Politikası

Alternatif enerji kaynaklarının artması petrole ihtiyacın azalmasına sebep olmuştur. Ana ihracat kalemi petrol olan Arabistan bunun farkına vararak ileride çıkabilecek ekonomik sıkıntıları bertaraf etmek için Vizyon 2030 olarak adlandırdığı Arabistan'ın Kızıldeniz boyunca sahillerinde turizm alanlarının artırılması, kadınların

kullanacağı güvenli plajların oluşturulması ve tarım için uygun ülke dışı toprak kiralınması gibi hedefler belirlemiştir. Bu hedeflerine ulaşması için özellikle Afrika Boynuzunda bulunan ülkelerde barış, güvenlik, istikrar ve karşılıklı iyi ilişkiler olması gerekiyordu. Bu ilişkilerin devamı için Suud rejimi Afrika'da önemli arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur.

1.4.1 Etiyopya-Eritre

Eritre yürüttüğü bağımsızlık mücadelesini 1991 yılında kazanarak Etiyopya'dan ayrılmıştır. Ancak iki ülke arasındaki sınır sorunları bağımsızlıktan sonra da devam etmiştir. Bu sorunun çözümü için belli zamanlarda görüşmeler yapılmışsa da bir netice alınamamıştır. 2010 yılında Katar tarafından geçici barış görüşmeleri tekrar başlatılmış ancak Arap baharının ortaya çıkması ile bu süreç de sekteye uğramıştır.

Eritre'nin bağımsızlığı sonrasında Etiyopya'nın Kızıldeniz'le bağlantısının kesilmesi Arabistan'ın Etiyopya ile gerçekleştirdiği ticarete aksamalara sebep olmuştur. Suud rejimi coğrafi yakınlık ve politik çıkarlarından dolayı iki ülke arasında barışı sağlamak için yeni bir diplomatik girişimde bulunmuştur. Kral Selman tarafından 16 Eylül 2018 tarihinde Arabistan'ın Cidde kentinde düzenlenen bir zirvede Eritre ve Etiyopya anlaşmazlığının Cidde Barış Paketi ile çözülmesi sağlanmıştır. Kral Selman Cumhurbaşkanı Isaias Afewerki ve Başbakan Abiy Ahmed Ali'yi Krallığın en yüksek madalyası olan Kral Abdülaziz Nişanı ile ödüllendirmiştir. Anlaşmaya tanıklık eden BM Genel Sekreteri Antonio Guterres anlaşmayı övmüş ve bunun Afrika Boynuzunda bir "umut rüzgârı" estirdiğini dile getirmiştir. Anlaşmanın ardından Eritre ve Etiyopya karşılıklı olarak başkentlerinde büyükelçiliklerini açmış, yeniden doğrudan uçuşlara başlamış ve telefon hatlarının yanı sıra iki kara sınır kapısını yeniden açmışlardır (Studies, 2020).

İki ülke arasında imzalanan anlaşmanın akabinde 2019 Nobel Barış Ödülü, Etiyopya başbakanı Abiy Ahmed Ali'ye verilmiştir (BBC Türkçe, 2019). Ticareti geliştirmek için iki ülke arasında ortak ekonomik bölgeler kurulmuştur. Etiyopya, havacılık ve enerji sektörlerinde özel yatırımcıları kabul etmiş ve tarımsal üretim için Riyad yönetimi ile yakın çalışmaya başlamıştır.

1.4.2 Cibuti-Eritre

Cibuti ve Eritre arasında yer alan Dumeira dağı ve adaları üzerinde 1996 yılından itibaren iki ülkenin de hak talep etmeleri üzerine bir anlaşmazlık oluşmuştur. 2008 yılında bu gerginlik daha da artmıştır. Cibuti, Eritre'yi Somali'de bulunan militanlara sınır üzerinden destek vermekle suçlamıştır. Bölgedeki sorunu çözmek için Somali, Cibuti ve Eritre ile diyaloglar başlatılmıştır.

Ancak Körfez ülkeleri arasında yaşanan sorun nedeniyle Eritre- Cibuti sınırındaki anlaşmazlık için bölgede bulunan Katarlı barış gücü askerlerinin geri çekilmek zorunda kalmasıyla gerginlik tekrar artmıştır. Katarlı askerlerin geri çekilmesiyle Cibuti BM ve Afrika birliğinden arabuluculuk yapmaları için yardım istemiştir (Maasho, 2017). Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Ahmed Al-Jubeir iki ülke arasında barışı sağlamak için Eritre'nin başkanı Isaias Afewerki, Cibutili mevkidaşı İsmail Omar Guelleh ile Arabistan'da bir araya gelmiş ve iki ülke lideri arasında görüşmeler tekrar başlamıştır. İki ülke arasında yeniden diyalog başlatılmıştır.

1.4.3 Sudan

Sudan'da devam etmekte olan iç çatışmada 12 binin üzerinde insanın hayatını kaybettiği ifade ediliyor. Suudi Arabistan ve ABD'nin aracılık ettiği görüşmeler, deklarasyonun imzalanmasından bir gün sonra Hartum'da hava saldırıları ve topçu saldırılarının devam etmesi nedeniyle şiddeti sona erdiremedi. Birleşmiş Milletler yetkilileri Cidde'deki görüşmelerin devam edeceğini ve yakın zamanda ateşkes sağlanmasını umduklarını söylüyor. Sonuç ne olursa olsun bu görüşmelerin yapılması, Suudi Arabistan'ın, Yemen'deki savaşın yol açtığı yıllar süren kirli küresel imajın ardından Arap dünyasında öncü bir diplomatik rol oynayabilme yeteneğini göstermeye çalıştığını gösteriyor. Sudan'daki kargaşa, özellikle sıfır karbonlu akıllı şehir projesi olan NEOM'a ve Kızıldeniz kıyısındaki turistik mekânlara yönelik planları göz önüne alındığında, Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 gündemine de zarar verebilir.

1.5. Afrika Boynuzu Politikası

Suudi dış politikasında, Kızıldeniz'e sınırı olan Afrika ülkeleri daima doğal stratejik müttefik olarak kabul edilse de kültürel ve coğrafi yakınlık nedeniyle Afrika Boynuzu, 2011'den sonra Riyad'ın dış politikasında daha da öne çıkmaya başladı.

Yemen'deki ilk karışıklık, Suudi liderleri, İran'ın Husi isyancılara silah sağlamak ve Körfez'de Riyad'ı kuşatmak için lojistik destek amacıyla Afrika Boynuzunu kullanmaya çalışması Suudi Arabistan'ı İran'la rekabetini geleneksel bölgesel sınırların ötesine taşımaya yöneltti. Aynı zamanda, Somali'de giderek artan Türk varlığı, Suudilerin Müslüman topluluklar arasında Vehhabilik düşüncesini yayma yönündeki projelerini baltaladı. Sonuç olarak Suudi Arabistan, bölgesel güç dengelerinin ve ulusal güvenliğin korunmasında kilit bir alan olarak Afrika Boynuzunu siyasi gündeminin en üst sıralarına taşıdı. Bağlamsal olarak Sünni güçlerin müdahalelerinin niteliği de değişti. SA-BAE'nin artan müdahalesi, özellikle Sudan'daki İran varlığına karşı koymanın yanı sıra, Türk politikasını kontrol etmeyi de amaçlamaya başladı. Sonuç olarak, mezhepler arası yakınlaşmalar stratejik çıkarların dinamik bir şekilde yeniden düzenlenmesine yol açtı.

Buna paralel olarak hem Suudi Arabistan hem de BAE, Afrika Boynuzundaki birçok ülke ile ekonomik ve güvenlik yatırımlarını önemli ölçüde artırmaya başladı. Suudi Arabistan ve Emirlikler, Sudan, Eritre ve Somali gibi Afrika Boynuzu devletlerine, İran'la ilişkileri kesme ve Müslüman Kardeşlerin yayılmasına karşı çıkma politikalarına uyum konusunda baskı yapmak için finansal gücünü ve bölgesel düzeydeki göreceli güçlerini kullanmaya çalıştı. Yemen'e Suudi liderliğindeki askeri müdahale (2015) ve Körfez İşbirliği Konseyi krizi (2017) projenin kapsamını, mahiyetini ve hedeflerini değiştirdi. İki Sünni müttefikin müdahalesi, onları farklı tehditlere karşı denge kurmaya ve karşı koymaya teşvik etti. Bu, Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerini bölgedeki Suudi müdahaleci politikasını desteklemek için bir araya getirmek, Eritre, Sudan ve Somali'yi yatırımlar, krediler ve merkez bankası transferleri yoluyla Suudi yanlısı kampa katılmaya ve İran gemilerini Kızıldeniz'in dışında tutmaya ikna etmek anlamına geliyordu (Dentice ve Donelli, 2020, 130).

1.6. Afrika'ya Aşı Desteği

Tunus, Covid 19 salgını döneminde Afrika'daki en yüksek ölüm oranlarından birini kaydetti ve özellikle Delta varyantı yayılmaya devam ederken, yeterli dozda aşı sağlayamadıklarında ülkelerin karşılaştıkları muazzam riskin bir örneği oldu.

Tunus'ta Corona virüsünün yayılmasındaki ciddi artış, diğer Arap ülkelerini, bu ülke ile ilişkileri geliştirme ve nüfuz kazanma maksadıyla aşı ve tıbbi yardım tedarikine girişmesine neden oldu. Suudi Arabistan çeşitli tıbbi malzemeye ek olarak Tunus'a bir

milyon doz aşı göndereceğini açıkladı. BAE ise 500.000 doz aşı gönderdi. Cezayir 250.000 doz, Türkiye ise 50.000 dozla destek oldu. Aralarında Mısır, Fas ve Katar'ın da bulunduğu bölgedeki diğer birçok ülke, sahra hastaneleri de dâhil olmak üzere tıbbi malzeme gönderdi. Suudi Arabistan için Tunus'taki kriz, özellikle her zaman gurur duyduğu hayır amaçlı yardım sektöründeki rolünü yeniden savunma fırsatı sundu. Suudi Arabistan, halkını aşılama konusunda ilerleme kaydettiği için, bunu daha fazla diplomasi amacıyla kullanmak üzere yardımını genişletti. Pandemi krizinde Tunus'a sağlanan Suudi yardımı, ikili ilişkilerin ivme kazanmasına katkı sağladı. Tunus'un liderleri, Katar'ın bölgesel rakibi olan ve Tunus'a 2019'da 500 milyon dolar kredi veren Suudi Arabistan'dan destek almayı tercih etti (Alhurra, 2021).

İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Riyad yönetiminin yeni tip koronavirüs ile mücadele kapsamında küresel çabalara destek olmak için, İİT üyesi gelişmekte olan çoğunluğu Afrika'da bulunan 22 ülkeye aşı sağlanması amacıyla 20 milyon riyal bağışta bulunduğunu duyurdu. İİT Genel Sekreteri Dr. el-Useymin, belirtilen bağışın Kral Selman Yardım ve İnsani Çalışmalar Merkezi (KSRelief) desteğiyle yapıldığını bildirdi. Suudi Arabistan'ın korona virüsle mücadele için uluslararası çabaları desteklemeye sürdüreceğini belirtti. (Aawsat, 2021)

Ayrıca COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı) ile Suudi Arabistan arasında yapılan anlaşma gereği açlık, yoksulluk, salgın hastalıklar ve Kovid-19 gibi salgın hastalıklarla mücadele de dâhil olmak üzere Afrika'nın kalkınmasına fon sağlanmıştır. Kovid-19 ile mücadele için toplam 500 milyon dolar, aşı ittifakına 150 milyon dolar ve sağlık kuruluşlarını desteklemek için 200 milyon dolar destek sağlanmıştır. (Comesa, 2022).

2. Suudi Arabistan'ın Afrika'daki Askeri Faaliyetleri

Suudi Arabistan, askeri harcamalar açısından dünyanın en büyük ülkelerinden biri olarak kabul ediliyor. 2015 yılındaki savunma harcamalarının yaklaşık 52 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. Krallık, Afrika'daki güvenlik çıkarlarını güçlendirme çabalarının bir parçası olarak çeşitli mekanizmalar kullanmıştır. Bunlardan en önemlileri:

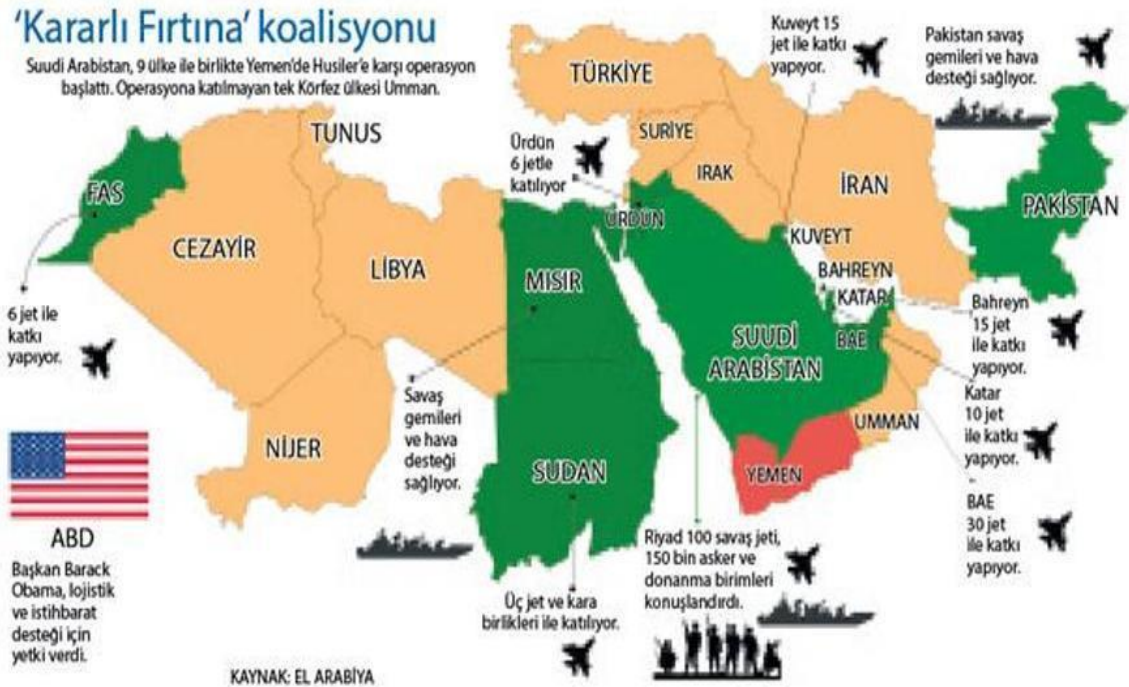
2.1. Yemen İç Savaşına Asker İthali

Suudi ve BAE liderleri askeri ve siyasi koordinasyonu artırmaya karar verdiler ve İran'ın daha geniş bölgede "yayılmacılığı" olarak algıladıkları politikaya karşı koymak

için bir strateji geliştirdiler. Sonuç olarak, önceki 'sessiz diplomasi'nin yerine, güvenlik kaygılarına yanıt olarak giderek daha fazla iddialılık ve güç gösterisi ortaya çıktı. İki Körfez monarşisi, İran'ın bölgedeki etkilerini ve Hizbullah'ın yayılmasını kontrol altına almak için Afrika Boynuzu ile bağlarını genişletti. Birkaç ay içinde iki faktör bu süreci hızlandırdı (Ragab, 2017, 37-38).

Obama yönetiminin ABD'nin Orta Doğu'dan kademeli olarak çekildiğini duyurmasıyla yoğunlaşan İran'a karşı vekâlet savaşı Yemen iç savaşında kendini gösterdi. 2015 yılında Yemen'deki Kararlı Fırtına Operasyonu arifesinde BAE İran'a karşı sert bir tavır aldı. Asmara'nın Tahran'la bağlantısını kesmek amacıyla Emirlikler, Eritre hükümetine mali yardım sağlamaya başladı ve askeri üs kurduğu Assab limanının imtiyazını aldı. Her iki müttefik (BAE ve Suudi Arabistan) tarafından algılanan ana tehdit, Tahran'ın Yemen'deki Husi isyancılara malzeme tedarik edebildiği Kızıldeniz'in batı kıyısındaki İran nüfuzuydu. Bu nedenle Sünni güçler, tedarik hatlarını kesmek ve İran'ı bölgeden uzaklaştırmak için Afrika Boynuzu ülkelerinin desteğini davet etmeye başladı (Donelli ve Cannon, 2019, 1-3).

Şekil 13. Kararlı Fırtına Operasyonu İttifakı

Kaynak: El-Arabiya.org

Kararlı Fırtına'nın lansmanından bu yana, iki Körfez gücü Afrika Boynuzuna 2 milyar dolardan fazla yatırım yaparak Kızıldeniz'in batı kıyısındaki nüfuzlarını ve askeri varlıklarını genişletti. Sonuç olarak, Eritre ve Sudan gibi geleneksel olarak Tahran'la ittifak kuran bazı ülkeler, İran'la ilişkilerini kesti ve Suudi liderliğindeki koalisyonu aktif olarak desteklemeyi seçti. 2015'ten sonra, bazıları açık bir şekilde (Sudan, Eritre), bazıları ise daha az (Somali, Cibuti, Etiyopya) olmak üzere tüm Afrika Boynuzu devletleri Sünni güçlerin tarafında yer aldı. (Dentice ve Donelli, 2020, 136).

Kararlı Fırtına Operasyonu 2010 yılında Arap Baharı olarak başlayan isyanların 2011 yılında Yemen devletine sıçraması ve 2014 yılından itibaren vekâlet savaşlarına dönen iç savaşın 2015 yılı itibarıyla Suudi Arabistan öncülüğünde BAE, Katar, Bahreyn, Ürdün, Sudan, Kuveyt, Mısır ve Fas'ın desteği alınarak İran'ın desteklediği Husilere karşı yürütülen operasyondur (Kurt, 2019, 319). 26 Mart 2015'te geçici hükümet temsilcisi Hadi'nin daveti üzerine başlayan operasyon 21 Nisan 2015 tarihinde son bulmuştur. Nihai hedefe ulaşılmasa da Aden bölgesi tekrar Husilerden alınmıştır (Reçber, 2020, 865-866).

New York Times dergisi, Riyad yönetiminin 2016 sonlarına doğru Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşanan iç savaştan etkilenen ailelere, çocuklarını Yemen'deki savaşa göndermeleri karşılığında 10 bin dolar teklifte bulunduğunu iddia etti. Yaklaşık 4 yıl süresince 14 bin Sudanlının Suud Rejimi ordusunun desteklediği yerel milislerle birlikte Yemen'de savaştığı belirtildi. Yemen iç savaşına giden ve dönen grupları takip eden Sudanlı milletvekillerine göre, Riyad öncülüğündeki koalisyonun Yemen'de başlattığı savaşa katılan Sudanlılardan yüzlercesinin öldüğü tespit edilmiştir (Evrensel, 2018).

Bu açıklamaları doğrular nitelikte Husilerin askeri sözcüsü Yahya Seri, başkent Sana'da düzenlediği basın toplantısında, "Yemen'de 2015'ten bu yana devam eden çatışmalarda 4 bin 253 Sudanlı asker öldü. Bunların 850'si 2015-2016 yılları arasında hayatını kaybetti" açıklamasında bulundu (Semerci, 2019).

Yemen iç savaşında çok sayıda Sudan askerinin ölmesine Sudan meclisinde muhaliflerce ciddi tepki gösterildi. Sudan hükümeti Yemendeki varlığını sorgulamaya başladığını ifade etmek zorunda kalmıştır.

2.2. Cibuti'de Askeri Üs Kurma Girişimi

Suudi Arabistan'ın Afrika'da henüz bir askeri üssü yoktur. Ancak Cibuti'nin Riyad büyükelçisi, Mart 2016'da Cibuti Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Gulle'nin ziyareti sırasında Cibuti'de bir Suudi askeri üs kurulmasına yönelik düzenlemeler yapıldığını

duyurdu. Bu, Krallığın, İran'ın Kızıldeniz'in Afrika yakasında askeri kullanım için adalar kiralama çabalarına karşı koyma, Yemen'de İran'ın desteklediği Husilere müdahale edebilme ve Afrika Boynuzundaki İsrail faaliyetlerini izleme amacıyla atılan bir adımdır. 26 Nisan 2017'de Suudi Arabistan ve Cibuti askeri alanda işbirliği anlaşması imzaladı. İki devlet arasındaki askeri iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan anlaşma, Veliaht Prens Yardımcısı Muhammed bin Salman bin Abdülaziz, Başbakan İkinci Yardımcısı, Savunma bakanı ve Cibutili mevkidaşı Ali Hasan Bahdon tarafından imzalandı (Mansour ve Yara, 2019, 110).

Şekil 16. Suudi Arabistan – Cibuti konum haritası.

Milletvekili Veliaht Prens Muhammed, Bahdon ile ofisinde bir toplantı gerçekleştirerek ikili ilişkileri gözden geçirdi ve iki ülke arasında savunma alanında işbirliğinin yönlerini ele aldı. Ülkeler arasındaki stratejik ittifak kapsamında Cibuti, Suudi Arabistan ile Körfez devletinin Cibuti kıyı şeridinde askeri üs kurmasına izin veren bir anlaşma imzalayacak. Suudi bakış açısına göre, Cibuti'ye kuvvet konuşlandırmak, İran'la olan bölge çapındaki mücadelede, özellikle Yemen'deki savaşta hem savunma hem de potansiyel saldırı için önlemlidir. Ancak askeri üs kurmak için Cibuti'de uygun ve yeterli alan sorunu olması 2024 yılı itibarıyla üs kurmak girişimini verilen sözlerden ve iyi niyet ifadelerinden öteye taşıyamamıştır.

İki ülke arasındaki stratejik iş birliği, Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Guelleh'in Suudi Arabistan ziyaretiyle başladı. 15 Ekim 2015'te Kral Selman ve Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Guelleh, Riyad'da ikili ilişkiler ve Yemen dâhil bölgedeki gelişmelere ilişkin

görüşmelerde bulundu. (Shay, 2017) Başkan Guelleh, Suudi Arabistan Kralı Selman'a, kralın İslam ve Arap uluslarının meselelerine hizmet etme çabalarının takdiri olarak, Cibuti'nin en yüksek ödülü olan Cibuti Büyük Yıldızı'nı takdim etti. Yemen Savaşında Riyad, Kızıldeniz'in karşısında Cibuti'den uzanan Yemen'de Husilere karşı savaşı bir koalisyona liderlik ediyor. Suudi Arabistan, Aden'i ve güney Yemen'in diğer bölgelerini kontrol eden Yemen hükümetine bağlı güçleri destekliyor. Yemen, Husiler ve müttefiklerinin başkent Sana'yı ve ülkenin diğer bölgelerini istila ettiği ve Yemen'in Suudi destekli hükümetinin üyelerini geçici olarak Riyad'a kaçırmaya zorladığı 2014'ün sonlarından bu yana kaosa boğuşuyor.

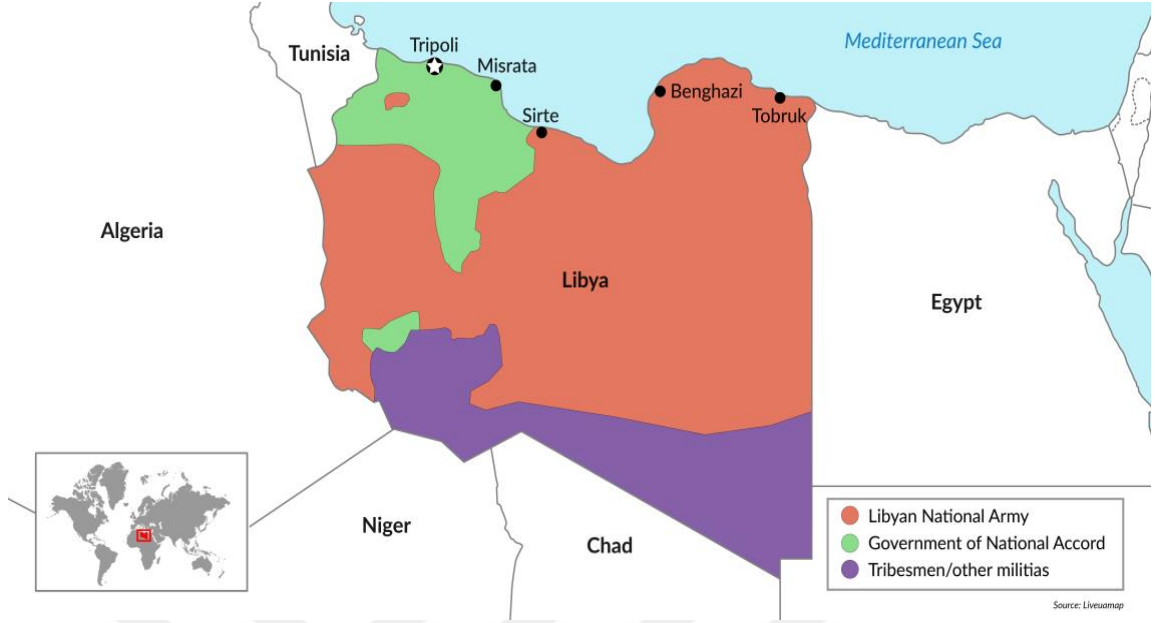
Çatışma, Suudi Arabistan ve onun Sünni-Müslüman müttefiklerinin, Husilerin Yemen'deki kazanımlarını tersine çevirmeyi ve ülkenin savaş halindeki hükümetini yeniden kurmayı amaçlayan büyük bir askeri harekât başlattığı Mart 2015'te daha da arttı. 6 Ocak 2016'da Cibuti, Şeyh Nimr'in infazına misilleme olarak şiddetli protestocuların Tahran'daki Suudi büyükelçiliğine saldırmasının ardından İran ile diplomatik bağlantılarını kesti (Dhaysane, 2023). Cibuti'nin bu hamlesi, 3 Ocak 2016'da İran'la bağlarını kesen Suudi Arabistan ile dayanışmayı göstermeyi amaçlıyordu. Cibuti, İran'dan Yemen'e herhangi bir askeri müdahaleyi veya silah kaçakçılığını izlemek için Riyad ile iş birliği yapıyor.

2.3. Libya Krizine Müdahale

Kaddafi rejiminin yıkılmasından sonra Libya'da dış güçlerin müdahalesiyle ülke içinde siyasi kaos başlamıştır. Monarşi anlayışına dayalı yönetim şeklini savunan BAE ve Suudi Arabistan Ortadoğu'daki demokratikleşme hareketleri karşısında müdahaleci bir dış politika yürütmüşlerdir. Veliyaht prensler Muhammed bin Zayed ve Muhammed bin Selman'ın yönetime gelmeleriyle birlikte yayılmacı bir siyaset izlemeye başlayan bu iki körfez ülkesi Libya krizinde Hafter'den yana tavır koymuşlardır.

BAE Libya Krizine müdahalede birçok askeri teçhizat ve asker desteği gönderirken Suudi Arabistan sadece mali ve siyasi destek vererek BAE'ne göre daha pasif bir pozisyonu tercih etmiştir.

Şekil 17. Libya Krizi Güncel Harita

Kaynak: <https://www.gisreportsonline.com>

Hafter'in Libya'da yaptığı askeri operasyonlar Libya iç savaşını küresel seviyeye getiren bir krize dönüştürmüştür. Birleşmiş Milletlerin de dâhil olduğu uluslararası kamuoyunun kabul gördüğü Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) sadece Türkiye, İtalya ve Katar gibi sayılı devletler desteklerken BAE, Suudi Arabistan, Mısır, Fransa ve Rusya gibi bölgesel ve küresel güçler gayrimeşru olarak mücadele eden Hafter'in tarafındadır. BAE ve Suudi Arabistan'ın temsilcileri veliahtlar bu dönemde Doğu Akdeniz'de yer altı kaynakları bakımından zengin ve stratejik konumu etkin meşru bir Libya hükümeti yerine tek adam iktidarına bağlı bir askeri otorite için destek vermişlerdir (Ataman ve Karaduman, 2020, 7-8)

Ülke ekonomileri büyük oranda petrole dayalı olan BAE ve Suudi Arabistan için Libya Ulusal Petrol Şirketi'nin (National Oil Company, NOC) akıbeti hayatidir. BAE ve Suudi Arabistan'ın özellikle Hafter'i askeri kapasitesini artırmak için finanse etmeleri bölgedeki dengeleri önemli oranda etkilemektedir. Riyad-Abu Dabi ittifakı "Trablus'un özgürleştirilmesi" adı altında Hafter'e 200 milyon dolar destek vermiştir. Hafter'e BAE tarafından Çin yapımı dronlar, Rus yapımı hava savunma sistemleri, Mi-24P tipi helikopter ve AT-802 uçakları ve 549 zırhlı ve zırhsız araç Suudi Arabistan'ın Cidde Limanı'ndan deniz yoluyla Hafter'e teslim edilmiştir. Ayrıca UMH Tugaylarına karşı savaşmak üzere BAE yönetimi Sudan ve Çad'dan 5 bin ve Rus kaynaklı Wagner

şirketinden 2 bin 500 paralı asker göndermiştir. BAE ile Suudi Arabistan'ın bölgedeki varlığı rejim endişesi ve petrolden kaynaklıdır (Ataman ve Karaduman, 2020, 8).

Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da demokratik iktidarların sayısının artması BAE ve Suudi Arabistan'ın kendi rejimleri için önemli bir tehdit olacaktır. Libya iç savaşında birçok hukuk kuralını ve insan haklarını ihlal eden bu iki devlet attıkları adımların gerekçesi olarak Müslüman Kardeşler ve radikal İslami grupları göstererek Hafter'i faydalı bir ortak olarak görmektedir.

Suudi Arabistan Cibuti de askeri üs kurma girişimi ve Yemen İç savaşına ittifak oluşturma çabalarının dışında birçok ülke ile önemli ortaklıklar da kurmuştur.

- **Ortak Askeri Komitelerin Oluşturulması**

Kararlı Fırtına Operasyonun başlamasından sonra Suudi Arabistan ile Cibuti arasında askeri dayanışma için ortak bir askeri komite ve güvenlik iş birliği için ortak bir güvenlik komitesi kurulmuştur (Fethurrahman, 2019).

- **Askeri Sanayileşme**

Bunun bir örneği, Güney Afrika'da bulunan Rheinmetall Denel Mühimmat (RDM) şirketinin lisansı altında 240 Milyon dolarlık maliyetle havan mermileri ve uçak bombaları üretmek üzere Suudi Arabistan'da 2016 yılında mühimmat fabrikasıdır (Terry, 2021).

- **Ortak Manevralar**

Bunlardan en önemlisi olan ve 2016 yılında 3 hafta süren Mısır, Sudan, Çad, Komorlar, Mauritius, Cibuti, Senegal, Tunus, Fas ve Moritanya'nın da aralarında bulunduğu yirmi ülkenin katılımıyla düzenlenen "İslam NATO'su olarak da adlandırılan yaklaşık 200 bin asker, 100 savaş uçağı ve yüzlerce kara savaş aracının da katıldığı "Ra'du's-Şimâl" (Kuzeyin Gök Gürültüsü) tatbikatıdır. Tatbikat, Suudi Arabistan'ın kuzeydoğusundaki Hafr el-Batın bölgesinde yapılmıştır (Yıldız, 2023).

- **Askeri İşbirliği Anlaşmaları**

Suudi Arabistan ile Eritre arasında Nisan 2015'te , Kızıldeniz'de terörizm, yasadışı ticaret ve korsanlıkla mücadele alanında yapılan anlaşma buna örnek gösterilebilir.

Rejim lke sınırlarının ve ticari rotasının güvenliği için Kızıldeniz boyunca emniyeti sağlamak zorunda hissetmiştir. Suudi Arabistan kendisini en çok rahatsız eden İran destekli Yemendeki Husiler ile mücadele edebilmek için genellikle BAE ile birlikte hareket etmiştir.

Eritre'nin İran'ın askeri ve ticari gemilerini Assab ve Massawa limanlarına yanaştırmasına müsaade etme kararı Arabistan'ın endişelerini artırdı. Ancak SA ve BAE Eritre'yi uluslararası topluluğa geri döndürmek için mali yardım ve diplomatik çabalarla boşluğu doldurmakta gecikmedi (Dentice ve Donelli, 2020, 132). 2015 yılında Kral Selman tarafından Riyad'a davet edilen Afewerki Yemendeki harekât için ülkesinin kara, hava ve deniz alanlarının SA ve BAE tarafından kullanılmasına müsaade etmiştir. Hatta BAE Eritre ile ilişkileri ticari platforma da taşıyarak ülkenin ana ticaret partneri olmayı başarmıştır. Ancak 2017'deki Suudi bloğun Katar ablukasında Eritre'nin Katar halkıyla yakınlıklarını vurgulayarak destek vermeyeceğini açıklamaktan da çekinmemiştir (Bayram, şahin ve Haşıl, 2023, 63).

Suudi Arabistan'ın ana destekçilerinden BAE, 30 yıllığına kiralanan Assab'ta Eylül 2015'ten itibaren bir liman inşa etti ve bir uçak pistini genişletti. Bu alanı İran destekli Husi isyancılara karşı savaşırken, ağır silahları ve Sudanlı birlikleri Yemen'e taşımak için bir askeri s olarak kullandı. BAE bu tesisin iyileştirilmesi için milyonlarca dolar harcadı. Mevcut 3.500 metrelik uçak pistini ağır destek uçaklarının kalkışına izin verecek şekilde inşa etti. Emirlik ayrıca 1930'larda sömürgeci İtalya tarafından yapılan 9 km'lik tesis boyunca kışlalar, uçak glgelikleri ve çitler inşa etti. Zamanla havaalanına muharebe tankları, kundağı motorlu obsler ve amfibî savaş araçları yerleştirdi. Ancak BAE, 2019 yazında artık Yemen savaşında etkinliğini azaltma kararı alarak savaştan çekilmeye başladı ve neticesinde ciddi yatırım yaptığı Assab'daki üsten de yavaş yavaş askeri teçhizatını toplamaya başladı (Voa, 2021).

İç karışıklık yaşayan Somali, merkezi hükümetin otorite eksikliğinden kaynaklı sıkıntılı bir dönem yaşıyor. BAE ve Suudi Arabistan'ın Somaliland, Puntland ve Jubaland gibi ayrılıkçı bölgeler ile merkezi hükümeti dikkate almadan yaptığı anlaşmalar Somali'deki dış politika çıkarlarını kaybetme riskini ortaya çıkarmıştır. Özellikle BAE'nin Bossaso ve Berbera limanlarında kullanım, onarım ve yenileme konularında ayrılıkçı Somaliland ve Puntland ile 30 yıllık sözleşmesinin bulunması merkezi hükümeti en rahatsız eden mesele olmuştur (Telci ve Horoz, 2018).

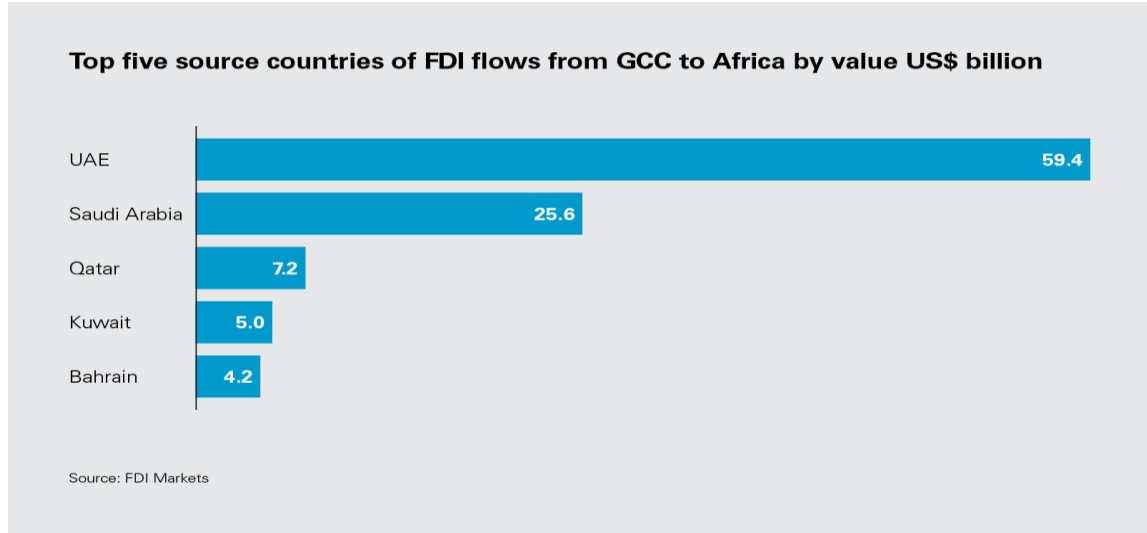
2016 yılında Somaliland'ın Aden körfezine kıyısı olan Berbera limanında Yüzde 51'i BAE'ne bağlı Dubai Port World (DP World), Yüzde 30'u Somaliland ve yüzde 19'u Etiyopya devletine ait ortak bir liman işletme anlaşması yapıldı. Limana 442 milyon dolarlık yatırım ve uzatma opsiyonu ile 30 yıllık işletme imtiyazı tanındı. Liman ihalesi BAE'ne ait Shafa Al Nahda Müteahhitlik Şirketi'ne verildi. Anlaşma için Somaliland büyük bir otoyol, havaalanı, barajlar ve güvenlik garantileri gibi kazanımlar elde edecekti. Ekim 2018'de Berbera limanının bitişiğinde inşa edilecek BAE'ne bağlı askeri üssün yapım ihalesini yine BAE'ne ait Divers Marine Contracting şirketi 90 milyon dolar karşılığında almıştır (Vertin, 2019, 3-4).

1980'lerde Orta Doğu'ya canlı hayvan göndermek maksadıyla inşa edilen Bosasso'daki çok amaçlı ticari limanın genişletilmesi için Nisan 2017'de Dubai'de bir anlaşma imzalandı. Anlaşmanın tarafları Puntland bölgesel hükümeti ve BAE'ne ait DP World'ün alt yüklenicisi P&O Ports'dur. DP World İngiltere merkezli P&O Ferries ve lojistik birimini 2019 yılında 322 milyon sterlin karşılığında bünyesine katmıştır. P&O Ports liman altyapısı ve 450 metrelik rıhtım inşaatının iyileştirilmesini içeren 336 milyon ABD Doları ve 30 yıllık bir imtiyaz aldı. Bosasso, BAE'nin Afrika Boynuzundaki stratejik gücünü daha da genişletti. Berbera ve Bosasso liman anlaşmalarına tepki olarak Somali federal parlamentosu, egemenliğinin ihlal edildiğini iddia ederek DP World'ün Somali'ye girişini yasaklayan bir karar çıkardı. DP World Mogadişu'nun protestolarını büyük ölçüde görmezden geldi (Vertin, 2019, 4).

3. Suudi Arabistan'ın Afrika'daki İktisadi Faaliyetleri

Suudi Arabistan; Mısır, Sudan, Güney Afrika, Senegal ve Etiyopya gibi Afrika kıtasının önemli ülkelerinde en büyük Körfez yatırımcısıdır. Örneğin; Etiyopya'daki Suudi projelerinin sayısı 3 milyar dolar değerinde 294 projeye ulaşmıştır. Hayvansal ve tarımsal üretim alanında 141 proje, sanayi alanında 64 proje ve çeşitli projeler ile Krallığın Afrika kıtasında ekonomik ilişkileri geliştirme arzusunun bir parçası olarak, Suudi Odalar Konseyi ile Afrika ülkelerinin Krallıktaki büyükelçileri arasında birçok toplantı düzenlenmiştir. Riyad yönetimi bankacılık, tarımsal ticaret ve yatırım, altyapı, iletişim, madencilik, enerji ve petrol sektörlerinde Kıta ülkeleriyle ticaret ve yatırım ilişkilerini güçlendirmek amacıyla 2010 yılı Aralık ayında Körfez-Afrika Yatırım Konferansına ev sahipliği yaptı.

Şekil-18. (2012-2022) Afrika- Körfez Ülkeleri Doğrudan Yabancı Yatırım Çizelgesi

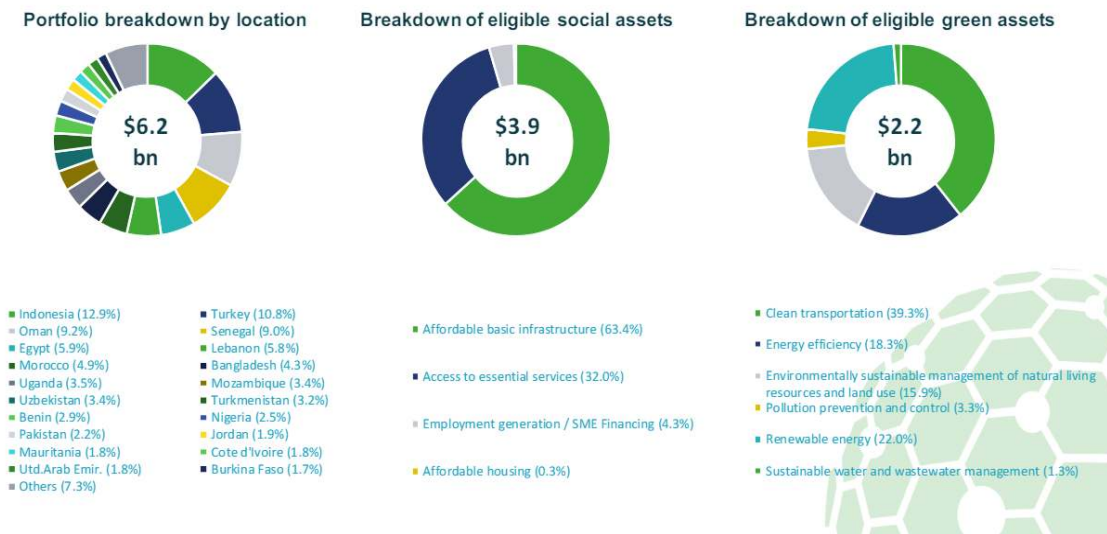

Kaynak: <https://www.whitecase.com>

Körfez ülkelerinden Afrika'ya yatırımda Suudi Arabistan BAE arkasından ikinci ülke olarak değerlendirilmesine rağmen 2023 yılında yapılan SA-Afrika Zirvesinde verilen yatırım sözleri ile 2030 yılından sonra liderliğe oturabileceği söylenebilir.

2014-2018 yıllarını kapsayan istatistikte Afrika'ya yatırımda Çin 72 milyar dolar ile birinci, Fransa 34 milyar dolar ile ikinci, ABD 31 milyar dolar ile üçüncü ve BAE 25 milyar dolar ile dördüncü en büyük yatırımcı olarak değerlendirilmektedir (Akorbi, 2019). Suudi Arabistan BAE ile yatırım rekabetinde hedeflemiş olduğu rakamlara ulaşırsa Afrika kıtasında yatırım yapan ilk 5 ülke içerisine girebileceği değerlendirilmektedir.

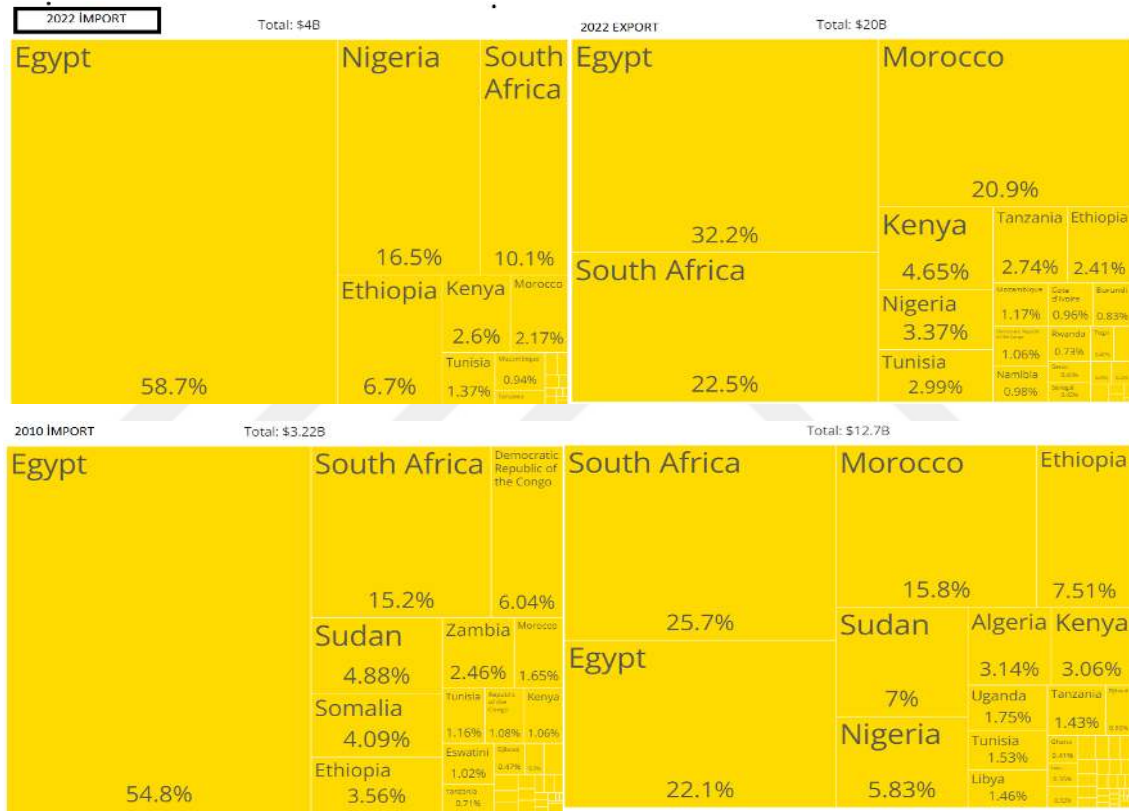
Şekil 19. İslami Kalkınma Bankası tarafından sağlanan fonun şeması

Kaynak: www.isdb.org

Suudi Arabistan merkezi Cidde'de bulunan İslam Kalkınma Bankası'ndaki (IsDB) etkinliğinden yararlanmaya çalışmaktadır. IsDB'nin 1973'te kurulmasından bu yana 130 milyar dolar ödeme yapılmıştır. Şu anda 57 üyeli ülke hissedarlarına sahip olmasına rağmen, Suudi yönetimi sermayenin % 23.5'ini elinde tutarak çok özel bir etkiye sahip olmaktadır. Afrika şu anda IsDB tarafından sağlanan fonların %37'sini kullanıyor. Bundan yararlanan Kıta ülkeler Senegal (%9), Mısır (%5,9), Fas (%4,9), Uganda (3,5), Mozambik (3,4), Benin (2,9), Nijerya (2,5), Moritanya (1,8), Fildişi Sahili (1,8) ve Burkina Faso (1,7)'dur (IsDB, 2019).

Şekil 20. 2010 ve 2022 yıllarına ait SA-Afrika arasında İhracat ve İthalat Durumu

Kaynak: oec.world.com

Suudi Arabistan'ın 2010 ve 2022 yıllarına ait Afrika kıtası ile yaptığı ithalat ve ihracat rakamlarını incelediğimizde ithalatla yaklaşık %25, ihracatta ise yaklaşık %40 bir artış olduğu gözükmemektedir. Ancak Veliaht prens Muhammed bin Selman önderliğinde yapılan zirve ve toplantılarda verilen yatırım sözleri ve projeler hayata geçirildiğinde çok daha etkili bir artışın olacağı görülmektedir. Suudi ihracatlarının listesi petrol ve türevlerini içeriyor. Başlıca ithalat kalemleri ise et, kömür ve metallerdir. Burada Mısır ve Güney Afrika, Suudi Arabistan'ın en önemli ticaret ortakları olması ve Etiyopya ile

yürütülen tarım politikası nedeniyle bu ülkeleri ayrı bir başlıkta incelemenin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

3.1 Mısır ile İktisadi İlişkiler

Krallığın, Cibuti, Cidde ve Cizan limanları arasında nakliye hatları kurmak gibi kıta ülkeleriyle doğrudan deniz ve kara hatları kurmaya yönelmesiyle Suudi-Afrika ticaret hacminin de artması bekleniyor. Kral Selman bin Abdülaziz'in Nisan 2016'da Mısır'a yaptığı ziyaret sırasında açılışı yapılan Akabe Körfezindeki Kral Salman Köprüsü projesi, Suudi Arabistan ile Afrika kıtası arasındaki iş birliğini güçlendirme yolundaki en önemli adımlardan biri olarak kabul ediliyor. Köprünün iki ülke arasındaki mesafeyi 23 km kısaltmasıyla Suudi Arabistan'da çalışan 2 milyondan fazla Mısırlı için ulaşımında kolaylık sağlayacağı, Arabistan'dan Mısır'a gelecek turistlerin sayısında ciddi artış yaşanacağı öngörülüyor (Aydoğdu, Kas ve Abdurrezzak, 2016).

2022 yılının ortalarında, Suudi Veliyaht Prensi Muhammed bin Salman El Suud'un resmi ziyareti sırasında Mısır ve Suudiler, Kahire'de değeri 7,7 milyar dolar olan 14 yatırım anlaşması imzaladı. Mısır'ın planlama bakan yardımcısı, Mısır ve Suudi Arabistan'ın yakın ekonomik iş birliği içinde olduğunu ve Mısır'daki Suudi yatırımlarının 32 milyar ABD dolarına ulaştığını ifade etmiştir.

Mısır'ın enerji piyasasında yeni bir sayfa başlatacak Suudi enerji firması ACWA Power, Proje maliyeti 4 milyar dolar olan, Mısır'da yılda 600 bin ton yeşil amonyak üretecek devasa bir işletme kurmak için anlaşma yaptı (Hidrojen, 2023).

ACWA Power'ın yaptığı diğer bir devasa yatırım da 2026 yılına kadar Mısır'ın yeşil enerji sektörüne 10 milyar dolar tutacak olan yatırımdır. Bu yatırımla ACWA Power, Mısır'daki yenilenebilir enerji pazarının yarısını ele geçirmeyi düşünüyor. ACWA Power, detaylı bir araştırma yaptıktan sonra, güneş ve rüzgâr kaynakları açısından mükemmel konumu ve her yıl %6-7 oranında artan önemli enerji talebi nedeniyle Mısır'ı önemli bir yatırım hedefi olarak tanımladı. Mısır'daki güneş enerjisi kaynakları, bir senede 3,000 saat güneş ışığı almasıyla dünyada en verimli kaynaklardandır. Suudiler, bu güneş enerjisiyle üretilen elektrik açısından önemli bir potansiyel ortaya çıkaracaktır. ACWA Power'ın Mısır'da yaptığı bu büyük yatırım, güneş ve rüzgâr enerjisinden elektrik üretmeyi, altyapıyı geliştirmeyi ve mevcut hidrojen projelerinin iyileştirilmesini sağlayan

yeni projeler sunacaktır. Yatırım yaklaşık 40.000 kişiye iş olanağı sağlayacak ve Mısır'ın ekonomik kalkınmasına önemli katkıda bulunacaktır (Jingsun, 2023).

Ayrıca Suudi Arabistan'da çalışan yaklaşık 3 milyon Mısırlı işçinin ülkesine hatırı sayılır bir döviz getirdiği bilinmektedir.

3.2 Güney Afrika ile İktisadi İlişkiler

Suudi Arabistan, 2028 yılına kadar 10 milyar ABD doları tutarında günde 300.000 varil kapasiteli (Güney Afrika'nın ihtiyacının yarısı) dev bir rafineri inşa etme sözü vermiştir. Bu taahhüdüne ek olarak, Suudi Arabistan'ın yenilenebilir enerji şirketi ACWA Power'ın Güney Afrika'daki 1 milyar ABD dolarlık yatırımı iki ülke arasındaki ilişkiyi stratejik seviyeye taşımıştır. Güney Afrika'nın Northern Cape Eyaleti'nde yer alan tesis, 442 MW'lık kapasitesiyle ülkedeki en büyük güneş PV kurulumuyla donatılacak ve yaklaşık 1.200 MWh akü depolamasıyla dünyanın en büyüklerinden biri olacak. Bu yatırım, Güney Afrika yenilenebilir enerji sektöründe şu anda yapım aşamasında olan en büyük hibrit yatırımlardan biri olacak. Proje sadece ulusal şebekeye verimli temiz enerji sağlamakla kalmayacak, iş fırsatları ve yerel tedarik zincirlerinin kullanılması ile Güney Afrika'daki sosyal-ekonomik durumu da güçlendirecek (Acwa, 2023).

Çeşitli alanlarda 17 mutabakat zaptı (memorandum) imzalanması, ortak ticaret konseyi kurulması, askeri sanayi alanında iş birliği yapılması, Suudi Arabistan ile Güney Afrika arasında ortak yatırım fonu oluşturulmasının incelenmesi ve yenilenebilir enerji alanındaki yatırım fırsatlarının dikkate alınması, sanayi, madencilik, turizm, lojistik, tarım dâhil her alanda ilişkiler ilerlemektedir.

Güney Afrika'nın Suudi Arabistan'dan ithalatı 2022'de 4,5 milyar ABD dolarıydı; en önemli kalemler mineral yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri, plastikler, gübreler, organik kimyasallar, çeşitli kimyasal ürünler, tuz, kükürt, toprak, taş, alçı, kireç ve çimento. Aynı yıl ihracatı ise 403,56 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. En çok ihraç edilen ürünler yenilebilir meyveler, sert kabuklu yemişler, narenciye kabukları, kavun, cevher cürufu ve kül, organik kimyasallar, alüminyum, hayvansal yağlar, bitkisel katı ve sıvı yağlar oldu (Middle East Briefing, 2023).

3.3 Etiyopya ile İktisadi İlişkiler

Suudi Arabistan Afrika'da tarım alanında en büyük yatırımcılardan biridir. Suudi yönetimi kendisine coğrafi yakınlığı ve tarıma elverişli 74 milyon hektarlık alanı bulunan

Etiyopya'da 100 milyon dolar yatırım yaparak buğday ve arpa yetiştirmek için tarım arazileri almıştır. Etiyopya ekilebilir tarım arazilerinin hepsini kullanamadığından Etiyopya'da tarım sektöründe yabancı yatırımlarda ciddi bir artış olmuştur. Suudi Arabistan ise ana yatırımcı ülkeler arasında yer almıştır (Kaya, 2021, 95-96).

Suudi Arabistan, Kızıldeniz kıyı şeridinde yakın olan Etiyopya, Sudan ve diğer Doğu Afrika ülkelerine odaklanmıştır. Yurtdışı Suudi Tarımsal Yatırım İçin Kral Abdullah Girişimi (KAISAIA) en kurumsal yaklaşıma sahiptir. 2008'de Kral Abdullah KAISAIA'yı denizaşırı ülkelerde arazi alınmasını ve kiralamasını teşvik etmek amacıyla başlatmıştır. Kral Abdullah Yurtdışı Tarımsal Yatırım Girişimi açısından mısır, arpa, buğday, pirinç, soya fasulyesi, şeker, yeşil yem ve hayvansal ve balık ürünleri ithal edilecek mallar olarak belirlemiştir. KAISAIA'da düşük maliyetli işgücü, iyi idari yönetim, yatırımcı koruması ve girdi faktörleri için vergi indirimi olan ülkelerde yatırımlar hedeflenmiştir (Kaya, 2021, 99-101).

Suudi Arabistan, 2015'ten 2019'a kadar 2,85 milyar doları aşan toplam ticaret cirosu ile Etiyopya'nın en büyük ticaret ortaklarından biri oldu. Etiyopya, bu beş yılda Suudi Arabistan'dan yaklaşık 2,05 Milyar ABD doları tutarında mal ithal ederken, Suudi Arabistan'a 807,22 milyon ABD Doları tutarında mal ihraç etti. Ticaret dengesi, Etiyopya ile Suudi Arabistan arasındaki ticari ilişkinin Suudi Arabistan lehine olduğunu gösteriyor (Jenber, 2021).

2000 ile 2017 yılları arasında Suudi yatırımları (hem özel hem de devlet bağlantılı) yaklaşık 4,9 milyar ABD dolarına ulaştı. 252 projeden 233'ü, başta Addis Ababa ve Oromia bölgesinde olmak üzere Etiyopya'daki tarım ve imalat sektörleriyle ilgilidir. Hükümetten sonra en büyük işveren ise Suudi Etiyopyalı Şeyh Al-Amudiydi (Mosley, 2021, 39-40).

Büyük yatırım şirketlerinden bir diğeri Saudi Star'dır. Bu, Suudi Arabistan ve Etiyopya uyruklu zengin bir tüccar olan Şeyh el-Amoudi'ye ait bir şirkettir. Al-Amoudi, ülke çapında geniş ve çeşitli finansal çıkarları olan Etiyopya'nın önde gelen iş adamlarından biridir. Saudi Star 2011 yılında Gambella'daki Alwero Nehri boyunca 10.000 hektarlık bir alanda faaliyet göstermiş ve yeni araziler almayı planlayan şirketin, bazı kaynaklardan Gambella'da 60 senelik 10.000 hektar alanı arazi kirası ödmeden kullanacağı belirtilmiştir. Saudi Star'ın sahibi, Suudi-Etiyopyalı iş adamı Mohammed al-

Amoudi, 20.000 futbol sahası büyüklüğündeki bir alanı çiftliğe çevirmek için 200 milyon dolardan fazla harcamıştır (Times, 2016). Saudi Star, Etiyopya hükümetinin Belçika'dan biraz daha küçük bir alan olan 2,5 milyon hektarlık bir alanı kiraladığı bunun en yüksek profilli projelerinden biri olduğu bilinmektedir.

3.4 Diğer Ülkeler ile İktisadi İlişkiler

- Sudan'a yapılan mali destek karşısında çeşitli kazanımlar elde edilmiştir. 2011 yılında gerçekleşen bölünmeden sonra Sudan petrol gelirlerinde düşüş yaşanması üzerine Sudan'ın krallığın rakibi olan İran'la bağlarını kesmesi ve Yemen'deki savaşa asker göndermesi karşılığında Suudi yönetimi 2015 yılında Sudan merkez bankasına 1 milyar ABD doları yatırdı. 2019 yılında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri Hartum'daki yeni askeri yönetime 3 milyar dolar yardım taahhüdünde bulundular. Suudi Arabistan ve BAE, El Beşir'in düşürülmesinden önce Sudan yönetiminin kararlı destekçileriydi. Örneğin 2018'de BAE, Sudan merkez bankasına 1,4 milyar ABD doları aktardı. Bu yardım Güney Sudan'ın ayrılmasıyla hızlanan ekonomik kriz karşısında El Beşir'i destekleme girişimi olarak görülüyordu. El Beşir'in Körfez güçlerinin desteğini kazanmak için bölgesel jeopolitik manzaradaki değişimlerden yararlanma kozu Körfez ülkelerinin bu fırsatçı davranıştan sıkılmasına sebep oldu. El Beşir'in istikrarlı bir ortam sağlayamaması, 1990'lardaki aşırı İslamcı gruplara duyduğu sempati ve 2000'li yıllarda Darfur sorunundan dolayı Körfez ülkeleri, desteklerini 2019'da Hartum'daki yeni Askeri Geçiş Konseyi'ne yönlendirmekten geri durmadı (Mosley, 2021, 42).

- Cibuti'nin bayındırlık işlerinin önde gelen bağışçılarından biri olan Suudi Arabistan, ülkenin yoksullarına yönelik sosyal yardım projelerine cömertçe harcama yaptı; artan Yemenli mülteci nüfusu için konutlar, okullar ve camiler inşa etti ve Dünya Müslüman Gençlik Meclisi'nden (WAMY) öğretmenler ve vaizler gönderdi. 21 Nisan 2017'de Cibuti'de düzenlenen Suudi-Cibuti iş adamları forumunun oturum aralarında iki mutabakat zaptı ve ikili bir anlaşma imzalandı. Cibuti'deki Kral Fahd Yolu'nun rehabilite edilmesi için Mutabakat Zaptı imzalandı ve destek için bir hibe teklif edildi. İmza, Cibuti Devlet Başkanı İsmail Omar Guelleh ile Suudi Ticaret ve Yatırım Bakanı Majid Al-Qassabi'nin huzurunda gerçekleşti (Rasooldeen, 2017).

2020 yılının şubat ayında Cibuti ile ticaret borsası hacmini ve iki ülke arasındaki yatırımları geliştiren anlaşma imzalandı. Yatırımı teşvik etmeyi amaçlayan bu anlaşma,

aynı zamanda uzmanlık alanlarında bilgi alışverişini ve yapılacak ortak faaliyetleri de hedeflemektedir (KSA, 2020).

- Suudi Arabistan'ın Kamu Yatırım Fonu'nun (PIF) Batı Afrika'daki yatırımlarından Senegal'in payının yüzde 40'a kadar arttığını belirtmekte fayda var. Bunun iki önemli sebebi ise Suudi Arabistan'ın dini nüfuzunu Müslümanların yüzdesinin yüzde 96 olduğu Senegal'e yayma konusundaki istekliliği ve Senegal'in Yemen'deki Kararlı Fırtına Operasyonuna güçlü desteğidir. Ancak Sahra Altı Afrika'daki yatırım ortamının, onu nispeten güvensiz bir ortam haline getiren çatışmalar ve iç savaşlar, siyasi yolsuzluk ve yasal eksiklikler dâhil olmak üzere birçok sorun Suudi yatırımların hala beklenenin altında olmasına sebep olmaktadır.

- Fas'ta yürütülen ve yaklaşık 1.1 milyon insanın elektrik ihtiyacını karşılaması amaçlanan Nur Ouarzazate güneş kompleksi adlı toplam 580 Megavat kapasiteli güneş enerjisi projesinde sona yaklaşıyor. 160 Megavat'lık Nur 1 güneş enerjisi etabı 2013 yılında başladı ve 2016 yılında tamamlandı. 2016 Şubat ayında yapımına başlanan 200 Megavat'lık Nur 2 etabı ise Ocak 2018 yılında devreye alındı. 150 MW'lık Nur 3 projesi Mart 2018 ve projenin son ayağı olan 72 MW'lık Nur 4 santralinin Haziran 2018'de açılmasıyla proje tamamlanmıştır (Esfc, 2023).

Fas Güneş Enerjisi Ajansı (National Agency for Solar Energy-Masen)ve ACWA Power iş birliği ile gerçekleştirilen ve 659 milyon dirheme mal olması beklenen proje Dünya'daki en büyük güneş enerjisi projelerinden biridir (Enerji Günlüğü, 2017).

- Suudi Arabistan Tanzanya'da 500 bin hektar arazi kiralarak bunu halen bu ülkede çok faal zirai projelere sahip olan İsveç'in etanol şirketi SEKAB ile birlikte işletmek için çalışmalar yürütüyor (Kavas, 2014, 11).

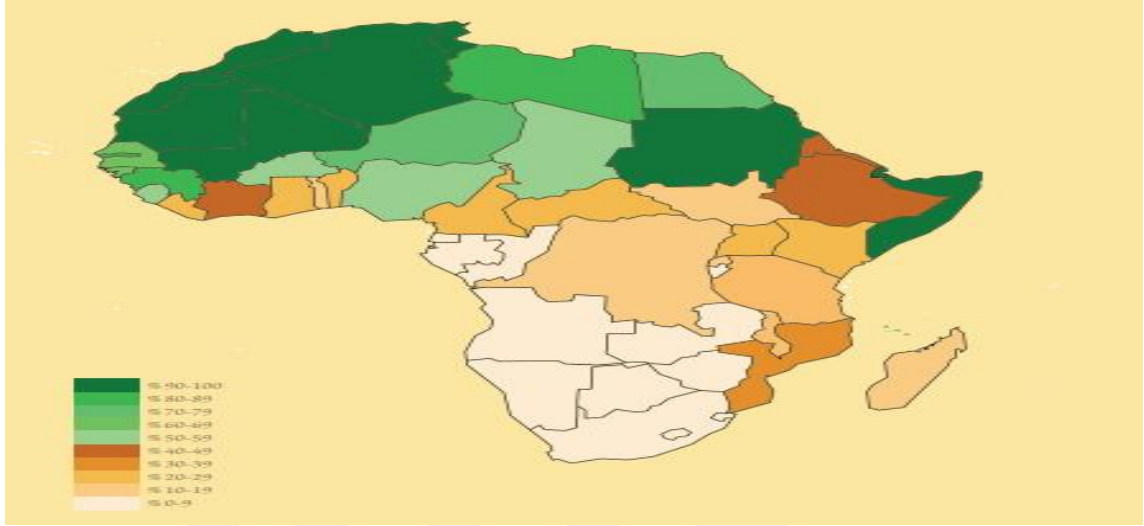
4. Suudi Arabistan'ın Afrika'daki Dini Faaliyetleri

Suudi Arabistan, Afrika'da yaşayan Müslümanların sayısının toplam nüfusa oranı açısından %55'ini oluşturması ve aynı dil olan Arapçanın konuşuluyor olması ile Afrika kıtası üzerinde daha fazla nüfuz elde etme imkânı buldu. Diğer kıtalar ile kıyaslandığında en fazla Müslüman nüfusa sahip kıta olduğu için Afrika Müslüman Kıta olarak da adlandırılmaktadır (Dağ, 2015, 8).

Riyad yönetimi Kıtada etkisini artırmak için Afrika'nın farklı ülkelerinde üniversiteler açarak öğrenci değişimi yoluyla Vehhabi anlayışını yaymada etkin bir

politika yürütmektedir. Suud rejiminin uyguladığı bir diğer yöntem ise İslam nezdinde kıymetli vakıf ve kurumlar kurarak hem ortak dini değerler hem de maddi destek yoluyla Kıtada etkisini en üst seviyeye çıkarmaktır.

Şekil 21. Afrika'da Müslüman Nüfus Yoğunluğu Haritası

yumuşak bir güç unsuru olarak dış politikada işlev gördüler (Dentice ve Donelli, 2020, 133).

Moritanya'nın kuzey komşusu Fas, Moritanya'nın varlığını başlarda kabul etmiyordu. Fas'ın önde gelen isimleri, Moritanya'nın "büyük Fas devletinin bir parçası olduğunu iddia ediyordu. Ancak Fas, 1969 yılında Rabat'ta düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kuruluş toplantısında Suudi Arabistan'ın aracılığında Moritanya'yı tanıdı. Bu dönemde Suudi Arabistan dostluğu öne çıkıyordu. Moritanya'nın ilk Cumhurbaşkanı Daddah, Kral Faysal'ın müdahalesinin Fas-Moritanya arasındaki buzların erimesine aracılık ettiğini ifade etti (Farquhar ve Thurston, 2018).

4.1. Dini Kurumlar

4.1.1. Dünya İslam Birliği (Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî)

Dünya İslam Birliği, kar amacı olmayan uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. Riyad yönetiminin daveti üzerine Mekke'de ilk defa yapılan İslam Genel Konferansı esnasında alınan kararlarla oluşturulmuştur.

Dünya İslam Birliğinin ana hedefleri şunlardır:

- Liderlerin, imamların ve tebliğcilerin yetiştirilmesi
- Tebliğcilerin, vaizlerin ve imamların maddi işlerine sponsorluk
- Müslüman âlimlerden oluşan bir elit ağın kurulması
- Uluslararası İslami konferanslar ve sempozyumlar düzenlenmesi
- Yazılı ve işitsel medya aracılığıyla resmi açıklamalarda bulunmak
- İslami bilgi yaymak amacıyla dini fetvalar yayınlamak
- Hibe ve burs sağlamak
- Bilimsel ve eğitici kampanyalar düzenlemek
- İslami yaşam tarzı hizmetleri sunan yardım faaliyetlerinde bulunmak.

Dünyada binden fazla cami ve yüzlerce İslami merkez bu yapının altında faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu merkez ayrıca 134 üniversite, 41 klinik ve 76 hastaneye mali yardımlarda bulunmuştur (Tayebeh ve Morteza, 2016, 159). Dünya İslam Birliği

Teşkilatı Suud Rejimi için etkin bir dış politika aracı olmuştur. Riyad yönetimi, Dünya İslam Birliği Teşkilatı vasıtasıyla Vehhabi anlayışa dayanan dış politika hedeflerini takip etmekte ve bu alanda dini ve kültürel gereklerine uygun girişimlerde bulunmaktadır (Bashir ve Sa'adatpoor, 2013, 192).

Eğitim konusunu öncelikli takip eden kurum, Mekke'de 1983 yılında İmam ve Davetçi Yetiştirme Enstitüsü, Moritanya'da 1980'de lise seviyesinde İslâmî İlimler Okulu, Komor adalarında 1988 yılında ilköğretim seviyesinde 4000 öğrencinin öğretim gördüğü altı adet okul, Nijerya ve Nijer'de ilköğretim ve lise seviyesinde okullar açmıştır. (Bilge, 2007, 379-380)

Dünya İslam Birliği (MWL), Zimbabwe'nin başkenti Harare'de, 2017 yılında Zimbabwe Sağlık Bakanlığı ve Merkezi Devlet Hastanesi ile koordineli olarak göz katarakt ameliyatları için tıbbi kamp kurdu. Dünya İslam Dünyası İslam Birliği genel sekreteri Dr. Karim, körlüğü önlemek için tamamen MWL tarafından organize ve finanse edilen Afrika'daki devasa bir projenin parçası olduğunu belirtti. Tıp kampını ziyaret eden Zimbabwe Sağlık Bakanı Dr. Parirenyatwa ise, tedavi için maddi gücü olmayanlara sağlanan bu kampların yürütülmesinde gösterdiği çabalardan dolayı hükümetinin MWL'ye takdirlerini ilettiler. Kampta doktor, teknik asistan ve sağlık çalışanlarından oluşan sağlık ekibi, 1.500 hastayı muayene ettikten sonra 500 katarakt ameliyatı gerçekleştirdi, geri kalanlara ise ilaç ve gözlük yardımında bulundu (Al-Sulami, 2017).

Dünya İslam Birliği ayrıca Senegal'de tıbbi tesisler de dâhil olmak üzere acil ihtiyaç duyulan birçok yardım projesi başlattı. MWL genel sekreteri Dr. Karim Al-Issa, Rabita'nın Dakar'ın eteklerinde bulunan Malika'da 1.500'den fazla gıda paketi dağıttığını ve büyük bir yangının yaşandığı Kolda'ya da kamyonlar dolusu gıda yardımı gönderildiğini açıkladı. Dr. Al-Issa, MWL'nin bir Dakar hastanesindeki katarakt tedavi programı ile yüzlerce yoksul hastanın tedavi edildiğini ve Senegal Tiyas'taki Dar Al-Hikma Arap ve İslam Araştırmaları Merkezi'nin inşaatının tamamlanacağını söyledi. Dr. Al-Issa ayrıca, İslam'ın milliyet, ırk veya kültürü ayırtmaktan ihtiyaç sahibi her kişiye yardım ve hizmet sunduğunu vurguladı. Senegal Devlet Başkanı Sall, Arabistan'ı dünyada ılımlılığı, dini ve kültürlerarası işbirliğini teşvik ettiği için tebrik etti ve hükümetinin MWL'nin Afrika'daki programlarına ne kadar değer verdiğini vurguladı. Al-Issa, "MWL'nin dünya çapında, bilhassa Afrika'da yürüttüğü bu faaliyetler, asil

inancımızın değerleri tarafından vurgulanan İslami ve insani bir görevdir" dedi. (Arabnews, 2019).

4.1.2. Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı

Suudi yönetimin desteğiyle kurulan ve genel merkezi Riyad'da bulunan teşkilâtın esas hedefi Müslüman öğrenciler arasında İslâmî eğitim çalışmaları yapmak, genç nüfusu kötü alışkanlıklardan ve bozuk fikirlerden korumaktır. Bu amaçla Dünya Müslüman Gençliğinin bir arada bulunduğu birçok toplantı, kamp ve konferans icra edilmiştir (Bilge, 1994, 26). Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı'nın Cidde'de bir şubesi, Dakka (Bangladeş), Kuala Lumpur (Malezya), Rabat (Fas), Ebhâ (Suudi Arabistan), Ürdün ve KKTC'de dâimî kamp alanları bulunmaktadır. Yazları düzenlenen kamplar şimdiye kadar yedi kez Kıbrıs adasında olmuştur. İslâmî içerikli kitapların basılması ve dağıtılmasını da gerçekleştiren yapı, İngilizce ve Fransızcanın dışında ihtiyaç duyulması halinde mahallî dillerde de kitap yayımlamakta, radyo ve televizyon için özel kültür programları hazırlamaktadır. Teşkilâtın önemli icraatlarından biri de her yıl ilim ve fikir adamlarına verilen milletlerarası Kral Faysal ödülü için aday göstermektir (Şahin, 2022, 39-40).

4.2. Eğitim Diplomasisi

Afrika kıtasında Suudi nüfuzu başlangıçta sadece dini güdülerle motive edilmişti. Suud rejimi ilk olarak vaaz etme ve eğitimsel yöntemlere odaklandı. Rejim bu faaliyetleri Uluslararası İslami Gençlik Sempozyumu, Uluslararası Yardım Vakfı, Afrikalı Müslümanlar Komitesi ve El Haremeyn Yardım Vakfı gibi hayır kurumları vasıtasıyla yürütmekteydi. Bu kuruluşlar, okullar, Kur'an ezberleme merkezleri ve Senegal'de kurulan İslam Merkezi de dâhil olmak üzere din, eğitim ve sağlık hizmetlerini bir arada sunan İslami merkezler kurarak İslam dininin yayılmasında aktif rol oynadılar (Shabana, 2016, 109).

1970'li yıllara gelindiğinde Suud rejimi aynı zamanda savunuculuk faaliyetlerini yürütecek ve İslam ülkelerinin menfaatlerini ve sorunlarını çözebilecek kurumsal yapılar oluşturmaya başladı. Bunlar arasında en önemlileri merkezi Cidde'de bulunan Dünya İslam Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı'dır. Ancak İslami ilimler üniversiteleri, Suudi Arabistan'ın dini kanal yolunu kullandığı daha etkili bir araç olmuştur. Medine İslam Üniversitesi, Mekke'deki Umm Al-Qura Üniversitesi ve Riyad'daki İmam Muhammed İbn Suud İslam Üniversitesi 1970'lerden itibaren verilen burslar yoluyla binlerce imam

ve alim yetiştirmiştir. İkinci önemli getirisi olarak, bu yetiştirilenler vatanlarına döndüklerinde, genellikle Riyad'dan gelen parayla inşa edilen camilerde Vahhabi İslam'ı uygulayıp, aynı zamanda onları eğiten Krallığa da güçlü bir sadakat göstermişlerdir. Bu üniversitelerde uzun yıllarda şekillenen din adamları, Afrika'daki en yüksek dini konumlara geliyor ve ülkelerinin siyasi otoriteleri üzerinde etki oluşturarak Riyad yönetimi adına diplomatik bir araç oluyorlar (Auge, 2020, 51-52).

4.2.1. Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi

1970 sonrasında petrol gelirindeki ciddi artış rejimin daha fazla harcama yaparak ve yeni projelerini finanse ederek dini kurumları kendi denetimi altına almasına fırsat vermiştir. Bu anlamda özellikle Kral Faysal'ın 1974'te, resmi dini kurumların temsilcisi haline gelen İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi'ni kurma kararı önemlidir (Alsaif, 2013, 381).

Bu üniversitenin önemli bölümleri arasında Arap Dili, Din İlkeleri, Sosyal Bilimler ve Araştırma Merkezi bulunmaktadır (Tayebeh ve Morteza, 2016, 159). Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi'ne bağlı, Endonezya, Japonya ve Cibuti gibi ülkelerde bulunan Dil Enstitüleri Arapça dilini yaymada önderlik eden kurumlar arasına girmiştir.

4.2.2. Medine İslam Üniversitesi

Üniversite, İslam âlemine hizmet etmek, Medine'de âlim ve dini insanların yetiştirilmesine yardımcı olmak için 1959 yılında kurulmuştur. Üniversitede farklı Müslüman ülkelerden davet edilen ilim adamları bulunmaktadır. Özellikle, Nasır ve Baas rejimlerinin baskılarından kaçan tanınmış ilim adamlarına görev verilmesi eğitim kurumunun ününü İslam âleminde artırmıştır. Ünlü Vehhabi âlim Abdülaziz İbn Baz'ın bu kurumda uzun zaman rektörlük yapması, bu kurum aracılığıyla Vehhabilik-İslamcılık anlayışına dayalı yeni bir ideolojik atmosferin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Büyükkara, 2018, 164). Bu eğitim kurumu, öğretim ve rehberlik, din ilkeleri, Kuran ve Hadis, rivayetler, İslami çalışmalar ve Arap dili alanlarındaki beş bölüm ile faaliyet göstermektedir. Üniversite Vehhabi öğrencilerini başka ülkelere gönderen ana merkezlerden birisi sayılmaktadır (Tayebeh ve Morteza, 2016, 158).

4.2.3. Ümmül Kura Üniversitesi

Kutsal şehir Mekke’de 1981 yılında kurulan üniversitenin başta Arap dili eğitimi olmak üzere farklı branşlarda fakülteleri bulunmaktadır. Afrika kıtasından birçok öğrencinin yetişmesini sağlayan kurum Vehhabi anlayışı benimsetmek anlamında önemli katkılarda bulunmuştur. Afrikalı öğrencilerin burs almasına olanak sağlayarak birçok mezun vermiştir.

Suud Millî Eğitim Bakanlığı’nın istatistiklerine göre Afrika üniversitelerinde burslu okuyan Suudi erkek ve kız öğrencilerin sayısı 3 bin 956’ya ulaştı. Buna karşın Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi, Medine İslam Üniversitesi ve Ümmül Kura Üniversitesi başta olmak üzere Suudi devlet üniversitelerinde, 49 Afrika ülkesinden toplam 2.795 erkek ve kız öğrencinin faydalandığı ifade edilmiştir (SPA, 2023).

4.3. Hac ve Umre Diplomasisi

Arabistan’ın en önemli soyut değeri İslam dinidir. İslam’ın doğuşu ve yayılışı bu yarımadadan başlamıştır ve Müslümanlar için kabul edilen en kutsal şehirler Mekke ve Medine Suudi Arabistan sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bundan dolayı her yıl hac ibadetlerini icra etmek için milyonlarca Müslüman Arabistan topraklarına gitmektedir. Bu, Suudi Arabistan’ı İslam aleminde prestijli bir konuma getirmektedir (Sarı, 2019, 173). Suudi Arabistan ayrıca, Mekke’deki Mescid-i Haram ve Medine’deki Mescid-i Nebevi İslam aleminin gözbebeği iki kutsal şehrin koruyucusu olarak “Hadimü’l Haremeyn” sıfatı ile ciddi bir saygı görmektedir (Gallarotti, 2012, 239).

Suudi Arabistan, son kurulduğundan beri özellikle petrol gelirleri ile zenginleştikten sonra Hac ve Umre için mali ve insan desteğinin yanı sıra dünyanın her yerinde İslam’ı destekleyen vakıf ve kuruluşlara finansman sağlayarak Müslümanların kalplerine girmeye çalışmıştır (Al-Osaimi, 2015). Suudi Arabistan’da bu iki önemli şehrin varlığı, dünyadaki bir milyardan fazla Müslüman nüfusun Suudi Arabistan ismini duymasına ve tanınmasına vesile olmakta ve kamu diplomasisi bakımından Riyad yönetimine büyük avantaj sağlamaktadır (Koohkan, 2014, 205-234).

4.3.1. Hac ve Umrenin Ekonomik Önemi

Haccın maliyeti her geçen yıl küresel olarak artmış ve milyarlarca dolara ulaşmıştır. Suudi rejimi hac için düzenlediği organizasyonla ciddi anlamda vergilerden

faaydalanmakta ve hacılardan elde edilen gelir, Suudi ekonomisinin petrol dışı GSYİH'sinin yaklaşık %31'ine tekabül etmektedir. Bu Suudi hükümetinin petrolden sonra ikinci gelir kaynağıdır (Muazu, 2022). 2030 vizyonu planı kapsamında yılda otuz milyon hacı sayısına ulaşılması hedeflenmektedir. Mekke Ticaret Odasına göre; Mekke ve Medine'deki işletmelerin %25 ila 30'u ayakta kalabilmek için hacılara bağımlıdır (Bouguerra, 2018).

Uzmanlar, varil başına ham petrol fiyatlarının yaklaşık 100 dolarda seyrettiği ve Arabistan'a her gün milyarlarca dolar kazandırdığı kabul edilirse hacın ekonomik faydasının zayıf kaldığını, ancak hacın henüz yararlanılmamış devasa potansiyelinin uzun vadede rejime büyük zenginlikler getirebileceğini belirtiyorlar (Lawati, 2022).

MasterCard tarafından yayınlanan Küresel Destinasyon Şehirleri Endeksi'nde, Uluslararası gecelik ziyaretçiler 2018'de Dubai'de 30,82 milyar dolar harcadı. Bu ölçüye göre Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Dubai birinci şehirdir. Bu bir günde ortalama 553 dolar gibi muazzam bir harcama anlamına gelmektedir. Suudi Arabistan'ın Mekke kenti ise çoğunluğu hac kaynaklı olmak üzere 20,09 milyar dolar ile ikinci şehir oldu (Hunter, 2019). Pandemiden kaynaklı 2020 ve 2022 yılları arasında kısıtlamalardan dolayı bu rakamların çok altında gelir elde edilmiştir ancak Suudi Arabistan hükümeti 2030 yılına kadar 30 milyon hac ve umre ziyaretçisi hedefleyerek birinciliği elde etme olasılığını ortaya koymuştur.

Pandemi öncesi hac için Suudi Arabistan'a 2017 yılında Afrika'dan en büyük kabileler olarak Mısır (108.000) ve Nijerya'dan (79.000) gelirken, Asya'dan Endonezya'dan (221.000) ve Pakistan'dan (179.000) ziyaretçi gelmiştir. Hac için çalışan operatörler her bir hacı için ortalama 100 ila 200 sterlin arasında gelir elde etmektedirler. (Paul , 2018).

4.3.2. Hac ve Umrenin Siyasi Önemi

Suudi Arabistan hac ibadetini yerine getirmek için gelecek Müslümanlar için her ülkeye ayrı kontenjanlar belirlemektedir. Bu bakımdan Riyad yönetimi bu avantajını diplomaside kullanmaktadır. Ayrıca hac ibadetini yapmak için ülkeye gelen her devlet başkanı ve üst düzey bürokratlar da Suudi yetkilileriyle bir araya gelmektedir. Hac sayesinde ülkelerle sıkı bağlar oluşturmaya örnek olarak Suudi Arabistan ve Nijerya arasındaki yakınlaşma gösterilebilir.

Suudi Arabistan ve Nijerya arasında, özellikle Hac ziyareti ile ilgili olarak, çok sayıda önemli ticari anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar her iki ülke arasındaki ekonomik bağlantıları güçlendirmiş ve Nijeryalı Müslümanlar için Hac ibadetinin sorunsuz bir şekilde organize edilmesini kolaylaştırmıştır. Hac İş birliği Mutabakat Zaptı, Nijerya ve Suudi Arabistan arasında bir iş anlaşması olarak büyük önem taşımaktadır. Bu anlaşma, Nijeryalı Müslümanların Hac ziyaretini kolaylaştırmak amacıyla iki ülke arasındaki ikili iş birliği ve koordinasyon yöntemlerini belirlemektedir. Nijeryalı Müslümanlar, Nijerya ve Suudi Arabistan arasında gerçekleşen ticaret ve yatırım heyetlerinin kurulmasında önemli bir tetikleyici unsuru temsil etmektedir. İki ülke arasında artan ticaret ve yatırım, her iki taraf için de daha iyi ekonomik beklentiler yaratmıştır (Usara, 2024).

İkili Hava Hizmetleri Anlaşması (BASA), Nijerya ve Suudi Arabistan'ı birbirine bağlayan doğrudan hava seyahat rotalarının oluşturulması için çok önemli bir anlaşma olarak hizmet vermektedir. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Anlaşmaya göre Suudi havayollarının hacıların %50'sini taşımaktan sorumlu olması, Nijerya havayollarına ise kalan %50'nin tahsis edilmesi öngörülmektedir.

Washington'daki Arap Körfez Ülkeleri Enstitüsü'nde kıdemli bir akademisyen olan Robert Mogielnicki, "Suudi Arabistan'daki dini turizm, petrol ve gaz sektörünün mevcut gelir yaratma kapasitesine sahip olmayabilir, ancak Mekke ve Medine'nin dini önemi asla tükenmeyecektir" görüşünü belirtmiştir (Lawati, 2022).

SONUÇ

Suudi Arabistan diğer birçok ülke gibi bağımsızlığını büyük savaşlardan sonra yaşanan güç boşlukları sayesinde kazanmıştır. 400 yıl boyunca Arap yarımadasında söz sahibi olan Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşında ve sonrasında güç kaybetmeye başlaması ile Arap Yarımadasında güç sahibi olan El Suud Hanedanlığı Suudi Arabistan Krallığını kurmuştur.

Körfezin diğer ülkelerinde İngilizler tarafından petrol çıkarılırken, uluslararası arenaya yeni süper güç olarak katılan ABD, Suudi Arabistan bölgesine yöneldi. Altı yıl süren petrol arama çalışmasının sonunda Arabistan'ın doğu yakasında Basra körfezinde ciddi petrol yatakları bulundu. Arabistan ile ABD arasında yapılan anlaşma sonucunda kurulan petrol firması ARAMCO Suud rejiminin zenginlikle buluşmasını sağladı. Rejim bu zenginlik ile bütün kurumlarını inşa ederken, ilk olarak dini ideolojisini yayma politikasına yönelik birçok kurum, kuruluş ve vakıf kurdu.

Arabistan Vehhabilik ideolojisini körfez ülkelerinden sonra Müslüman olan ve Arapça konuşan Afrika ülkelerinde yaymaya başladı. Ancak burada İran gibi köklü bir devlet ile sürekli rekabet etmek zorunda kaldı. Bu rekabet sadece fikir değil vekâlet savaşları yoluyla askeri alana da taşınabiliyordu. Özellikle Yemende Arap baharı sonrası ortaya çıkan iç savaşta İran, Husileri destekleyerek Arabistan'ın güneyinde ve Kızıldeniz ticaret rotasında istikrarsız bir bölge oluşturmaya çalışmaktadır. Riyad yönetimi bu tehdidi ortadan kaldırmak için Afrika ülkeleriyle çeşitli ticari ve askeri ortak komiteler kurmak zorunda kalmıştır.

Suud rejimi Afrika'da ilk olarak sadece dini diplomasiyi kullanmıştır. Ancak petrolden gelen destekle ekonomik gücünü başta ticari olmak üzere her platformda kullanmıştır. Suudi Arabistan Afrika kıtası ile ilişkilerinde önceliği Müslüman ve Arap çoğunluklu ülkelerin bulunduğu Mağrip ve Afrika Boynuzu ülkelerine vermiştir. Ardından kıtada Mısır, Nijerya ve Güney Afrika gibi ekonomik gücü fazla olan ülkelerle ticaret hacmini sürekli olarak artırmaktadır. ABD'de Kaya gazının önemli ölçüde kullanılabilir hale gelmesiyle Suudi rejimi petrolden gelen ekonomik kazancını kaybetmemenin yollarını aramaya başlamıştır. Bu problemi aşmak için gıda ürünlerini çoğunlukla ithal eden Arabistan, Etiyopya, Sudan başta olmak üzere Afrika'nın birçok

bölgesinde çok büyük tarım alanlarını kiralama veya satın alma yoluyla bünyesine katmıştır. Bu işleri yaparken kurumsal olarak da 2008 yılında Yurtdışı Suudi Tarımsal Yatırım İçin Kral Abdullah Girişimi (KAISAIA) kurulmuştur.

Arabistan'ın yeni lideri Veliaht Prens Muhammed bin Selman ülkesinin ekonomik alternatiflerini çeşitlendirmek için çok daha etkin adımlar atmayı başarmıştır. Bunların en önemlileri dünyadaki en önemli siyasi ve ekonomik birliklerden biri olan BRICS'e katılması ve ülkesinde kuracağı fütüristik şehirlerden oluşan NEOM projesini barındıran Vizyon 2030 programıdır. Suudi Arabistan 1 Ocak 2024 itibarıyla BRICS'e katılarak gelişen piyasalarla ticaretini genişletebilecek ve üyeler arasındaki petrol ithalatçılarıyla ticareti artırabilecektir. Aynı zamanda ekonomik entegrasyon Arabistan'a doğrudan büyük yabancı yatırım da çekecektir. BRICS üyeleri arasında doların etkisini kırmak için yerel para birimlerinin uygulanması Arabistan'ın dolara bağımlılığını azaltacak ciddi bir girişim olacaktır. Muhammed bin Selman tarafından bizzat takip edilen Vizyon 2030 projesi toplamda 2 trilyon dolara tekabül eden büyük bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Projenin tamamlanması ile Dubai benzeri birden fazla turizm cazibe merkezi oluşturulmuş olacak, NEOM projesinin haricinde Riyad'da dünyanın en büyük eğlence merkezinin kurulması, Vatandaşları için yaşanabilir dev şehirlerin inşası ve yeşil enerjiye dönük kapsamlı projeler ile Arabistan 2030 yılında çok farklı bir görünüme kavuşacaktır.

Muhammed bin Selman tarafından ülke politikasında yaşanan etkili ve iddialı değişiklikler kendisini Afrika kıtasında uygulanan politikada da göstermiştir. Afrika Bakanlığının kurulması bunun en güçlü işareti olmuştur. İlk defa Suudi Arabistan Afrika zirvesinin Riyad'da gerçekleşmesi birçok karşılıklı anlaşmaların ve yatırım taahhütlerinin verilmesi ile Kıta ülkeleriyle ilişkilerin yakınlaşmasına vesile olmuştur. Suud rejimi Kızıldeniz'de komşusu olan Afrika boynuzundaki ülkelerin yaşadığı anlaşmazlıklara arabuluculuk yaparak ve insani ve kalkınma yardımları ile bölgede etkisini artırmıştır. Selman Libya krizine müdahale ve Cibuti'de üs kurma girişimi gibi önemli askeri adımlar ile bende Suudi Arabistan olarak buradayım mesajını vermiştir. Afrika kıtasında Suud rejiminin etkisi bölgedeki küresel ve bölgesel güçlerin gerisinde kalsa da ilerleyen yıllarda Selman'ın iddialı girişimleri ile Arabistan çok daha görünür bir aktör haline gelecektir.

Rejim olarak yüzüncü yaşına yaklaşan Suudi Arabistan Krallığı artık Afrika’da pasif bir politika ile değil daha aktif bir askeri politika, dünyada ses getirecek büyüklükte yenilenebilir enerji yatırımları ve çok büyük tarım alanları satın alarak yenilikçi ve cesur politikaları uygulamaya başlamıştır. Öyle görünüyor ki Suudi Arabistan Muhammed bin Selman yönetiminde gelişen yeni şartlara uyum sağlayabilmek için her geçen gün Afrika kıtasında varlığını ve rekabet gücünü artıracak çok daha etkin girişimlerde bulunmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, N. (2018). Suudi Arabistan'ın Güvenlik Algısı ve Dış politikasının Değişimi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 87-129
- Acwa. (2023, Aralık 18). Acwa Power Signs Power Purchase Agreement For South Africa's Largest Hybrid Dispatchable Renewable Energy Project. <https://www.acwapower.com/news/acwa-power-signs-power-purchase-agreement-for-south-africas-largest-hybrid-dispatchable-renewable-energy-project/> adresinden alındı
- Africa Union (2019). Africa-Arab League of States Strategic Partnership. <https://www.auti.africa/wp-content/uploads/2019/02/Africa-Arab-Partnership.pdf>
- Akorbi (2019). Akorbi Explains The Top 5 Countries Investing. <https://akorbi.com/blog/akorbi-explains-the-top-5-countries-investing-in-african-markets/>
- Al-Harthi, G. ve Najm, M. (2023) Saudi Arabia to Host World Expo in 2030, Crown Prince Hails Win as Culmination of Saudi Vision Goals, <https://english.aawsat.com/business/4696876-saudi-arabia-host-world-expo-2030-crown-prince-hails-win-culmination-saudi-vision>
- Alhurra. (2021, Temmuz 18). Aşı diplomasisinde yeni oyuncular. Ortadoğu ülkeleri Tunus'a yardım için “rekabet ediyor”. <https://www.alhurra.com/tunisia/2021/07/18/> adresinden alındı
- Al-Jazeera (2023). Saudi Arabia’s Riyadh selected to host World Expo in 2030, <https://www.aljazeera.com/news/2023/11/28/saudi-arabia-selected-to-host-world-expo-in-2030>
- Al-Osaimi, Najah (2015). How “Smart” is Saudi Arabia’s Power?, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/how-smart-saudi-arabias-power>
- Al-Rasheed, M. (2002). A History Of Saudi Arabia. Cambridge: University of London, 102-103.

- Alsaif, Tawfiq (2013). “Relationship between State and Religion in Saudi Arabia: the Role of Wahabism in Governance”. Contemporary Arab Affairs, 381
- Al-Sulami, Mohammed (2017). Muslim World League resumes its blindness prevention programs in Africa, <https://www.arabnews.com/node/1174681/saudi-arabia>
- Arab News (2019) Muslim World League launches relief, development projects in Senegal, <https://www.arabnews.com/node/1528906/amp>
- Arab News (2022) Crown Prince announces Sindalah, NEOM’s first luxury island development, <https://www.arabnews.com/node/2211496/saudi-arabia>
- Arab News (2023) In Saudi Arabia’s stellar soccer year, federation boss sees 2034 World Cup fueling more rapid change, <https://www.arabnews.com/node/2429981/saudi-football>
- Ataman M. ve Karaduman M. (2020). Bae Ve Suudi Arabistan’ın Libya Krizine Müdahalesi Halkın İradesine Darbe Siyaseti. SETA/Analiz 7-8
- Auge, B. (2020). Saudi Arabia’s Policy in Africa: Vectors and Objectives. IFRI, 51-52.
- Avsat, Ş. (2022, Aralık 26). Suudi Arabistan, 2021’de kalkınma yardımında dünyada birincisi. <https://turkish.aawsat.com/home/article/4064466/nyada-birincisi> adresinden alındı
- Avsat, Ş. (2023, Kasım 10). Suudi Arabistan, Afrika’da 1 milyar dolar değerinde kalkınma girişimi başlatıyor. <https://turkish.aawsat.com/k%C3%B6rfez/4660151-suudi-arabistan-afrika%E2%80%99da-1-milyar-dolar-de%C4%9Ferinde-kalk%C4%B1nma-giri%C5%9Fimi-ba%C5%9Flat%C4%B1yor> adresinden alındı
- Awsat, A. A. (2021, Ekim 28). Saudi Arabia's Kattan Tours Africa to Bolster Ties, Sign Agreements. <https://english.aawsat.com/home/article/3271526/saudi-arabias-kattan-tours-africa-bolster-ties-sign-agreements> adresinden alındı

- Aydoğdu, A. S., Kas, M., & Abdurrezzak, H. (2016, Nisan 12). Kral Selman Köprüsü eski hac yolunu canlandıracak. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kral-selman-koprusu-eski-hac-yolunu-canlandiracak/553561> adresinden alındı
- Ayoob, M. (1995), “The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System”, Boulder, CO: Lynne Reiner, 1995, s. 28
- Bashir, H. ve Sa’adatpoor, H. (2013), “Public Diplomacy and Transnational Religious Organizations; The Study of Rabata al-Alam al-Islami (1692-2000)” Journal of Religion and Communication, 192.
- Bayraktar, B. (2020, Mart 03). Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika. Oratadoğu Etütleri. 20-21.
- Bayram, M., Şahin, B. E., & Haşıl, H. (2023). Afrika'nın Kuzey Kore'si: Eritre. M. Bayram içinde, Doğu Afrika'da Siyaset ve Diplomasi (s. 63). ANKARA: Çizgi Kitapevi.
- BBC News Türkçe (2017) Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen, Katar ile diplomatik ilişkilerini kesti. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40156069>
- Bilge, Mustafa Lütü (1994). “Dünya Müslüman Gençlik Teşkilâtı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, 26.
- (2007), Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî, TDV İslâm Ansiklopedisi, 379-380.
- Bouguerra, Mohamed Larbi (2018). Saudi Arabia’s holy business, Le Monde Diplomatique, <https://mondediplo.com/2020/08/07hajj>
- Bowen, W. H. (2008). The history of Saudi Arabia. London: The Greenwood histories of the Modern Nations.108-109.
- Briefing, M. E. (2023, Eylül 12). Saudi Arabia and BRICS: The Consequences of Joining, Multilateral Trade and Prospects. <https://www.middleeastbriefing.com/news/saudi-arabia-and-brics-the-consequences-of-joining-multilateral-trade-and-prospects/> adresinden alındı

- Bronson, R. (2008). Thicker than oil: America's uneasy partnership with Saudi Arabia. 158.
- Büyükkara, M.A. (2018). İhvandan'an Cuheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik, İstanbul., Klasik Yayınları, 164.
- Cafiero, G. (2023, Mayıs 15). Analysis: Saudi Arabia's diplomatic energy, soft power in <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/15/analysis-saudi-arabias-diplomatic-energy-soft-power-in-sudan> adresinden alındı
- Creed, J., & Menkhaus, K. (1986). The Rise of Saudi Regional Power and The Foreign Policies of Northeast African States. University of South Carolina, 2-3.
- COMESA (2022). L'Arabie saoudite cherche de nouveaux domaines d'investissements au sein du, <https://www.comesa.int/larabie-saoudite-cherche-de-nouveaux-domaines-dinvestissements-au-sein-du-comesa/?lang=fr>
- Dağ, D. E. (2015). Afrika'da Müslüman Azınlıklar. İHH. 8.
- Dentice, G., & Donelli, F. (2020, Şubat 3). Fluctuating Saudi and Emirati Alignment Behaviours in the Horn of Africa. The International Spectator. 130-136
- Dhaysane, M. (2023, Eylül 22). Iran announces restoration of diplomatic ties with Djibouti after 7-year hiatus. <https://www.aa.com.tr/en/africa/iran-announces-restoration-of-diplomatic-ties-with-djibouti-after-7-year-hiatus/2998880> adresinden alındı
- Diriöz, A. O. (2012, Mart). Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri. Ortadoğu Analiz, 4. 98-99.
- Domazeti, R. (2021). Suudi Arabistan. İNSAMER, s. 12-16.
- Donelli, F., & Cannon, B. J. (2019). Middle Eastern States in The Horn of Africa: Security Interactions and Power Projection. Ispı Analysis, 1-3.
- Erdoğan, T. (2006). Modern Suudi Arabistan Devleti'nin Doğuşu. Elazığ: Fırat Üniversitesi. 105.
- Esfc. (2023). Noor Ouarzazate: the world's largest concentrated solar power plant built in Morocco. <https://esfccompany.com/en/articles/solar-energy/noor-ouarzazate->

the-world-s-largest-concentrated-solar-power-plant-csp-built-in-morocco/
adresinden alındı

Evrensel. (2018, Aralık 30). Suudi Arabistan, Sudanlı çocukları Yemen'de savaştırıyor.
<https://www.evrensel.net/haber/369707/suudi-arabistan-sudanli-cocuklari-yemende-savastiriyor> adresinden alındı

Fadaak, T., & Roberts, K. (2019). Youth in Saudi Arabia. Palgrave Macmillan. 3-4.

Farquhar, M. (2015). Saudi Petrodollars, Spiritual Capital and The Islamic University of Medina. School of Oriental and African Studies, University of London, 702.

Farquhar, M., & THURSTON, A. (2018, Aralık 13). How Mauritania exports religion to Saudi Arabia—And not just the other way around. <https://www.brookings.edu/articles/how-mauritania-exports-religion-to-saudi-arabia-and-not-just-the-other-way-around/> adresinden alındı

Fethurrahman, Y. (2019, Mayıs 23). Cibuti Devlet Başkanı: Suudi Arabistan'daki zirveler birlik, güvenlik ve istikrarı güçlendirecektir. <https://turkish.aawsat.com/> adresinden alındı

Fukuyama, Francis. 2005. Devlet İnşası. 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gazetesi, D. (2015). Yeni Kral'ın ilk icraatı mest etti. Ocak 30, 2015 tarihinde Dunya.com: <https://www.dunya.com/dunya/yeni-kral039in-ilk-icraati-mest-etti-haberi-269871> adresinden alındı

Gallarotti, Giulio (2012). Saudi Arabia's Soft Power, International Studies, 239.

Gilles, K. (2002). Jihad : the trail of political Islam. Belknap Press of Harvard University Press. 71.

Göncüoğlu, B. (2023, Ocak 13). Suudi Arabistan'ın Ultra Fütüristik Dev Şehri NEOM'un Dört Megakenti. ARKİTERA: <https://www.arkitera.com/haber/suudi-arabistanin-ultra-futuristik-dev-sehri-neomun-dort-megakenti/> adresinden alındı

- Günlüğü, E. (2017, Nisan 03). Fas devasa güneş projesinin son etabına başladı.
<https://www.enerjigunlugu.net/fas-devasa-gunes-projesinin-son-etabina-basladi-22395h.htm> adresinden alındı
- Hidrojen. (2023, Aralık 21). Mısır'dan 4 Milyar dolarlık mega amonyak tesisi.
www.hidrojenhaber.com/. adresinden alındı
- Hunter, Marnie (2019). World's most popular cities revealed, CNN Travel,
<https://edition.cnn.com/travel/article/mastercard-global-destination-popular-cities-index/index.html>
- Independent. (2023, Kasım 10). Suudi Arabistan Kalkınma Fonu, 12 Afrika ülkesine kalkınma kredisi veriyor. <https://www.indytrk.com/node/673451/d%C3%BCny/a/suudi-arabistan-kalk%C4%B1nma-fonu-12-afrika-%C3%BClkesine-kalk%C4%B1nma-kredisi-veriyor#:~:text=Suudi%20Arabistan%20Kalk%C4%B1nma%20Fonu%2C%201975,y%C3%BCzde%2057'sine%20tekab%C3%BCl%20ediyor>. adresinden alındı.
- İntelliNews (2023). Saudi Arabia hosts kingdom's first Africa summit, to boost ties, promote stability, <https://www.intellinews.com/saudi-arabia-hosts-kingdom-s-first-africa-summit-to-boost-ties-promote-stability-300837/>
- IsDB, I. D. (2019, Kasım). Investor Presentation. Islamic Development Bank IsDB, s. 25.
- Jenber, B. J. (2021, Ekim 27). Evolving Ethio-Gulf Economic and Political Relations: The Challenges and Opportunities. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=112742> adresinden alındı
- Jerdén, Björn. 2014. The assertive China narrative: Why it is wrong and how so many still bought into it. The Chinese Journal of International Politics. vol. 7. no. 1: 48-49
- Jingsun. (2023, Eylül 06). 10 Milyar Dolar! ACWA Power Mısır'ın Yeşil Enerji Sektörüne Yatırım Yapacak. <https://tr.jingsun-power.com/news/10-billion-acwa-power-to-invest-in-egypt-s-g-70744936.html> adresinden alındı

- Jackson, Richard. 2007. Regime security. Contemporary security studies. ed. Alan Colins. Oxford: Oxford University Press:146-163.
- Kapmaz, C. (2017, Kasım 12). Suudilerin Amerika’da ne kadar parası var?
www.serbestiyet.com: <https://serbestiyet.com/yazarlar/suudilerin-amerika-da-ne-kadar-parasi-var-12790/> adresinden alındı
- Karlı, S. (2015). Enerji Sektöründe Kaya Gazının Rolü. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 18-22.
- Kavas, A. (2014). Afrika’nın Verimli Arazilerinin Yabancı Yatırımcılarca Sahiplenilmesinde Gıda Güvenliği ve Biyoyakıt Faktörünün Önemi. Adam Academy Journal of Social Sciences, 11.
- Kaya, S. (2021). Suudi Arabistan'ın Afrika Boyunu Siyaseti: Karşılıklı İlişkiler ve Bölgesel Rekabet. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 95-101.
- Kınık, H. (2022) Türkiye’nin Çok Boyutlu Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye Katar İlişkilerinin Gelişimi, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 37-38.
- Koohkan, A. ve Nezakati, F. (2014). “Public Diplomacy in Saudi Arabia’s Foreign Policy, A Quarterly Journal World Politics, 205-234.
- Kostiner, J. (2009). Saudi Arabia and the Arab -Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination. British Journal of Middle Eastern Studies, 424-426.
- KSA, M. o. (2020, Mayıs 13). The Kingdom Of Saudi Arabia and Djibouti Sign a Cooperation Program in The Commercial Field, Enhancing The Volume of Trade Exchange and Investment between The Two Countries.
<https://mc.gov.sa/en/mediacenter/News/Pages/15-02-20-01.aspx> adresinden alındı
- Kurşun, Z. (2007). Panarabizm. TDV İslam Ansiklopedisi, s. 156-158.
- Kurt, V. (2019, Mart). Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu’da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği. Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi, 7(1), 319.

- Lawati, Abbas (2022). The Hajj is back and Saudi Arabia is hoping to cash in, CNN Business, <https://edition.cnn.com/2022/07/06/business/saudi-hajj-economy-mime-intl/index.html>
- Leali, G. ve Villepin, P. (2023). Saudi Arabia wins vote to host 2030 World Expo, Politico, <https://www.politico.eu/article/riyadh-saudi-arabia-world-expo-2030>
- Maasho, Aaron (2017). Djibouti, Eritrea in territorial dispute after Qatar peacekeepers leave, <https://www.reuters.com/article/us-djibouti-eritrea-border-idUSKBN1971JR>
- Manor, Y. (2010, Mayıs 02). The 1975 “Zionism Is Racism” Resolution: The Rise, Fall, and Resurgence of a Libel. [www.jcpa.org: https://jcpa.org/article/the-1975-zionism-is-racism-resolution-the-rise-fall-and-resurgence-of-a-libel/](https://jcpa.org/article/the-1975-zionism-is-racism-resolution-the-rise-fall-and-resurgence-of-a-libel/) adresinden alındı
- Mansour, S. A., & Yara, Y. A. (2019). Saudi Arabia and UAE in the Horn of Africa. University of California Press, 110.
- Mearsheimer, John 2001. The tragedy of great power politics. New York: WW Norton & Company, 156-157.
- Mehta, A. (2017, Haziran 8). Revealed: Trump's \$110 billion weapons list for the Saudis. <https://www.defensenews.com/breaking-news/2017/06/08/revealed-trump-s-110-billion-weapons-list-for-the-saudis> adresinden alındı
- Mepanews. (2017, Kasım 11). Gölge Kral Muhammed bin Selman'ın 'icraatleri'. <https://www.mepanews.com/golge-kral-muhammed-bin-selmanin-icraatleri-10907h.htm> adresinden alındı
- Morgenthau, H. J., Thompson, K. W. 1950. Principles & Problems of International Politics: Selected Readings. New York: NY: Knopf, 103.
- Mosley, J. (2021). Turkey and the Gulf States: Fluctuating dynamics of engagement, investment and influence. The Rift Valley Institute, 39-42.

- Muazu, Ahmad (2022). Tapping into the gains of Hajj Economics,
<https://www.vanguardngr.com/2022/11/tapping-into-the-gains-of-hajj-economics/>
- Nyrop, R. F. (1993). Saudi Arabia: A Country Study. American University, Foreign Area Studies. 37.
- Oktay, M. (2022, Eylül 11). 11 Eylül'ün 21. yılında terör saldırılarının aydınlatılmasına yönelik davalar. www.aa.com.tr/tr/dunya/2682333 adresinden alındı
- Öz, F. E. (2021). Amerikan Hegemonyası ve Suudi Arabistan Petrolleri. Altınbaş Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, 50-53.
- Öztürk, A. (2010) Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Yıllığı, Bahreyn, 396.
- Paul , Cochrane (2018). The annual pilgrimage of Muslims to Mecca is a massive logistical challenge for Saudi Arabia, <https://www.accaglobal.com/gb/en/member/member/accounting-business/2018/07/insights/economics-hajj.html>
- Ryan, Curtis. (2009). Inter-Arab alliances: Regime security and Jordanian foreign policy. Florida: University Press of Florida.
- Ragab, E. (2017). Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring. al-ahram center for political and Strategic Studies, cairo, 37-38. Arabia and UAE after the Arab Spring. adresinden alındı
- Rasooldeen, Mohammed (2017), Saudi Arabia, Djibouti sign MoUs, agreement, <https://www.arabnews.com/node/1087871/saudi-arabia>.
- Reçber, S. (2020). Uluslararası Hukuk Açısından Yemen'e Yönelik Davetle Müdahalenin Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi, 865-866.
- Reuters (2023). Saudi Arabia to sign deals worth over \$500 mln with African nations - minister, <https://www.reuters.com/world/saudi-arabia-sign-deals-worth-over-500-mln-with-african-nations-minister-2023-11-09>.
- SA Dışileri, B. (2024). Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı. www.mofa.gov.sa: <https://www.mofa.gov.sa/ar/Pages/default.aspx> adresinden alındı

- Saidi, N. (2023, Ağustos 22). With Saudi on side, the Brics can change the world. Agbi.com: https://www.agbi.com/opinion/nasser-saidi-saudi-arabia-brics-change-world/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA7t6sBhAiEiwAsaieYg3qBhJZbNrm9WCUIcu-o98esoJkw6IZfcxDem2HFgAxBfU3lSQ4vRoCBeUQAvD_BwE adresinden alındı
- Sarı, Buğra (2019). “Bölgesel Güçler”, Mehmet Şahin, (ed). Ortadoğu: Aktörler, “Bölgesel Güçler”, Unsurlar, Sistemler, Kopernik kitap, 173.
- Semerci, A. (2019, Kasım 02). Husiler: Yemen'de 2015'ten bu yana 4253 Sudanlı asker öldü. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/husiler-yemende-2015ten-bu-yana-4253-sudanli-asker-oldu/1633969> adresinden alındı
- Shabana, A. A.-S. (2016). Suudi Arabistan. ARAA (Körfez Hakkındaki Görüşler Dergisi)(109).
- Shay, D. (2017, Mayıs 9). The Strategic Relations Between Saudi Arabia and Djibouti. <https://www.israeldefense.co.il/en/node/29542> adresinden alındı
- SPA (2023). Suudi-Afrika Zirvesi Çeşitli Sektörlerde Verimli Ortaklıklar Kurmayı Amaçlıyor, <https://www.spa.gov.sa/en/N1994050>
- Stilwell, B. (2015, Eylül 17). 21 Facts About the First Gulf War. <https://www.military.com/undertheradar/2015/09/21-facts-about-the-first-gulf-war> adresinden alındı
- Studies, K. F. (2020, Nisan). Red Sea Peace Initiatives: Saudi Arabia’s Role in the Eritrea Ethiopia Rapprochement.15-16.
- Şahin, Prof.Dr. Mehmet (2022). Suudi Arabistan’ın Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 36-40.
- Swaine, Michael D. 2010. Perceptions of an Assertive China. China Leadership Monitor. vol. 32. no. 2: 2-3
- Tayebbeh, M. ve Morteza, N. (2016), “The Role of Educational Diplomacy in Foreign Policy Saudi Arabia in Middle East”. A Quarerly Journal of Political, 158-159.

- Telci, İ. N., & Horoz, T. Ö. (2018, Nisan 1). Military Bases in the Foreign Policy of the United Arab Emirates. <https://www.insightturkey.com/articles/military-bases-in-the-foreign-policy-of-the-united-arab-emirates> adresinden alındı
- Terry, C. (2021, Nisan 22). Rheinmetall Denel Patlamasına İlişkin Kamuoyu Soruşturması. <https://worldbeyondwar.org/tr/public-inquiry-into-rheinmetall-denel-explosion/> adresinden alındı
- Thurston, A. (2018). Campuses and Conflict in The Lake Chad Basin. Resolve Network Research Report, 30.
- Times, T. F. (2016, Mart 01). The Great Land Rush Ethiopia: The Billionaire's Farm. Financial Times: <https://ig.ft.com/sites/land-rush-investment/ethiopia/> adresinden alındı
- TR Haber (2024). FİFA duyurdu: 2034 Dünya Kupası'nın yapılacağı ülke belli oldu! <https://www.trhaber.com/spor/son-dakika-fifa-duyurdu-2034-dunya-kupasinin-yapilacagi-ulke-belli-oldu-h710160.html>
- Turcsányi, Richard Q. 2017. Chinese Assertiveness in the South China Sea: Power Sources, Domestic Politics, and Reactive Foreign Policy. Switzerland: Springer, 11-14.
- Usara, Fatima Sanda (2024). Nigeria and Saudi Arabia Sign 2024 Hajj Memorandum of Understanding, <https://nahcon.gov.ng/2024/01/07/nigeria-and-saudi-arabia-sign-2024-hajj-memorandum-of-understanding/>
- Vertin, Z. (2019, Ocak). Red Sea Rivalries: The Gulf, the Horn, and the new geopolitics of the Red Sea. Brookings Doha Center. 3-4.
- Voa. (2021, Şubat 18). UAE Dismantles Eritrea Base as it Pulls Back After Yemen War. https://www.voanews.com/a/africa_uae-dismantles-eritrea-base-it-pulls-back-after-yemen-war/6202212.html adresinden alındı
- Walt, Stephen M. 1987. The Origins of Alliances. New York: Ithaca. 22-26.
1990. The Origins of Alliances. Ithaca, NY: Cornell University Press. 25
2000. Alliances: Balancing and Bandwagoning. International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues: 96-103.

Waltz, Kenneth N. 1979. Theory of International Politics. London: Addison-Wesley Publishing Company, 102-105.

Yavuz, H. (1988). Abdülaziz bin Suud. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi.

Yıldız, A. (2023, Kasım 14). Çözüm: İslâm Ordusu. <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdullah-yildiz/cozum-islam-ordusu-43693.html> adresinden alındı

